Національний банк України

Звіт про фінансову стабільність

червень 2025 року

Звіт про фінансову стабільність (далі – Звіт) – ключова публікація Національного банку України (далі – Національний банк). Його мета – поінформувати про наявні та потенційні ризики, які можуть загрожувати стабільності фінансової системи України. Цей випуск фокусується на актуальних ризиках для фінансового сектора та економіки України в умовах затяжної повномасштабної війни. Також Звіт містить рекомендації органам влади і фінансовим установам, спрямовані на протидію ризикам в умовах воєнного часу та підвищення стійкості фінансової системи до них.

Звіт адресовано насамперед учасникам фінансового ринку та всім, хто цікавиться питаннями фінансової стабільності. Його оприлюднення підвищує прозорість та передбачуваність макропруденційної політики, допомагає сформувати довіру суспільства до неї, відтак сприятиме Національному банку в управлінні системними ризиками.

Цей Звіт схвалено Комітетом з фінансової стабільності 12 червня 2025 року.

Зміст

Головне 4

Індекс фінансового стресу 6

Частина 1. Зовнішні умови та ризики 7

1.1. Тенденції зовнішнього середовища 7

Частина 2. Внутрішні умови та ризики 10

2.1. Макроекономічні та фіскальні ризики 10

2.2. Реальний сектор та пов’язані ризики 13

2.3. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування 16

Вставка 1. Бачення Стратегії з розвитку іпотечного кредитування 19

2.4. Домогосподарства та пов’язані ризики 20

Частина 3. Умови та ризики банківського сектору 22

3.1. Карта ризиків фінансового сектору 22

3.2. Ризик ліквідності та фондування 23

3.3. Ризик корпоративного кредитування 25

3.4. Ризик роздрібного кредитування 29

3.5. Ризик прибутковості 32

Вставка 2. Воєнні плани відновлення діяльності більшості банків прийнятні 35

3.6. Ризик достатності капіталу 37

Вставка 3. Збитки банків від операційного ризику знижуються 40

Вставка 4. Україна йде до еквівалентності банківського регулювання нормам ЄС 41

Вставка 5. НБУ регулярно оцінюватиме Індекс фінансового циклу для України 42

Вставка 6. Управління ESG ризиками в банках України поліпшується 44

Рекомендації 46

Абревіатури та скорочення 48

Головне

У першому півріччі 2025 року умови для роботи банків залишалися сприятливими. Ключові показники стійкості банківської системи – достатність капіталу, ліквідність, прибутковість та якість кредитів – перебували на високих за історичними мірками рівнях. Тож банки дедалі більше кредитували бізнес та населення – конкуренція за якісних позичальників висока, що робить кредити доступнішими для економіки. Продовження війни залишається ключовим ризиком для діяльності фінсектору та стримує відновлення економіки.

Економічне зростання триває передусім завдяки стійкому споживчому попиту. Однак відновлення стримується дефіцитом робочої сили, адже рівень безробіття вже майже повернувся до "довоєнного" рівня, а робоча сила поповнюється дуже повільно. Дедалі більше відчувається обмеженість виробничих потужностей – їх розширення стримується високими безпековими ризиками. Інвестиції передусім здійснюються для посилення обороноздатності України та енергоефективності економіки – банки активно долучаються до їх фінансування.

Продовження бойових дій обмежує можливості фіскальної консолідації та скорочення дефіциту зовнішніх рахунків. Тож фінансова підтримка міжнародних партнерів – одна з ключових передумов макроекономічної та фінансової стабільності. Зовнішня допомога підтримує міжнародні резерви на історично високих рівнях, що дає НБУ змогу забезпечувати належну роботу валютного ринку. Цьогоріч надходження грантів та кредитів залишаються на прийнятному рівні, зокрема завдяки механізму ERA, що запрацював з кінця минулого року. Своєчасність фінансування залежить від повного та вчасного виконання зобов'язань перед партнерами, передусім за програмами МВФ та Ukraine Facility. Україна й надалі потребуватиме значних вливань додаткових фінансових ресурсів для підтримання оборони та післявоєнної відбудови, їх джерелом може стати конфіскація знерухомлених російських активів.

Попри пригнічені обсяги виробництва, доходи бізнесу зростали завдяки вищим цінам. Підприємства зберегли хороші фінансові показники та кредитоспроможність, а отже, залишаються бажаними клієнтами для банків. Реальні доходи домогосподарств сповільнюються, однак споживчий попит залишається високим, підтримуючи попит на банківські продукти. Щоправда, роль кредитування у споживанні населення залишається помірною.

У квітні річні темпи приросту чистого гривневого портфеля кредитів домогосподарствам та підприємствам сягнули 34% та 29% відповідно – тож зростає проникнення кредитів відносно ВВП. Нарощують портфелі банки всіх груп. Фінустанови активно конкурують за клієнтів, що проявляється в підвищенні якості сервісів та збереженні помірних ставок. Пожвавили кредитну активність заходи Стратегії з розвитку кредитування. Наприкінці року уряд запровадив передбачену нею програму фінансування оборонних підприємств. Втілена низка заходів цієї Стратегії для пожвавлення кредитування енергетики, банки підписали відповідний меморандум. За рік прокредитовано будівництво близько 700 МВт енергетичних потужностей. Крім того, банки готові пропонувати синдиковані кредити – такі продукти ще не масові, однак середній їх розмір значний. Збереження банками виважених стандартів кредитування забезпечує високу якість нового кредитного портфеля.

Знижується роль державної підтримки в кредитуванні бізнесу – у наданих гривневих позиках частка субсидійованих вже менше третини. Подальше звуження напрямів державної підтримки підвищить її ефективність. Натомість в іпотечному сегменті кредити з державною підтримкою перевищують 95%. Можливості Укрфінжитла нарощувати обсяги субсидійованих іпотечних кредитів за програмою "єОселя" виключно за рахунок власних ресурсів обмежені. Для масштабування іпотечних програм варто більшою мірою покладатися на ліквідність, що зараз є в розпорядженні банків. Для розвитку іпотеки також потрібна низка інфраструктурних змін, як-от ліпше регулювання діяльності забудовників, більша прозорість ринку купівлі-продажу житла та підвищення

якості статистики ринку. Національний банк спільно з іншими інституціями завершує роботу над Стратегією з розвитку іпотеки, де окреслить графік таких змін.

Посилення інфляційного тиску та пришвидшення зростання споживчих цін спонукало Національний банк розпочати цикл підвищення облікової ставки наприкінці минулого року. До того ж НБУ відкоригував операційний дизайн монетарної політики, підвищивши премію за вкладеннями банків у 3-місячні депозитні сертифікати – доступ до них визначається активністю банків у залученні строкових депозитів. У відповідь на ці зміни зросли ринкові ставки: швидше за коштами бізнесу та дещо повільніше – за коштами населення та кредитами. Результат – дохідність активів банків майже не змінилася, тоді як фондування здорожчало. Ці зміни дещо скоротили чисту процентну маржу банків. Зі зниженням інфляційного тиску ринкові ставки очікувано рушать донизу, що посилить тиск на маржу вже через зниження дохідності активів. Банкам варто враховувати ці ризики під час планування структури активів та більшою мірою покладатися на інструменти зі стабільнішими дохідностями, наприклад, кредити.

Рівень втрат банків від операційного ризику залишається високим, хоч і скоротився порівняно зі збитками в перші роки повномасштабного вторгнення. Три з половиною роки повномасштабної війни показали, якими можуть бути втрати банків від подій операційного ризику за жорсткими несприятливими сценаріями. З урахуванням отриманої інформації НБУ може відкоригувати розрахунок потреби в капіталі на покриття операційного ризику, гармонізувавши його з підходом ЄС. Це вивільнить частину капіталу банків.

Операційна ефективність банківської системи незмінно висока. Банки й надалі поповнюють капітал за рахунок отриманих чистих прибутків. Зараз запас капіталу сприяє збільшенню кредитування. Однак кількаразове рестроспективне застосування підвищеної ставки податку на прибуток створює велику невизначеність у плануванні банками свого капіталу та може зменшувати апетит до кредитних та ринкових ризиків у майбутньому.

НБУ розпочав чергову щорічну оцінку стійкості. Аналіз якості активів банків – перший етап оцінки стійкості – вже завершився і підтвердив у цілому належну оцінку банками кредитних ризиків. Зараз триває наступний етап – стрес-тестування, що покликане оцінити стійкість банків до гіпотетичних зовнішніх шоків. За результатами оцінки стійкості НБУ може визначити необхідність дотримання окремими банками підвищених рівнів нормативів капіталу. Такі фінустанови будуть зобов’язані скласти програми капіталізації або реструктуризації та виконати їх до кінця року. Оцінка стійкості також дасть змогу визначити оптимальний графік впровадження буферів капіталу. Розмір двох буферів – консервації капіталу та системної важливості – чітко встановлено в регуляторних вимогах ЄС і буде відтворено для українських банків. Ще один буфер – контрциклічний – після запровадження потребує регулярного оновлення та обґрунтування рівня. Для регулярної оцінки цільового розміру контрциклічного буфера капіталу Національний банк розпочинає розрахунок індексу фінансового циклу. Поточні його значення свідчать, що на нинішній фазі фінансового циклу макропруденційна реакція не потрібна.

НБУ здійснює подальшу гармонізацію нормативної бази та наглядової практики для банків та небанківських установ із нормами ЄС. Наступні кроки в банківському регулюванні – це впровадження коефіцієнта левериджу та оновлення вимог до покриття капіталом кредитних ризиків, впровадження складових ризику розрахунку та коригування кредитної оцінки. Ще однією паралельною ціллю для НБУ є отримання від Єврокомісії статусу еквівалентності регулювання та наглядової практики для кредитних установ. Такий статус сприятиме активнішому кредитуванню українськими дочірніми установами європейських банків. НБУ планує наблизитися до початку формального процесу оцінки еквівалентності протягом року.

Індекс фінансового стресу

Протягом першої половини року Індекс фінансового стресу[1] (ІФС) перебував на найнижчому рівні з початку повномасштабного вторгнення, хоча і був волатильним. Незмінно найбільший внесок в ІФС мав валютний субіндекс, який дещо знизився порівняно з початком року передусім через скорочення обсягів валютних інтервенцій. Основне джерело волатильності ІФС – це субіндекс державних цінних паперів, який коливався унаслідок різких змін спредів за суверенними єврооблігаціями й дещо зріс порівняно з початком року. Значення субіндексу поведінки домогосподарств залишалося майже незмінним передусім через збереження відносно високого рівня ставок за депозитами населення. Субіндекс корпоративних цінних паперів тимчасово зростав через коливання цін акцій українських компаній, спричинених зміною очікувань про успішність мирних перемовин, але на початку літа він повернувся до мінімальних значень. Банківський субіндекс залишається низьким, попри незначне зниження показників ліквідності навесні.

ІФС відображає виключно поточний стан справ у фінансовому секторі та не свідчить про майбутні ризики в короткостроковій чи довгостроковій перспективі.

Графік ІФС1. Індекс фінансового стресу

Джерело: НБУ.

Графік ІФС2. Декомпозиція Індексу фінансового стресу

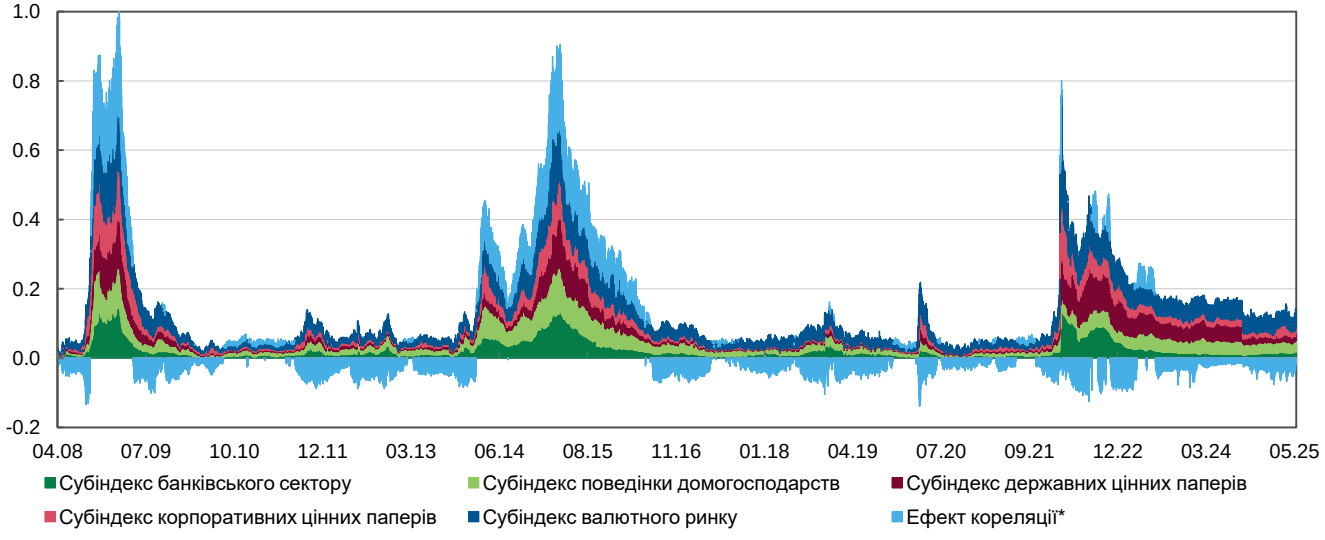

* Ефект кореляції – внесок поточної кореляції між субіндексами порівняно із середньою за весь період спостережень.

Джерело: НБУ.

[1] Filatov, V. (2021). A New Financial Stress Index for Ukraine. Visnyk of the National Bank of Ukraine, 251, 37–54. https://doi.org/10.26531/vnbu2021.251.03

Частина 1. Зовнішні умови та ризики

1.1. Тенденції зовнішнього середовища

Міжнародні зусилля зі встановлення миру поки не принесли бажаних для України результатів. Міжнародна фінансова підтримка України цьогоріч є достатньою, якщо надходитиме за планом. Дедалі збільшується роль Європи у фінансовій та військовій допомозі. Україна продовжує рух у напрямі євроінтеграції. Зміна зовнішньополітичної поведінки США різко посилила невизначеність та протекціонізм у міжнародній торгівлі. Це робить подальший перебіг міжнародних економічних відносин малопередбачуваним. Відповідно економіки країн-партнерів зростають повільніше, ніж очікувалося. Це може відволікати ресурси партнерів від підтримки України. Однак прямий вплив міжнародних торговельних протистоянь на український експорт буде обмеженим, як і відновлення митних квот ЄС, передусім на аграрну продукцію, а умови торгівлі залишатимуться сприятливими.

Графік 1.1.1. Індекси геополітичних ризиків (GPR), невизначеності економічної політики США (USEPU) та світової торговельної політики (TPU)

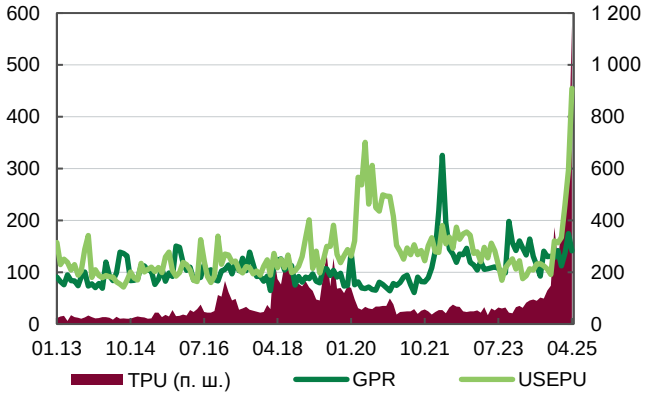

Джерело: Dario Caldara and Matteo Iacoviello https://www.matteoiacoviello.com/gpr.htm; Scott Baker, Nicholas Bloom and Steven J. Davis www.PolicyUncertainty.com.

Графік 1.1.2. Оголошена офіційна допомога Україні, з січня 2022 року до квітня 2025 року, млрд євро

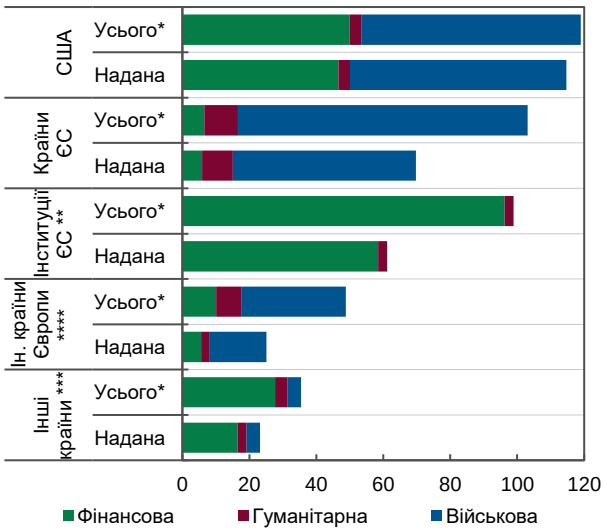

* Оголошена за весь час, включно з уже наданою. ** Єврокомісія, Рада ЄС та Європейський інвестиційний банк. *** Австралія, Канада, Нова Зеландія, Південна Корея, Тайвань, Туреччина, Японія. **** Велика Британія, Ісландія, Норвегія, Швейцарія.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (Німеччина).

Спроби досягнення миру тривають

У травні розпочалися перемовини про мир в Україні. Міжнародні партнери і надалі виказують підтримку Україні в досягненні миру. Поки успіхи цих зусиль обмежені, передусім з огляду на небажання ворога завершувати війну. Крім того, дається взнаки брак одностайності з боку країн вільного світу стосовно методів примушення агресора до миру. Контури майбутніх безпекових гарантій для України теж незрозумілі. Зараз чіткими є лише умови низки вже укладених двосторонніх безпекових угод.

Попри проведення переговорів, ворог не послаблює наземних атак і продовжує повітряний терор. Фронт зараз є відносно стабільним завдяки зусиллям сил оборони, проте ситуація залишається напруженою. Водночас військові інновації та розбудова національного оборонного комплексу дають помітні результати. Низка успішних операцій сил оборони допомагає послаблювати воєнний потенціал та стримувати ворога.

Зростає глобальна геополітична напруженість. З початку року посилилося економічне та подекуди військове протистояння країн – традиційних супротивників. Внаслідок торговельних воєн намітилися нові лінії економічного розколу між державами і групами держав, які багато років були союзниками. Тарифна політика США та зміни їхньої зовнішньої політики роблять подальші міжнародні економічні відносини малопередбачуваними. Це порушує систему міжнародних домовленостей та може відволікати ресурси партнерів від допомоги Україні.

ЄС спільно з Британією зі свого боку розпочали важливу програму з переозброєння Європи (SAFE) та створюють цільовий фонд розміром 150 млрд євро. Фонд, зокрема, дасть змогу закуповувати зброю для України або фінансувати її виробництво прямо в країні. Високопосадовці Єврокомісії розраховують, що виробництво зброї безпосередньо в Україні дасть змогу Європі зменшити вартість такої допомоги та компенсувати скорочення допомоги від США. У цілому ЄС та США щорічно надавали Україні військову допомогу на рівні близько 40 млрд євро.

Роль європейської фінансової допомоги зростає

Міжнародна фінансова підтримка України на поточний рік дає змогу розраховувати на належне виконання державного бюджету. Щоб гарантувати своєчасність

Графік 1.1.3. Військова допомога із січня 2022 року до квітня 2025 року, млрд євро

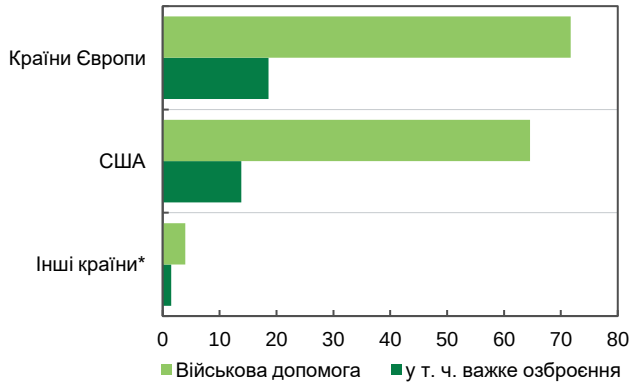

Військова допомога включає фінансування, призначене для придбання зброї. Важке озброєння – оцінки, що не включають боєприпаси та ручну зброю.
* Канада, Австралія, Туреччина, Японія, Нова Зеландія, Південна Корея.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (Німеччина).

Графік 1.1.4. Глобальна торгівля товарами*, 2019 = 100%

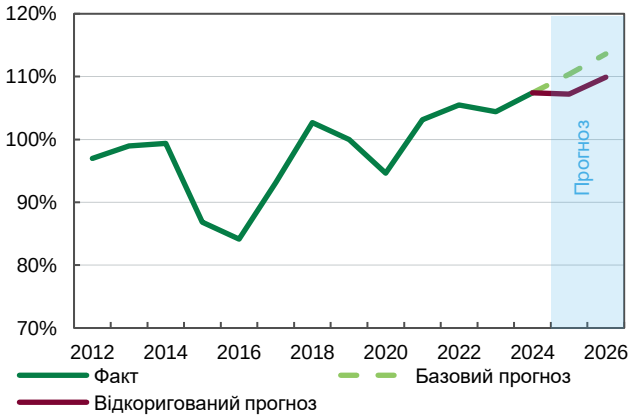

* Середнє значення обсягу імпорту та експорту. Базовий прогноз СОТ початку цього року, відкоригований – прогноз СОТ на початок квітня з урахуванням оголошених на той момент тарифів та посилення невизначеності навколо глобальної торгівлі.

Джерело: СОТ.

надходжень, частина передбаченої на наступний рік допомоги також була виділена цьогоріч. Найбільшим донором цього року є ЄС з очікуваним внеском до бюджету понад 30 млрд євро – 18 млрд за механізмом ERA (Extraordinary Revenue Acceleration) за рахунок доходів від знерухомлених активів росії та 12.5 млрд – за Ukraine Facility. Орієнтиром виконання Україною реформ залишається співпраця з МВФ. За результатами восьмого перегляду поточної програми з Фондом досягнуто угоди на рівні персоналу. Програма розрахована до кінця березня 2027 року. Вона є ключовою частиною міжнародного пакета допомоги в сумі майже 149 млрд дол. за базовим сценарієм. Загалом із початку повномасштабної війни до бюджету вже надійшло понад 133 млрд дол. міжнародного фінансування. Україна потребуватиме підтримки МВФ та інших партнерів і надалі. Найефективнішим кроком була би конфіскація російських активів на користь України. Позитивним сигналом є заява G7 про те, що активи росії залишаться знерухомленими до кінця агресії і виплати нею компенсації Україні.

Євроінтеграційний рух інтенсивний

На сьогодні Україна вже завершила скринінг законодавства за чотирма із шести кластерів (1 – Основи, 2 – Внутрішній ринок, 3 – Конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток, 6 – Зовнішні відносини). Очікується, що скринінг завершиться цього року. Для відкриття переговорів за переглянутими кластерами необхідно подолати блокування з боку однієї країни ЄС. На початку переговорів буде погоджено перелік та графік імплементації нормативних актів ЄС Україною. Але і зараз триває впровадження запланованих раніше реформ, які ґрунтуються на європейських нормах.

Зростання країн-партнерів триватиме, попри більшу невизначеність

Посилення торговельного протистояння сповільнило глобальну економіку та підвищило ризики для її розвитку. За базовим прогнозом НБУ, темпи зростання економік низки країн-партнерів будуть зіставними з 2024 роком, проте нижчими, ніж очікувалося на початку року. Так, реальний ВВП Єврозони зросте на 1% порівняно з +0.9% торік, однак січневий прогноз передбачав +1.4%. Зростання США може сповільнитися порівняно з 2024 роком внаслідок торговельного протистояння. Його вплив позначиться і на економіці Китаю. Торговельне та геополітичне протистояння значно підвищують ризики і на середньострокову перспективу.

За прогнозом СОТ, глобальна торгівля товарами цьогоріч скоротиться на 0.2% на противагу раніше очікуваному зростанню на 2.7%. Повноцінне запровадження тарифів з боку США та оголошених заходів у відповідь поглибить падіння світової торгівлі. Тож рівень непевності світової торгівлі сягнув рекордних показників за час вимірювання індикатора. Втім тарифи США матимуть обмежений вплив на торгівлю України через незначну частку США в її обсягах та часткову переорієнтацію експорту на інші ринки.

Графік 1.1.5. Зміна реального ВВП країн – основних торговельних партнерів України, % р/р

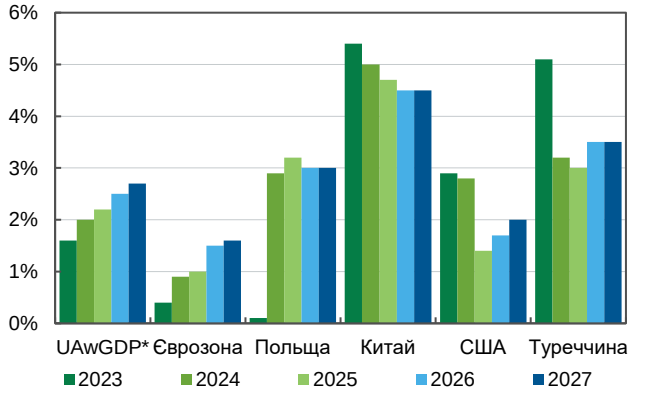

2026, 2027 роки – прогноз.
* Середньозважений показник економічного зростання в країнах – основних торговельних партнерах України.

Джерело: НБУ, Інфляційний звіт, квітень 2025.

Графік 1.1.6. Світові ціни на товарних ринках, I кв. 2024 = 100%

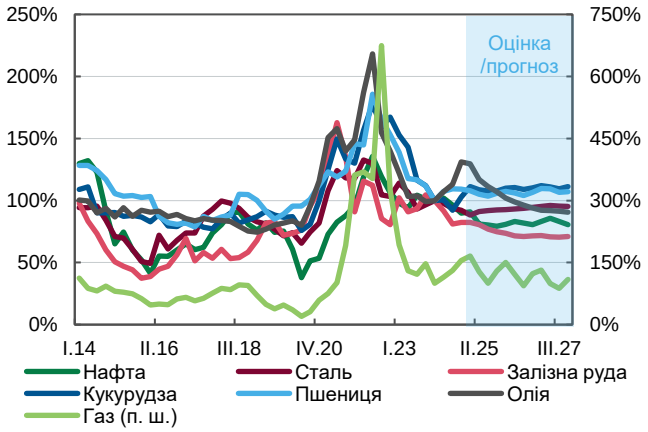

Нафта марки Brent; природний газ на нідерландському ринку TTF; сталь – квадратна заготовка (FOB Україна); залізна руда – концентрат 62% FE, Китай; пшениця – середні ціни за квартал у Європі; соняшникова олія, кукурудза – середня за квартал світова ціна.

Джерело: НБУ, Інфляційний звіт, квітень 2025.

Бар'єри для міжнародної торгівлі посилюють інфляційний тиск у багатьох розвинених економіках. Це може зумовити обережнішу позицію частини провідних центральних банків та призупинити зниження відсоткових ставок на фінансових ринках. Це не матиме прямого впливу на Україну, проте ускладнить залучення коштів країнами, що розвиваються.

Санкції стримують економіку росії, проте перспективи їх посилення непевні

Нові європейські санкції проти країни-агресора спрямовані передусім проти російських банківського та енергетичного секторів, а також звужують можливості обходу попередніх обмежень експорту нафти. За базовим прогнозом МВФ, зростання російської економіки різко сповільниться через скорочення приватних інвестицій та споживання; надалі накопичуються фіскальні дисбаланси. Однак завдяки інтенсивним військовим видаткам державі-агресору вдається уникати рецесії, а через лакуни санкційної політики – обходити обмеження. Тож санкції та моніторинг їх дотримання повинні надалі посилюватися. Проте з огляду на особливості зовнішньої політики США перспективи запровадження нових та збереження діючих санкцій залишаються невизначеними.

Ціни на українську експортну продукцію переважно зміняться незначно

Ціни на товари українського експорту переважно залишатимуться на історично високих рівнях. Завдяки високому світовому попиту нинішні ціни на кукурудзу та пшеницю зберігатимуться, незважаючи на очікувано високу їх пропозицію. Водночас соняшникова олія поступово дешевшатиме через очікувані значні врожаї соняшнику та інших олійних культур, зокрема сої в Бразилії. Ціни на залізну руду можуть дещо знизитися з огляду на збільшення виробництва, зокрема в Бразилії, Австралії та деяких інших регіонах. Вартість сталі в Європі також перебуватиме поблизу поточного рівня завдяки попиту з боку оборонної галузі та інфраструктури. Успішне функціонування морського коридору сприятиме використанню в цілому сприятливих умов торгівлі.

На початку червня завершилася дія автономних торговельних заходів для України, так званого "торговельного безвізу", який ЄС запровадив у 2022 році. Водночас у травні Європейська Комісія ухвалила комплекс перехідних заходів. Ці кроки та можлива переорієнтація торгівлі можуть послабити негативний вплив відновлення митних квот на експорт України.

Ціни на нафту знижуватимуться під тиском торговельного протистояння, оголошеного збільшення видобутку в країнах ОПЕК+ та одночасного розширення пропозиції державами з-поза цієї організації. Ціни на газ будуть волатильними: крім традиційних сезонних чинників та поповнення газосховищ, на вартість різноспрямовано впливатимуть скорочення постачань із росії та Норвегії, зростання імпорту скрапленого газу та економічні очікування. Втім, загострення конфліктів, передусім на Близькому Сході, може призводити до стрибків цін на енергоносії.

Частина 2. Внутрішні умови та ризики

2.1. Макроекономічні та фіскальні ризики

Цьогоріч темпи відновлення економіки залишатимуться стриманими через наслідки війни: значні руйнування та дефіцит кваліфікованих кадрів. Основний рушій зростання незмінний – приватний споживчий попит. Більші обсяги допомоги від партнерів зумовлять підвищення міжнародних резервів до нових рекордних рівнів та сформують значні запаси іноземної валюти для фінансування бюджетних видатків 2026 року. Дефіцит зовнішньої торгівлі поглибиться, однак поки не створюватиме загроз через достатній рівень міжнародної підтримки. Національний банк і надалі забезпечуватиме стабільну роботу валютного ринку та нівелюватиме структурний дефіцит у приватному секторі валютними інтервенціями. Улітку інфляція почне знижуватися, проходження цінового піку та подальше скорочення інфляційних ризиків дадуть змогу перейти до циклу послаблення монетарної політики.

Графік 2.1.1. Складові ВВП за виробничим методом, у поточних цінах

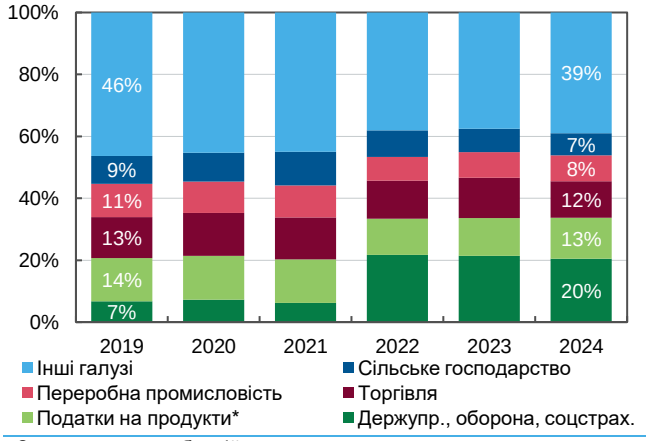

* З урахуванням субсидій на продукти.

Джерело: ДССУ, розрахунки НБУ.

Графік 2.1.2. Внески складових попиту у зміну реального ВВП, в. п.

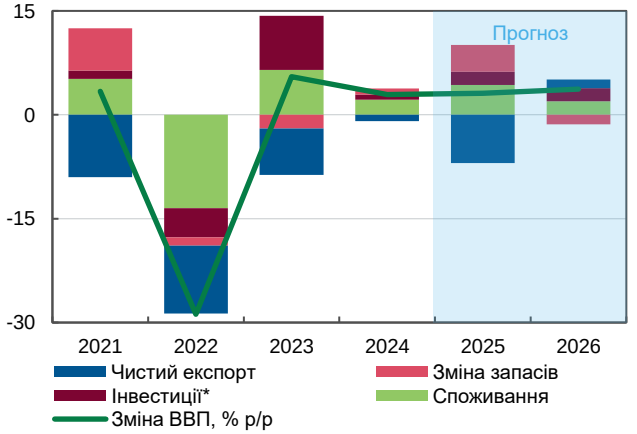

* Валове нагромадження основного капіталу.

Джерело: ДССУ, прогноз НБУ.

Темпи економічного зростання помірні

Згідно з поточним прогнозом Національного банку в 2025 році реальний ВВП зросте на 3.1% – це дещо повільніше, ніж очікувалося на початку року. Стримує економіку передусім невизначеність і тривала війна. Зберігається значний дефіцит кваліфікованої робочої сили. Дедалі більше дається взнаки обмеженість виробничих потужностей, зокрема через руйнування, тоді як капітальні інвестиції на розширення виробництва бізнеси здійснюють обережно. До того ж на економічну активність негативно вплинули руйнування об'єктів газової інфраструктури внаслідок російських обстрілів, що призвело до значного скорочення обсягів видобування газу та збільшення його імпорту. Нові ризики для українського експорту – завершення дії торгових преференцій ЄС та наслідки світових торговельних протистоянь.

Рушієм зростання економіки залишається споживчий попит, підтримуваний збільшенням реальних зарплат. Інший чинник – збереження високих бюджетних видатків на оборону, значна частина яких спрямовується на закупівлю продукції вітчизняних підприємств. Інвестиційні настрої стримані, проте протягом року приватний сектор надалі інвестував у відбудову й енергозабезпечення. Індекс ділових очікувань підприємств (ІДО) свідчить про позитивні прогнози обсягів реалізації, інвестицій та фінансового стану підприємств у цілому. Ліпші настрої бізнесу підживлюють попит на кредити, у тому числі на реалізацію необхідних інвестицій.

З огляду на продовження активних бойових дій Україна залишається критично залежною від міжнародної допомоги. Потенційне зменшення її обсягів з 2026 року потребуватиме суттєвої фіскальної консолідації, що призведе до зниження внеску державного споживання у ВВП. Щоб підтримувати зростання економіки, цей внесок має бути компенсований збільшенням приватного споживчого та інвестиційного попиту.

Швидше отримання міжнародної допомоги допоможе накопичити рекордні запаси валюти

За перші п'ять місяців 2025 року Україна отримала майже 18 млрд дол. зовнішньої допомоги у формі пільгових кредитів та грантів. До кінця року цей обсяг може зрости до 55 млрд дол. Це станеться передусім завдяки пришвидшеному надходженню траншів за механізмом

Графік 2.1.3. Валові й чисті міжнародні резерви, млрд дол.

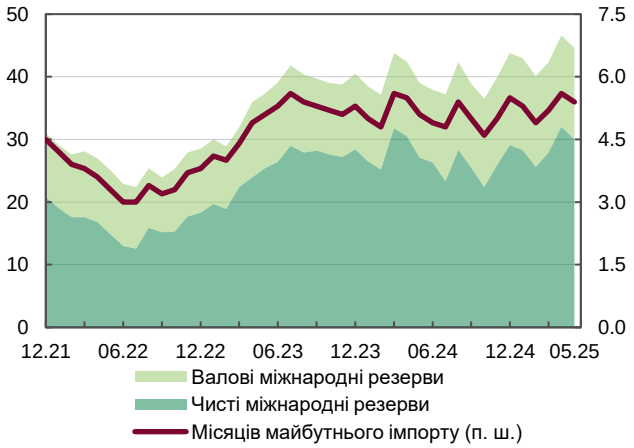

Джерело: НБУ.

Графік 2.1.4. Структура попиту та пропозиції на безготівкову валюту, млрд дол. екв.

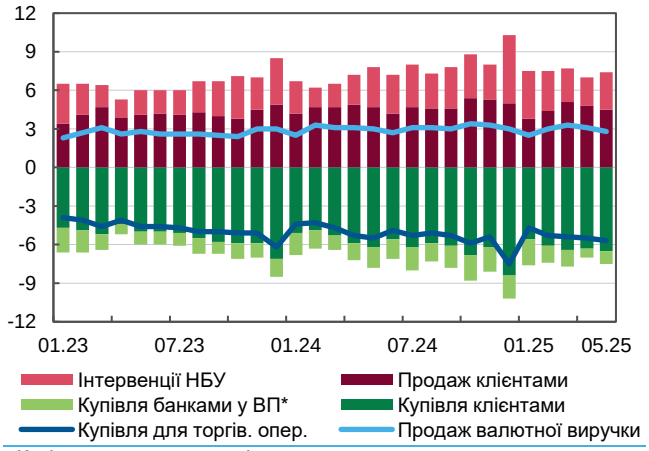

* Купівля у валютну позицію.

Джерело: НБУ.

Графік 2.1.5. Платіжний баланс*, млрд дол.

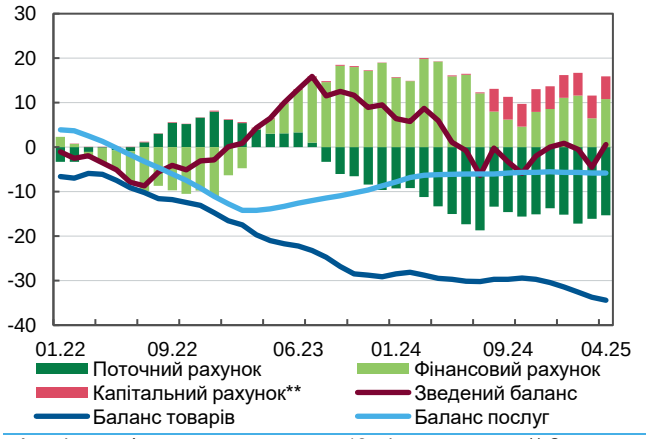

* Аналітична форма представлення, 12-місячна плинна. ** Зростання рахунку операцій з капіталом у серпні 2024 року переважно пов'язане зі списанням боргу за єврооблігаціями на 5.2 млрд дол. у результаті реструктуризації.

Джерело: НБУ.

ERA, а також отриманню запланованої підтримки від ЄС за програмою Ukraine Facility. Для цього необхідне вчасне та повне виконання зобов'язань перед партнерами, передусім за програмою з МВФ та Ukraine Facility. У червні Україна має отримати транш за результатами вже восьмого перегляду програми з МВФ.

Швидше надходження коштів від партнерів дає змогу нарощувати міжнародні резерви. На початку червня вони становили 44.5 млрд дол., прогноз НБУ на кінець року – близько 58 млрд дол. Обидва показники помітно перевищують необхідний їх рівень за композитним критерієм МВФ. Водночас накопичений цьогоріч рівень резервів очікувано знизиться надалі. Він дасть змогу покривати потреби валютного ринку в наступні роки, коли обсяги допомоги можуть скоротитися.

У першому півріччі НБУ продовжував компенсувати структурний дефіцит валюти на ринку. Чистий попит на валюту за перші п'ять місяців року зріс порівняно з обсягами рік тому. Його підживлюють потреби сектору оборони та імпорт газу. Ситуативно зростав попит населення на валюту, однак тиск цього чинника останнім часом послабився. Чиста купівля валюти з боку фізичних осіб у квітні-травні 2025 року була на найнижчих рівнях із серпня 2023 року. НБУ і надалі спроможний забезпечувати належну роботу валютного ринку.

Дефіцит торгівлі поглибиться

Зростання експорту товарів у 2025 році сповільниться через низькі минулорічні врожаї та слабший зовнішній попит. Додатковий негативний вплив матиме скасування в червні торгових преференцій з боку ЄС і повернення для більшості товарів умов торгівлі, що діяли до лютого 2022 року. Безперебійна робота морського коридору дасть змогу переорієнтувати значну частину експорту продовольства на інші ринки. Запровадження мит з боку США не матиме значного впливу на український експорт до цієї країни через помірні його обсяги та митні ставки. Натомість зростання імпорту пришвидшується через оборонні потреби та закупівлі газу й коксівного вугілля. Баланс торгівлі послугами залишатиметься відносно стабільним: припинення транзиту газу нівелюється скороченням витрат українців за кордоном. НБУ очікує, що дефіцит торгівлі за 2025 рік зросте на 13% до 40.5 млрд дол. Баланс первинних доходів близький до нуля: виплати процентів та дивідендів нерезидентам компенсуються доходами українців за кордоном.

За фінансовим рахунком також спостерігається чистий відплив коштів, якщо не враховувати зовнішньої фінансової допомоги. Основний чинник відпливу – зростання готівкової валюти поза банками, однак його вплив послабився цього року. Значні обсяги міжнародної допомоги повною мірою покривають дефіцит торгівлі та збалансовують міжнародні рахунки в цілому. Кошти за механізмом зовнішньої допомоги ERA класифікуються як кредити, тож відображаються в складі фінансового рахунку та збільшують державний борг. Усі кошти за механізмом ERA будуть виплачуватися за рахунок

Графік 2.1.6. Річний ІСЦ та інфляційні очікування на наступні 12 місяців

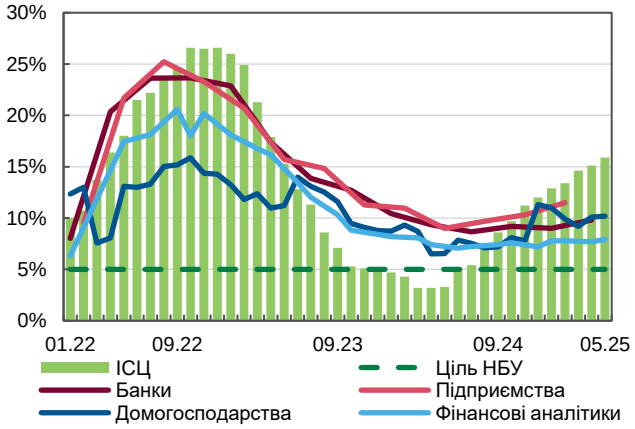

Джерело: ДССУ, НБУ, Info Sapiens.

Графік 2.1.7. Фінансування* дефіциту державного бюджету (без урахування грантів у доходах), млрд грн

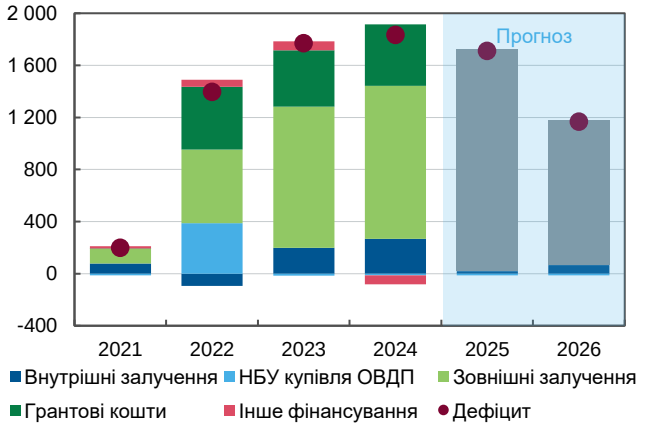

* Чисті залучення. Дефіцит у 2025–2026 роках – прогноз НБУ. Сірим кольором позначено зовнішні залучення, грантові кошти та інше фінансування у прогнозі.

Джерело: ДКСУ, розрахунки НБУ.

Графік 2.1.8. Щоденні залишки коштів Держказначейства в гривні та валюті (дол. екв.), млрд од.

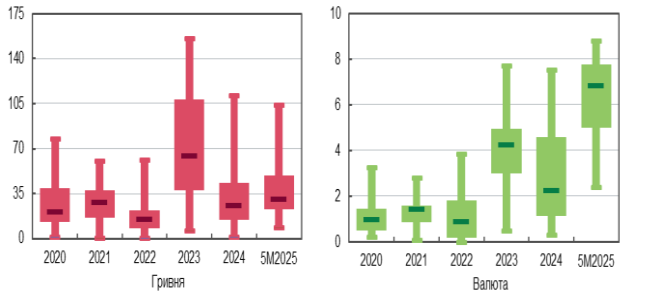

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – максимум та мінімум.

Джерело: розрахунки НБУ.

доходів від знерухомлених російських активів і не враховуватимуться в оцінці стійкості державного боргу.

Улітку інфляція почне сповільнюватися

У травні річна інфляція сягнула 15.9%. Однак імпульс до пришвидшення темпів інфляції вже вичерпався. З надходженням нового врожаю продовольча інфляція почне знижуватися, навіть попри наслідки весняних заморозків. Це визначить загальне сповільнення цін. Додатковими дезінфляційними чинниками стануть поліпшення ситуації в енергетиці та незмінність на цьому етапі тарифів на газ і опалення для домогосподарств.

Однією з передумов зниження інфляційного тиску є підтримання жорсткої монетарної політики. Посилення монетарних умов із кінця минулого року сприяло зростанню процентних ставок за заощадженнями та підтримало інвестиції населення й бізнесу в гривневі строкові інструменти. Пом'якшення процентної політики стане можливим після проходження цінового піку та зниження ризиків закріплення інфляції на високому рівні.

Поступова фіскальна консолідація триває

Дефіцит державного бюджету без урахування грантів у доходах відносно ВВП скорочується з 2023 року, проте в грошовому вимірі його обсяг майже не змінюється. Хоча доходи за підсумками І кварталу зросли на 44% у річному вимірі, видатки також зростали високими темпами – на 38%. Зростанню доходів сприяло краще адміністрування, поліпшення фінансових результатів окремих галузей та підвищення окремих податкових ставок, зокрема для банків. Рушіями зростання видатків були потреби оборони та відновлення.

Високі оборонні потреби можуть потребувати розширення дефіциту бюджету поточного року понад планові показники. Додаткові ресурси для фінансування дефіциту уряд зможе частково залучити на внутрішньому борговому ринку. Потенціал зростання залучень через розміщення ОВДП зберігається високим. Цьому сприяють як значна ліквідність банківської системи, так і привабливі ринкові умови залучень. Триватиме дія запроваджених раніше додаткових заходів з активізації внутрішнього боргового ринку, зокрема врахування бенчмарк-ОВДП в обов'язкових резервах. Додаткові залучення можливі від небанківського сектору. З початку року бізнес та населення вклали у боргові папери уряду додатково 12 та 16 млрд грн відповідно і їхній попит зростає.

Швидше отримання коштів від міжнародних партнерів дасть змогу уряду наприкінці року накопичити суттєвий запас коштів для фінансування видатків 2026 року. Потреби бюджету наступного року нині складно оцінити через тривалі воєнні дії, збереження високих безпекових ризиків та необхідність фінансування сил оборони. Це може ускладнити досягнення запланованих раніше показників зниження дефіциту державного бюджету. Тож Україна може потребувати додаткових ресурсів від донорів. Це вкотре підтверджує необхідність рішучих дій українських партнерів для конфіскації та передачі Україні знерухомлених російських активів.

2.2. Реальний сектор та пов'язані ризики

Зростання доходів бізнесу триває завдяки підвищенню цін, тоді як виробництво стримується браком кваліфікованих кадрів та обмеженими потужностями. Бізнес демонструє помірний оптимізм стосовно перспектив своєї діяльності, однак тривала війна пригнічує інвестиційні наміри. Зростання доходів та утримання прийнятної операційної та чистої рентабельності залишає бізнес привабливим для кредитування банками. Найкращі перспективи подальшого нарощення банківських кредитів – у МСП.

Графік 2.2.1. Прибутковість і боргове навантаження

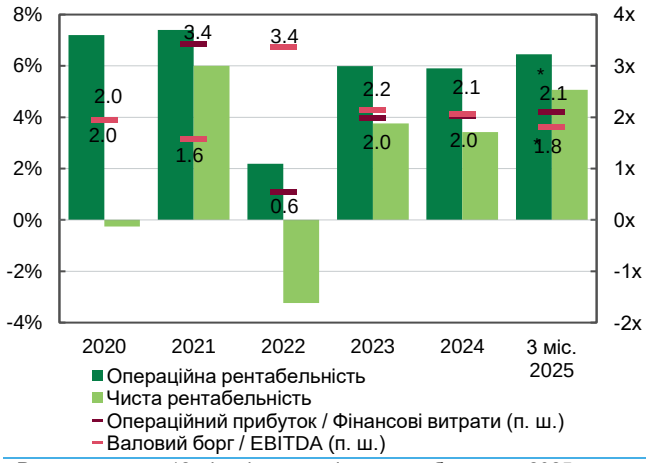

* Розраховано за 12 місяців, що закінчуються березнем 2025 року.

Джерело: Портал відкритих даних, розрахунки НБУ.

Графік 2.2.2. Індекс виробництва галузей економіки, 2019 = 100%

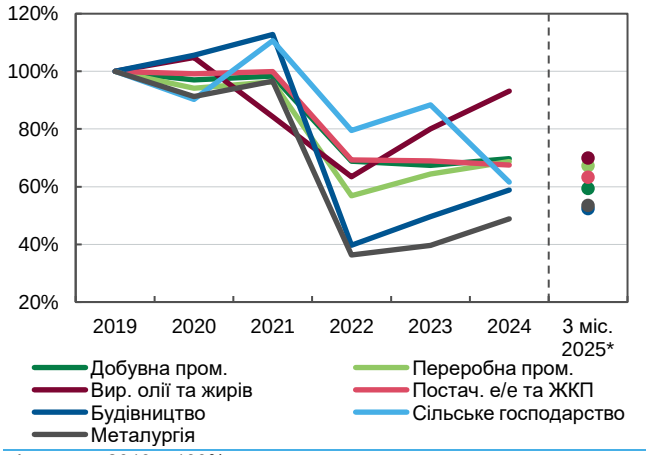

* І квартал 2019 = 100%.

Джерело: ДССУ, розрахунки НБУ.

Графік 2.2.3. Зміна виручки та операційна рентабельність за 12 місяців, що закінчуються березнем 2025 року

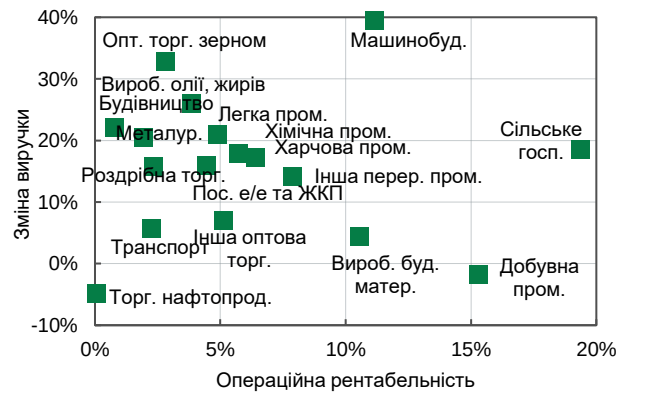

Джерело: Портал відкритих даних, розрахунки НБУ.

Рушій зростання доходів бізнесу – ціни

За 12 місяців, що закінчуються березнем, доходи підприємств зросли на понад 13% у річному вимірі. Це передусім наслідок зростання цін. Водночас обсяги виробництва галузей переважно були пригніченими. Торішній помірний приріст промисловості змінився падінням у І кварталі цього року. Зниження виробництва відбулося в низці ключових секторів – енергетиці, харчопромі, добувній промисловості. Попри всі виклики, підприємства утримували задовільні операційну та чисту рентабельність. Збереження належного фінансового стану бізнесу сприяє подальшому кредитуванню та стримує кредитні ризики для банків.

Експортні галузі виграють від світових цін, решту підживлює стійке внутрішнє споживання

Ринкові умови сприятливі для експортних галузей. Завдяки відновленню стійких логістичних маршрутів значно зросли фізичні обсяги експорту – на понад третину за минулий рік. Більшим поставкам сприяла також стабілізація фрахтових ставок. Проте основний внесок у такий приріст обсягів експорту забезпечило активне вивезення залишків урожаю минулих сезонів ще в першому півріччі минулого року. Завершення в червні режиму безмитної торгівлі з ЄС дещо погіршить експортні показники, особливо для зернових. Проте сприятливі за історичними мірками світові ціни на низку сільськогосподарських культур підтримуватимуть фінансові результати аграріїв. 12-місячний дохід підприємств сектору до березня 2025 року збільшився на понад 18% у річному вимірі, рентабельність залишається найвищою серед усіх галузей. Тож сектор і надалі буде привабливим для банків.

Гірничо-металургійні підприємства вже понад рік працюють в умовах стабільного доступу до морської інфраструктури. Сталий споживчий попит на металургійну продукцію стимулював збільшення експорту, обсяг якого за рік зріс приблизно на чверть. Металургійне виробництво підтримується також зростанням внутрішніх замовлень. Водночас висока цінова волатильність і торгова невизначеність обмежуватимуть експорт, а відповідно і видобуток залізної руди.

Виробництво окремих галузей, орієнтованих на внутрішній ринок, підтримується державним споживанням. Передусім йдеться про машинобудування, у тому числі виробництво військової продукції. Галузь потребує позикових ресурсів для переобладнання та на поповнення обігових коштів. Протягом року помітно зросли доходи компаній у будівництві інженерних споруд.

Графік 2.2.4. Індекс очікувань ділової активності (ІОДА) за секторами

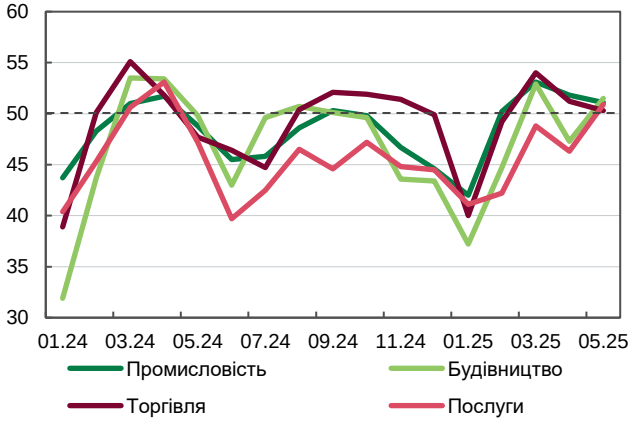

Пунктирна лінія – нейтральний рівень.
Джерело: опитування НБУ.

Графік 2.2.5. Завантаженість виробничих потужностей промислових підприємств (на початок кварталу)

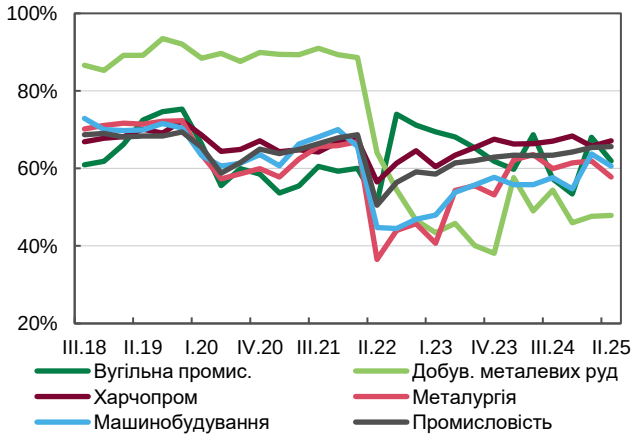

Джерело: опитування НБУ.

Графік 2.2.6. Зміна виручки, витрат на збут та витрат на оплати праці бізнесу*

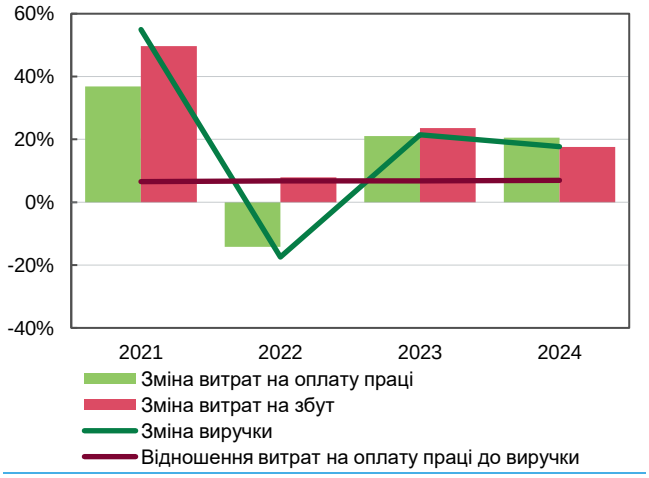

* Дані великих та середніх підприємств. Скориговано на викиди.
Джерело: Портал відкритих даних.

Водночас очікуване скорочення державних витрат у майбутньому створює виклики для зростання галузей.

Зростає виручка підприємств торгівлі та харчової промисловості, що підтримуються стійким споживчим попитом. Компанії зберігають потребу у фінансуванні обігових коштів від банків. Щоправда, темпи приросту доходів у цих сегментах сповільнилися порівняно з минулими періодами.

Оптимізму в бізнесу побільшало, однак він потерпає від браку кадрів

Ділові очікування бізнесу стримано оптимістичні. У травні вперше за рік індекс очікувань ділової активності (ІОДА) перевищив нейтральний рівень в усіх секторах економіки (див. Щомісячні опитування підприємств України). Бізнес очікує на пожвавлення інвестиційних видатків, хоча апетит до них залишається пригніченим воєнними ризиками (див. Ділові очікування підприємств України). Досі інвестиції підприємств передусім були пов'язані з потребами відновлення та підтримки поточного виробництва, зокрема розбудовою власної енергогенерації, найбільше – у торгівлі та харчопромі. Розширення непрофільної енергогенерації допомогло бізнесу адаптуватися до перебоїв з енергопостачанням. Низка проєктів з енергонезалежності втілюється бізнесами за підтримки банків. Водночас зношення та руйнування потужностей надалі стримуватимуть розвиток бізнесу. Низка галузей уже працює близько до "довоєнного" рівня використання потужностей. Для нарощення діяльності їм потрібні капіталовкладення.

Бізнес вважає тривалу війну основним обмеженням для своєї діяльності. Уже рік друге місце серед негативних чинників посідає дефіцит кваліфікованих кадрів. У І кварталі 2025 року цей чинник зазначило близько половини підприємств, опитаних для оцінки Ділових очікувань підприємств України. Ця частка зросла більш як удвічі порівняно з 2023 роком. Досі підприємства залучали та утримували персонал, значно підвищуючи рівень оплати праці. Це справляло помірний вплив на операційну рентабельність компаній у період швидкого зростання виручки. Проте надалі підтримувати такі темпи зростання зарплат підприємствам буде значно складніше. Для низькомаржинальних галузей, таких як будівництво, складність пошуку працівників уже значно стримує ведення діяльності. Крім того, рівень безробіття наближається до "довоєнного" показника, тож пошук кваліфікованих працівників стане складнішим. Тому проблема браку кадрів ще тривалий час стримуватиме розвиток бізнесу.

Боргове навантаження бізнесу помірне

Боргове навантаження бізнесу не є надмірним. Співвідношення операційного прибутку та фінансових витрат підприємства за 12 місяців до березня 2025 року становило 2.1х, валового боргу та EBITDA – 1.8х. Нарощення доходів та збереження достатньої операційної рентабельності зберігає прийнятні показники платоспроможності банківських клієнтів. Банки

Графік 2.2.7. Структура боргу окремих публічних компаній станом на 1 січня 2025 року

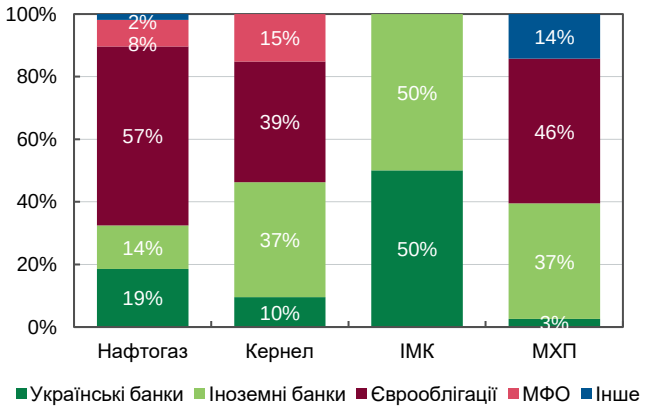

МХП – Миронівський хлібопродукт, ІМК – Індустріальна молочна компанія.

Джерело: дані компаній.

Графік 2.2.8. Заборгованість нефінансових корпорацій, % ВВП

* Балансова вартість кредитів на момент визнання банку неплатоспроможним. ** Небанківськими фінустановами, за борговими цінними паперами. *** За єврооблігаціями та кредитами перед нерезидентами, вкл. підприємства прямого інвестування. Без торгових кредитів.

Джерело: НБУ, Портал відкритих даних, НКЦПФР, ДКСУ.

Графік 2.2.9. Співвідношення банківських кредитів до активів підприємств за розміром

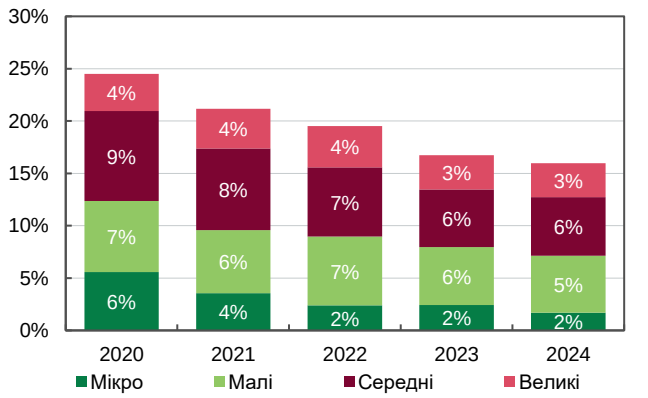

Розмір компаній визначено відповідно до Закону України № 4196-IX за критерієм виручки у відповідному році. Банківські кредити – кредити понад 2 млн грн, видані українськими банками.

Джерело: НБУ, Портал відкритих даних.

зазначають про помірність закредитованості підприємств і в опитуваннях про умови кредитування.

Щоправда, не всі сегменти бізнесу однаково покладаються на українські банки для фінансування своїх потреб. Історично великі підприємства переважно залучали кошти через єврооблігації, від іноземних банків або МФО. Частка кредитів від українських банків у їхньому борзі не перевищувала чверті, що в півтора-два рази менше, ніж у МСБ. Борги цих компаній перед банками лише незначно скоротилися порівняно з показниками до повномасштабного вторгнення. Але класичне банківське кредитування не може задовольнити їхніх потреб. Максимальний розмір кредиту, що може надати середнього розміру український банк з огляду на обмеження концентрації, порівняно невеликий – до 3 млрд грн. Середній борг капіталоємних великих підприємств промисловості, передусім металургії, добувної промисловості, нафтопереробки та хімічної промисловості, помітно вищий. Окремі великі компанії отримують кредити одразу від кількох українських банків. Щоправда, різні підходи до кредитування та неузгодженість дій кредиторів ускладнює отримання кредитів та подальше врегулювання таких боргів за потреби. Розвиток консорціумного кредитування поліпшить умови фінансування великого бізнесу. Надалі, зокрема з послабленням воєнних загроз, для інвестицій великі компанії, найімовірніше, потребуватимуть інших джерел фінансування, ніж банківські кредити.

Водночас середні, малі та мікропідприємства до повномасштабного вторгнення найбільше покладалися на кредити українських банків серед усіх джерел боргу. Однак відтоді частка банківських кредитів у їхньому борзі знизилася щонайменше вдвічі. Їхня частка в доходах сектору не така значна, боргове навантаження дещо вище, ніж у великих компаній. Проте з огляду на швидке зростання їхніх активів та операцій саме цей сегмент є найбільш перспективним для розширення кредитування банками.

2.3. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування

Зростання кількості угод із купівлі житла сповільнилося. Для пожвавлення попиту бракує стимулів, незважаючи на історично привабливі цінові умови, тоді як позитивний ефект міграції через війну поволі вичерпується. Повільно добудовуються черги в наявних об'єктах, однак нове будівництво майже не починають. Іпотечне кредитування сповільнилося внаслідок обмеження переліку об'єктів, що можуть фінансуватися за програмою "єОселя", та браку коштів для її реалізації. Водночас зміна моделі державної підтримки іпотеки разом із низкою інфраструктурних реформ для урегулювання та підвищення прозорості будівельного ринку можуть дати поштовх іпотеці.

Графік 2.3.1. Активність на ринку житла

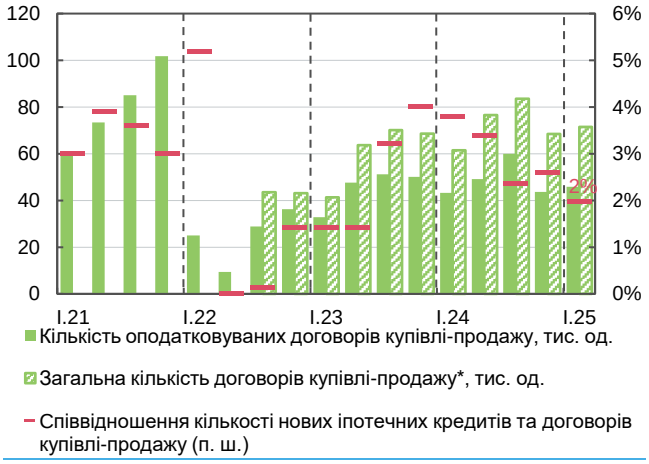

* За даними Державного реєстру речових прав, що включає неоподатковувані угоди.

Джерело: Мін'юст, ФДМУ, НАІС, дані банків.

Графік 2.3.2. Кількість договорів купівлі-продажу житла за квітень 2024 – березень 2025 року

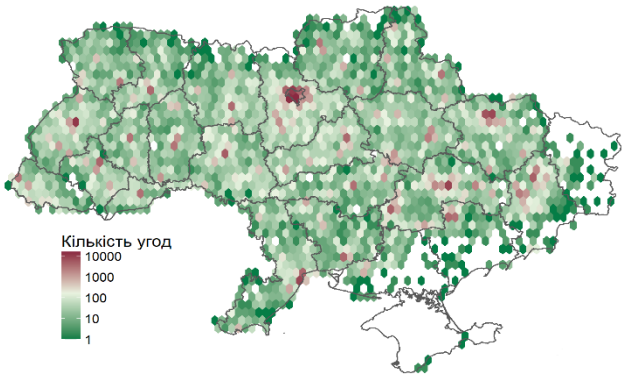

Територію розділено на рівні шестикутники.

Джерело: НАІС.

Графік 2.3.3. Співвідношення кількості нових іпотечних кредитів та договорів купівлі-продажу житла за регіонами, квітень 2024 – березень 2025 року

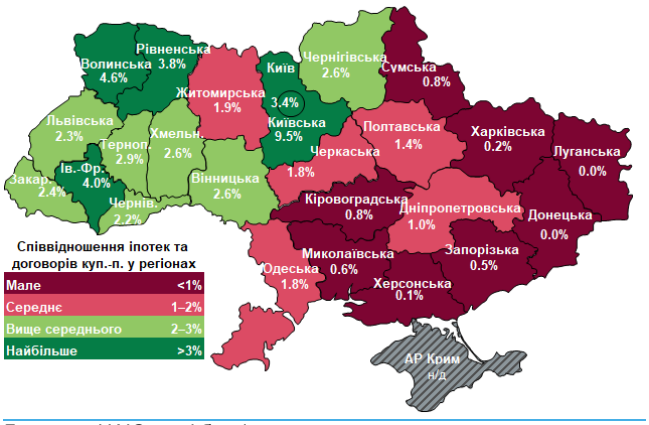

Джерело: НАІС, дані банків.

Попит на житло стриманий

Зростання кількості угод із купівлі житла останнім часом сповільнилося. За IV квартал 2024 – I квартал 2025 року їх було укладено лише на 8% більше, ніж за аналогічний період роком раніше. Наприкінці 2024 року призупинилася робота деяких державних реєстрів внаслідок кібератаки, що тимчасово ускладнило укладання угод. Однак відновлення роботи реєстрів на початку цього року не призвело до помітного зростання активності на ринку.

Під час повномасштабної війни швидше зростали обсяги угод з продажу житла, що не оподатковуються. Йдеться про перший за рік продаж житла, яке було у власності не менше трьох років. Такі угоди частіше укладають через зміну місця постійного проживання, зокрема міграцію. Найбільша частка всіх неоподатковуваних угод укладається в близьких до зони бойових дій регіонах.

Майже дві третини угод укладаються поза обласними центрами, проте за рік дещо зросла частка угод у великих містах. Середня площа придбаної квартири залишається близькою до 48 кв. м, а будинку – до 70 кв. м. Як і раніше, покупців частіше цікавить старше житло на вторинному ринку: у трьох випадках із чотирьох купують оселю, побудовану понад 15 років тому. Житло у "новобудовах"[2] купують все рідше, навіть у великих містах, де будівництво жвавіше.

Незважаючи на в цілому позитивні споживчі настрої та стійке нарощення доходів, відновлення попиту на ринку нерухомості вкрай повільне. Воєнні ризики та загальна невизначеність надалі стримують від придбання житла. Ефект ситуативного пожвавлення ринку внаслідок активної внутрішньої міграції послаблюється. Без поліпшення безпекових очікувань або доступних механізмів страхування від воєнних ризиків для договорів іпотеки попит навряд чи помітно зростатиме.

Перспективи іпотечного кредитування визначить оновлення механізму держпідтримки

Іпотека все ще не є рушієм попиту на ринку нерухомості. Частка угод із купівлі житла, профінансованих в іпотеку, коливається близько 2–3% – нижче рівня 2021 року. Однак ця частка досить нерівномірна між регіонами – у Київській області вона значно вища і становить 10% за останній рік. У цілому більше житла в іпотеку придбавають у західних регіонах та в столиці.

[2] ЛУН класифікує новобудови як будівлі, побудовані після 2010 року.

Графік 2.3.4. Нове іпотечне кредитування, млн грн

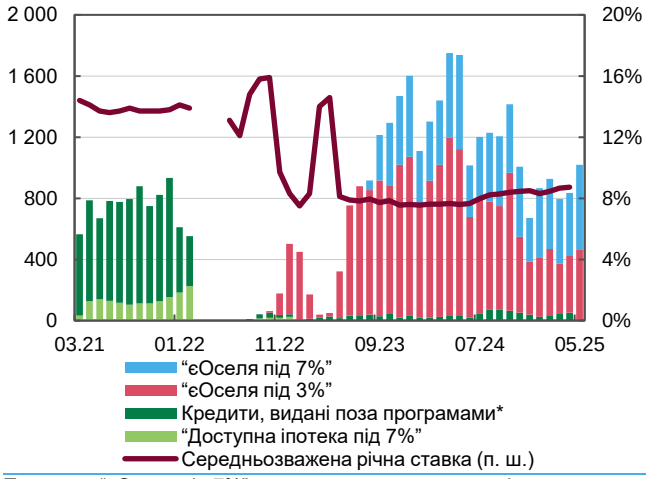

Програма “єОселя під 7%” – кредити широким категоріям населення.
* Дані не доступні за травень 2025 року.

Джерело: дані банків, ФРП, УФЖК.

Графік 2.3.5. Введення в експлуатацію житла в Україні, млн кв. м

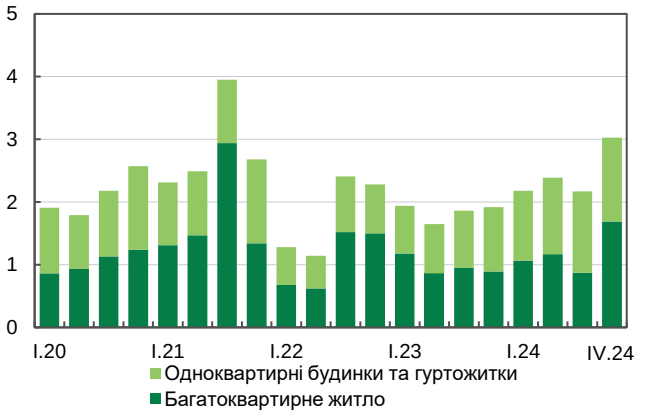

У 2023 році площа поділена пропорційно структурі за кількістю квартир, введених в експлуатацію. У I та II кварталах 2024 року відображена структура за даними першого півріччя 2024 року.

Джерело: ДССУ.

Графік 2.3.6. Індекс цін у будівництві та на житло в гривні, грудень 2018 року = 100%

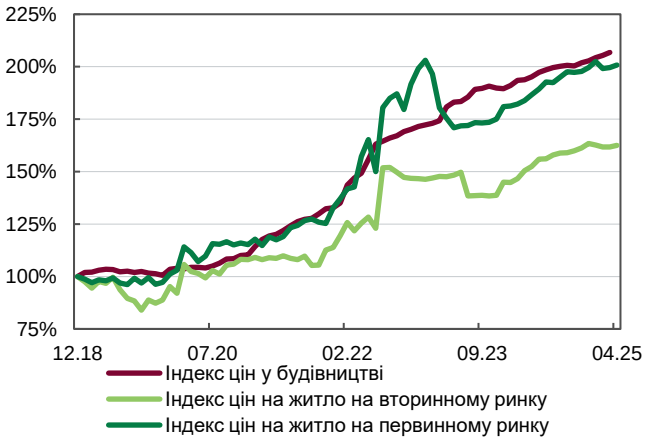

Джерело: ДССУ, агентства нерухомості, розрахунки НБУ.

Майже всі кредити надаються за програмою “єОселя”. Нових іпотечних кредитів помітно поменшало. Груднева кібератака ускладнила реєстрацію прав на житло. Кредитування відновилося наприкінці січня. Проте, навіть попри відкладений попит, середньомісячні обсяги нових іпотек у першому півріччі 2025 року на чверть менші, ніж у другому півріччі 2024 року. Минулорічне обмеження віку житла, що може фінансуватися програмою “єОселя”, звузило коло доступних об’єктів. Тож частка первинного ринку в іпотеках зросла внаслідок меншого кредитування купівлі старшого житла. Змінилася і структура видач: частка кредитів на поліпшення житлових умов, які доступні всьому населенню (за ставкою 7%), за рік зросла з 25% до майже 40% нових видач. Крім того, обсяг ліквідних коштів Укрфінжитла не дає змоги жвавіше нарощувати портфель. Тож доречно більшою мірою покладатися на наявну в банків ліквідність. Триває оновлення стратегії державної підтримки для того, щоб збільшити її масштаб та пожвавити попит на ринку (див. Вставка 1. Бачення Стратегії з розвитку іпотечного кредитування).

Пропозиція нового житла поповнюється повільно

За 2024 рік на третину зросла площа житла, що ввели в експлуатацію. Переважно добудовували об’єкти, які розпочато ще до повномасштабного вторгнення. Відповідно будівництво на решті об’єктів подекуди триває вже близько чотирьох років вкрай повільними темпами. Разом з тим введені в експлуатацію площі за 2024 рік все ще на 15% менші, ніж у “довоєнному” 2021 році. Добудова не приводить до фактичного поповнення пропозиції житла на первинному ринку, адже житлових комплексів, у яких розпочали продажі, майже стільки, скільки тих, у яких їх завершили. У I кварталі 2025 року на продаж найактивніше виставляли об’єкти в столиці та на заході України. Нове будівництво теж починають передусім у західних областях.

З огляду на млявий попит зараз пропозиція житла достатня. Щоправда, переважають оголошення про продаж просторішого та дорожчого житла, тоді як найбільше угод укладають на купівлю дешевших менших квартир. Слабкий попит, передусім на нове житло, стримує будівництво. Навіть після пожвавлення попиту на поповнення житлового фонду доведеться чекати досить довго з огляду на тривалі строки будівництва. Ефективніше регулювання діяльності забудовників, підвищення прозорості ринку купівлі-продажу житла та поліпшення містопланування можуть принадити інвестиції в житло навіть на початкових етапах будівництва.

Ціни на купівлю житла вийшли на плато, а на оренду – пришвидшилися

Хоча ціни в оголошеннях про продаж житла з початку року зросли, фактичні угоди не підтверджують цієї динаміки. Ціни угод із купівлі житла на вторинному ринку з початку року майже не змінилися. Фундаментального тиску на ціни нині немає. Крім того, впродовж останнього року значно сповільнився приріст собівартості будівництва, що

Графік 2.3.7. Відношення "ціна до оренди" та "ціна до доходу" в Києві

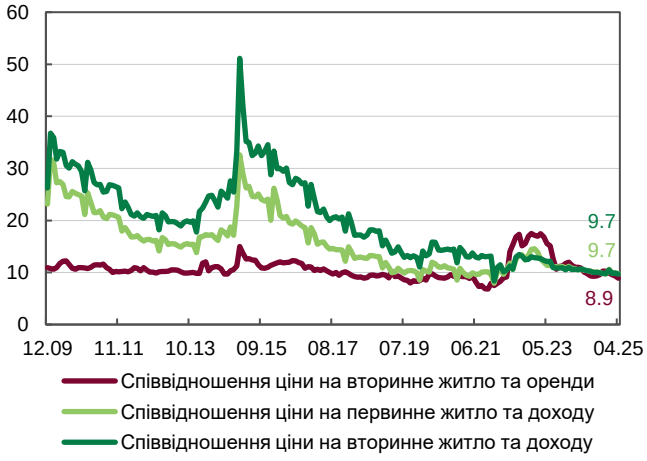

З лютого 2022 року дохід обчислено за усередненими приростами зарплати у Києві за даними сайтів work.ua та robota.ua та приросту зарплати в Україні за даними ДССУ відносно січня 2022 року.

Джерело: ДССУ, сайти агентств з нерухомості, сайти агрегаторів вакансій, розрахунки НБУ.

раніше тиснуло на вартість квадратного метра. Зміцнення обмінного курсу гривні до долара США, у якому традиційно виражають ціни на нерухомість, також стримало ціни на житло. Тож вартість квадратного метра квартир переважно стала, а подекуди й знизилася, зокрема в Києві та Львові. На первинному ринку ціни також забуксували, навіть у регіонах, де попит на нове житло найвищий.

На противагу млявому зростанню цін на житло, досить стрімко підвищилися ціни на оренду, особливо в Києві. Потреба в комфортному житлі не завжди підкріплюється здатністю і готовністю його придбати, однак підживлює попит на оренду і, відповідно, орендні ставки. Тому цінові умови купівлі житла залишаються сприятливими: відношення цін купівлі до оренди в Києві опустилося дещо нижче довгострокового середнього і значно нижче показника на початку повномасштабного вторгнення – до 9х. Співвідношення ціни стандартної квартири та доходу домогосподарства залишається на рівні історичних мінімумів і теж свідчить про відносну доступність житла. Однак непевність безпекової ситуації надалі нівелює ринкові стимули та стримує попит на житло.

Ринок торговельної нерухомості жвавий, а в офіси досі складно знайти орендарів

Усі показники активності у сегменті торговельної нерухомості поліпшуються. Споживча активність зростає, як і відвідуваність ТРЦ. З активнішим товарообігом підвищуються й доходи орендодавців, які визначаються у відсотках від продажів. Крім того, останні збільшують і фіксовану складову орендних ставок, реагуючи на значний попит на торгові площі. За даними CBRE, у Києві потроху знижується вакантність у ТРЦ прайм категорії – за І квартал 2025 року на 3 в. п. до 14%. Поруч із великими міжнародними брендами офлайн-магазини відкривають і українські виробники. Однак не всі ТРЦ однаково успішні: зокрема у столиці є низка торговельних центрів із високою вакантністю, проте це визначається не станом сектору, а недоліками їхньої бізнес-моделі. Попри жвавість ринку, планів із будівництва та відкриття нових ТРЦ девелопери майже не мають.

Ринок офісної нерухомості пасивний. Вакантність залишається високою, хоча і дещо знизилася протягом року, передусім в офісних центрах вищого класу. Через низькі ставки орендарі часто релокуються до офісів вищого класу з готовим ремонтом, тоді як решта орендодавців шукає клієнтів майже за безцінь, щонайменше для оплати комунальних послуг. Нові будівництва офісних центрів не починають, лише кілька майже готових на початок повномасштабної війни здали в експлуатацію минулого року.

Попит на оренду складів і логістичної інфраструктури високий, зокрема в електронної комерції. Відповідно серед складів вакантність низька. Однак орендні ставки стабілізувалися після певного періоду зростання.

Вставка 1. Бачення Стратегії з розвитку іпотечного кредитування

Нині завершується обговорення проєкту Стратегії з розвитку іпотечного кредитування між інституціями для подальшого її схвалення Радою з фінансової стабільності. Мета цього документа – усунути перешкоди для активнішого іпотечного кредитування банками та зробити позики на купівлю житла доступними для широких верств населення.

Війна заморозила відновлення ринкової іпотеки

В Україні іпотека була масовим продуктом лише до фінансової кризи 2007–2008 років. З огляду на значний попит на житло та вихід на ринок іноземних банків, розпочався бурхливий розвиток іпотечного кредитування. Іноземні фінустанови мали досвід іпотеки та доступ до фондування в іноземних валютах. Однак через вади регулювання банки недооцінювали ризики: надавали кредити в іноземній валюті без урахування фінансового стану позичальників, чим підігрівали ціни на нерухомість. Накопичені дисбаланси далися взнаки кризою на ринку: ціни на нерухомість обвалилися, а позичальники масово переставали обслуговувати іпотеки – більшість кредитів стала непрацюючою. Для уникнення соціального тиску був законодавчо запроваджений мораторій на стягнення заставного майна. Значні втрати віднаджували банки та населення від іпотеки. Наприкінці 2021 року відношення іпотеки до ВВП становило лише 0.3%.

Графік В.1.1. Валові гривневі іпотечні кредити до ВВП

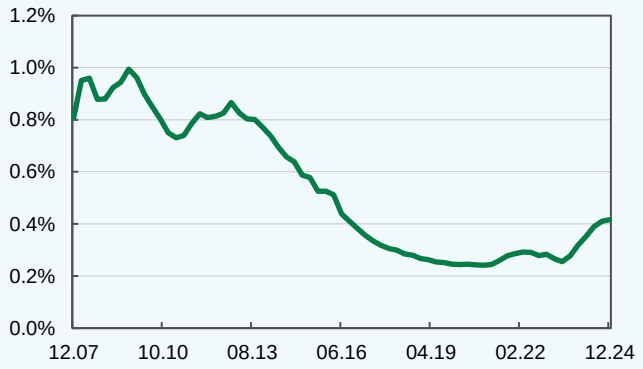

Джерело: дані банків, ДССУ.

Відтоді ринок нерухомості майже не підживлювався іпотекою. Його відновлення відбувалося за рахунок коштів девелоперів і покупців. Проте сектору бракувало належного регулювання та захисту прав інвесторів у будівництво. Постійними супутниками сектору стали порушення будівельних норм і затримки строків введення житла в експлуатацію. Ринок сколихнуло не одне гучне банкрутство забудовників. Ці ризики стримували бажання банків відновлювати іпотеку. Програми державної підтримки були нежиттєздатними довгостроково.

Лише на початку 2020-х років почалися позитивні зрушення: мораторій було скасовано, захист прав кредиторів і споживачів посилено. Було проведено реформу ДАБІ, чим дещо поліпшено регулювання ринку. Також запроваджено гарантійну частку будівництва для зниження ризиків недобудови та державну реєстрацію права власності на об'єкти будівництва. Водночас поліпшення економічних умов знизило ринкові ставки, тож іпотека стала доступнішою. У 2021 році було надано майже 9 млрд грн іпотечних кредитів.

Повномасштабне вторгнення перервало цей тренд. У перші місяці ринок нерухомості повністю завмер, а згодом залишався кволим. Наприкінці 2022 року уряд започаткував програму "єОселя" для розвитку пільгової іпотеки. Передусім програма покликана забезпечити житлом військових, педагогів, медиків. Однак передбачено доступ і для інших категорій населення для поліпшення житлових умов. Відтоді банківські продукти не можуть конкурувати з умовами програми, тож вона домінує на ринку – забезпечує понад 96% нової іпотеки.

Проте можливості держави субсидіювати іпотеку за чинною моделлю обмежені. Без ринкових продуктів програма не зможе задовольнити попит на житло під час війни та в період відбудови. Крім того, чинна схема не є стійкою довгостроково, що необхідно для підтримки іпотеки. Поштовх для розвитку надасть Стратегія з розвитку іпотечного кредитування, розроблення якої завершує НБУ разом з іншими державними інституціями та міжнародними партнерами.

Для розвитку іпотеки потрібні інфраструктурні зміни

Основні пропозиції Стратегії з розвитку іпотечного кредитування такі:

- впровадити норми Директиви 2014/17/ЄС про іпотеку: правила розрахунку ставки, розкриття інформації про іпотечні позики в умовах договорів та рекламі, процедури врегулювання проблемних кредитів;
- забезпечити доступність страхування іпотеки від воєнних ризиків. Законопроєкт № 12372 передбачає залучення у схему ширшого кола страховиків та створення багаторівневої моделі покриття збитків. Страхування зробить іпотеку привабливішою для банків та доступнішою для клієнтів;
- запровадити європейські стандарти оцінки майна та поліпшити обмін інформацією про оцінку, зокрема створивши відкриту базу даних цін на нерухомість;
- поліпшити контрольованість фінансування будівництва, зокрема через уніфікацію умов фінансування, використання коштів лише для цілей будівництва об'єкта та з огляду на його прогрес;
- удосконалити умови державної підтримки іпотеки. Основним інструментом має стати компенсація частини процентів, що сплачують позичальники банкам. Це спонукатиме банки пропонувати свої продукти, належно оцінювати ризики, посилить конкуренцію між кредиторами;
- визначити умови випуску покритих облігацій та сек'юритизації для поділу ризиків та залучення стабільного фондування надалі.

Втілення цих заходів відбуватиметься паралельно, але законодавчі реформи потребуватимуть значного часу. Надалі Стратегія з розвитку іпотечного кредитування має стати елементом ширшої Житлової стратегії.

2.4. Домогосподарства та пов'язані ризики

Номінальні доходи населення зростають передусім завдяки підвищенню зарплат в приватному секторі та зниженню безробіття, проте в реальному вимірі сукупні доходи уповільнюються. Попри це, поліпшення споживчих настроїв пожвавлює попит на кредити. Сукупне боргове навантаження домогосподарств залишається низьким. Зберігається високий інтерес населення до строкових депозитів, дедалі популярнішими стають вкладення в гривневі ОВДП.

Графік 2.4.1. Оцінки реальних доходів населення*, зміна р/р

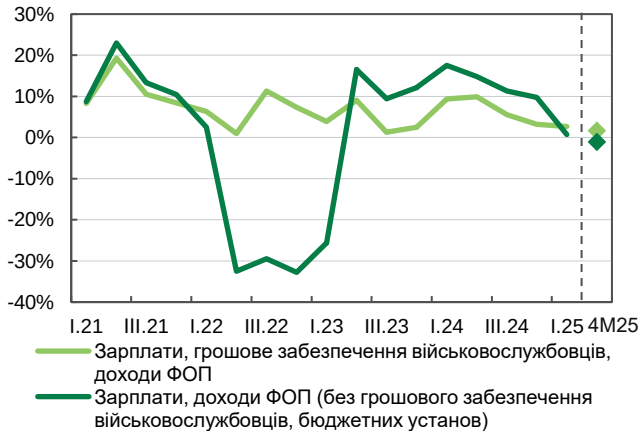

* Дані про суми офіційних зарплат та доходів ФОП отримано зі звітів банків. Дані Приватбанку скориговано, ураховано лише виплати зарплат.

Джерело: ПФУ, ДКСУ, дані банків, розрахунки НБУ.

Графік 2.4.2. Споживчі настрої домогосподарств*, пункти

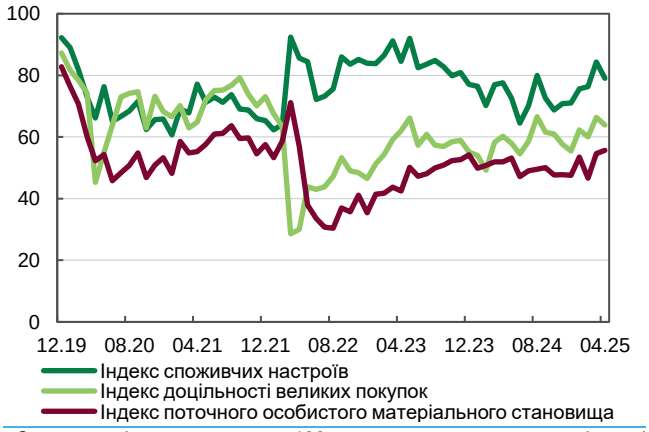

* Значення індексу менше 100 означають, що в суспільстві переважають негативні оцінки.

Джерело: Info Sapiens, щомісячні опитування населення (вік 16+).

Графік 2.4.3. Співвідношення річної зміни споживчих кредитів банків та НБФУ та річного доходу, річних споживчих витрат

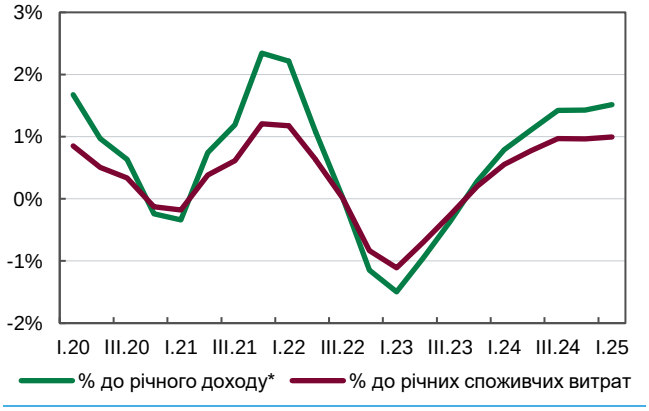

* Дані про суми офіційних зарплат та доходів ФОП, що отримано із звітів банків, і пенсій, за даними Пенсійного фонду України.

Джерело: ПФУ, ДССУ, дані банків, розрахунки НБУ.

Зростання заробітних плат у приватному секторі триває

Номінальні доходи працівників приватного сектору надалі стрімко зростають. У I кварталі 2025 року середньомісячна зарплата зросла на 24% в річному вимірі. Тривало зниження безробіття, яке, за оцінками НБУ, наблизилося до 11% — найнижчого показника від початку повномасштабної війни. Однак зарплати в бюджетних установах зростають значно повільніше, ніж у приватному секторі, пригнічуючи загальний рівень зростання зарплат. Приріст реальних зарплат значно стримувався прискоренням інфляції до двозначних темпів.

Основні фактори зростання доходів населення зберігають свою дію. Економіка продовжує зростати, як і активність підприємств. Конкуренція за працівників залишається жорсткою, що спонукає бізнес підвищувати зарплати. Щоправда, підтримувати високі темпи зростання зарплат підприємствам стає дедалі складніше. Крім того, безробіття наближається до "довоєнного" рівня, а поповнення робочої сили шляхом повернення мігрантів поки не відбувається. Тож вплив зростання зайнятості на доходи поволі вичерпується. Компенсатором стане очікуване сповільнення інфляції, що підтримає показники зростання доходів у реальному вимірі.

Кредитування підживлюється споживчим оптимізмом

Сповільнення реальних доходів не позначилося на споживчій поведінці населення. Навесні поточного року зросли індекси споживчих настроїв та доцільності великих покупок, що розраховує Info Sapiens. Як наслідок, приростав кредитний попит та, відповідно, портфелі роздрібних кредитів. Домогосподарства активно використовують банківські позики для фінансування поточних витрат. Середній чек кредиту помірний, а строки користування позиченими коштами короткі. Навіть безоплатне використання коштів клієнтами у пільговому періоді має переваги для банків: емітенти карток отримують додаткові комісійні, що вимірюються у відсотках від оборотів за картками, як частку комісії інтерчейндж від платіжних систем. Тому банки активно спонукають клієнтів до використання їхніх продуктів.

На противагу в небанківському кредитуванні тренди непостійні і динаміка більше залежить від пропозиції фінустанов, ніж від попиту. В останні півроку обсяги нових кредитів скорочувалися. Це наслідок виходу із ринку низки кредиторів, що допускали порушення вимог із захисту прав споживачів та фінансового моніторингу. Триває робота для зниження небанківського хижацького кредитування, що призводить до створення надмірного

Графік 2.4.4. Співвідношення боргу і річного доходу домогосподарств-позичальників за розміром місячного доходу

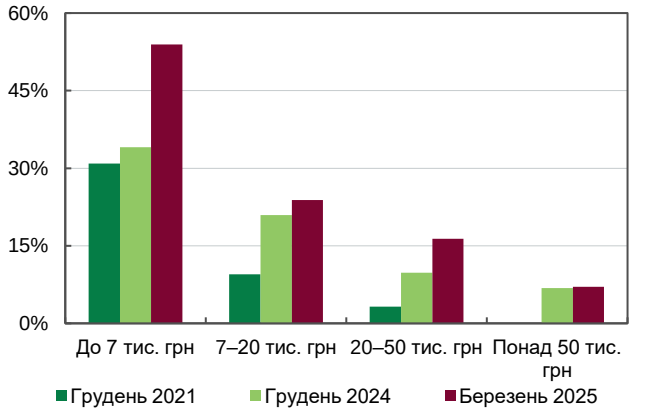

Джерело: Info Sapiens, щоквартальні опитування населення (вік 16+), розрахунки НБУ.

Графік 2.4.5. Співвідношення річної зміни гривневих депозитів і кредитів населення у банках та річного доходу*

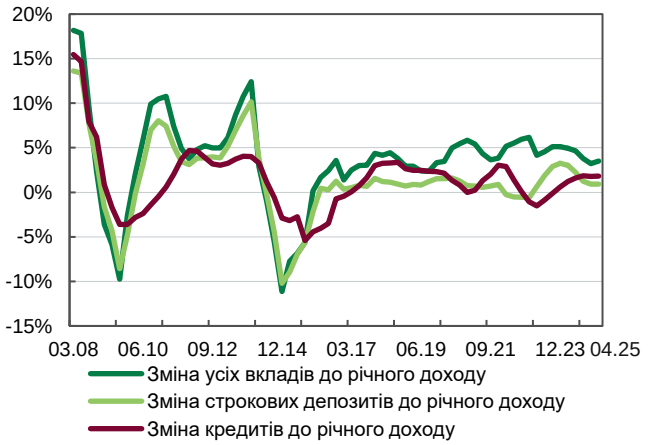

* Дані про суми офіційних зарплат та доходів ФОП, що отримано зі звітів банків, і пенсій, за даними Пенсійного фонду України.

Джерело: ПФУ, дані банків, розрахунки НБУ.

Графік 2.4.6. Основні інструменти фінансових заощаджень домогосподарств, млрд грн

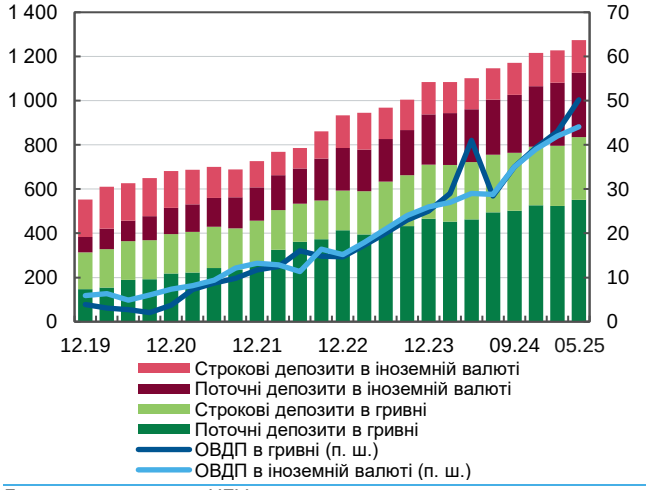

Джерело: розрахунки НБУ.

боргового навантаження через непрозорість умов або шахрайські практики. Водночас обсяги наданих позик зростали через дедалі довший строк кредитування. Небанківські кредитори й надалі забезпечують менше десятої частини загального роздрібного портфеля фінустанов, а співвідношення цих позик і доходів населення – менше 2%.

Співвідношення приросту споживчих кредитів банків і небанківських фінансових установ (НБФУ) та обсягів споживання населення залишається мізерним – 1%. Тож вплив кредитування на споживання все ще не є визначальним.

Боргове навантаження населення майже не змінюється

З огляду на приріст номінальних доходів жваве кредитування не змінює сукупне боргове навантаження населення. На початок квітня 2025 року співвідношення усіх позик банків і небанківських установ та доходів населення зберігалося на рівні 10%. За даними дослідження Info Sapiens, у І кварталі лише чверть домогосподарств мала кредити.

Однак боргове навантаження дуже різниться залежно від доходів позичальників. За рік таке навантаження значно зросло для клієнтів із найнижчими доходами. Їхня низька платоспроможність обмежує кредитування у банках, тож вони більшою мірою покладаються на дорожчі позики небанківського сектору або ж від родичів чи знайомих. З іншого боку, загальне зростання доходів зменшує частку цієї категорії в загальній кількості населення. Боргове навантаження клієнтів з вищими доходами майже не змінилося.

Схильність до заощаджень у банках дещо знизилася

Протягом останнього півріччя співвідношення приросту банківських вкладень та доходів населення дещо знизилося. Його рівень – близько 3%, що відповідає середньому значенню в країнах ЄС. Однак у більшості цих країн населення переважно зберігає заощадження в інших інструментах. Натомість в Україні, як і раніше, основні обсяги коштів населення акумулюються на гривневих банківських рахунках.

Триває приплив строкових гривневих вкладів у банки. Їхня частка у загальних коштах клієнтів стабілізувалася на рівні близько 34%. Населення помітно наростило вкладення в державні цінні папери, які за відсутності оподаткування, дають привабливішу дохідність, ніж інші доступні інструменти. За п'ять місяців із початку року обсяги інвестицій у гривневі ОВДП зросли на 11 млрд грн, що становить більше половини приросту вкладень у гривневі строкові депозити. Тож інвестиції в державні цінні папери набувають все більше популярності, хоча їхні обсяги все ще незначні порівняно з іншими заощадженнями. Зберігається і попит населення на іноземну валюту як інструмент заощаджень.

Частина 3. Умови та ризики банківського сектору

3.1. Карта ризиків фінансового сектору

Графік 3.1.1. Карта ризиків фінансового сектору

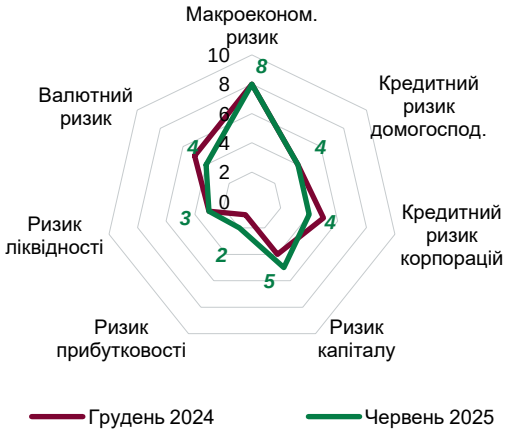

НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику. Оцінка відображає очікуваний стан на наступні 12 місяців. Методологія побудови карти ризиків була скоригована з огляду на доступність даних.

Джерело: оцінка НБУ.

Графік 3.1.2. Теплова карта ризиків фінансового сектору

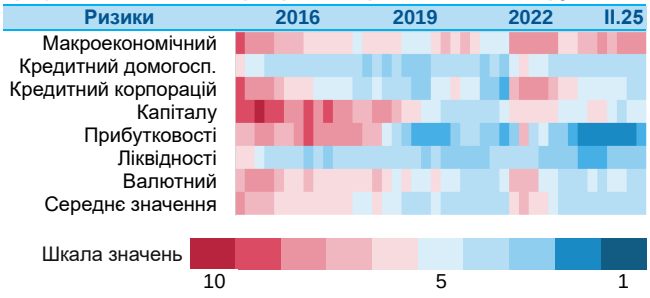

Джерело: оцінка НБУ.

Пояснення:

- макроекономічний ризик відображає рівень загроз, що виникають у реальній економіці, зовнішньому секторі та фіскальній сфері;
- кредитний ризик домогосподарств та корпоративного сектору відображає перспективи зміни рівня непрацюючих кредитів у портфелях банків та необхідність додаткового формування резервів під такі кредити;
- ризик достатності капіталу оцінює можливості банків забезпечувати достатній рівень капіталу;
- ризик прибутковості оцінює спроможність банків генерувати чистий прибуток;
- ризик ліквідності відображає здатність банків повною мірою та вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами;
- валютний ризик показує, наскільки тенденції валютного ринку можуть впливати на стійкість банків.

Макроекономічний ризик не змінився

Зростання економіки триває, хоч і нижчими темпами, ніж прогнозувалося раніше. Зростання стримується тривалою війною. Зберігається значний дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу. Бюджетний дефіцит, державний і валовий зовнішній борг відносно ВВП залишаються високими. Водночас істотні обсяги міжнародної допомоги значною мірою нівелюють ці виклики.

Кредитний ризик домогосподарств не змінився

Якість роздрібного портфеля дещо поліпшилася – частка прострочених на понад 30 днів кредитів надалі знижувалася. Також незначно поліпшилися економічні очікування населення. Проте цих змін все ж недостатньо для поліпшення оцінки в цілому.

Кредитний ризик корпорацій знизився

Рівень дефолтів підприємств надалі знижувався. Відтак поліпшилися й очікування банків майбутньої якості корпоративного портфеля. Фінансові показники компаній прийнятні. Оцінки бізнесу майбутньої динаміки ділової активності позитивні, хоча й стримані.

Ризик капіталу зріс

Ризик капіталу зріс до середнього. Достатність капіталу дещо знизилася передусім через підвищене оподаткування прибутку та зростання розміру операційного ризику, що має покриватися капіталом. Однак запас капіталу сектору залишається значним.

Ризик прибутковості зріс

Ризик прибутковості залишається низьким, однак оцінка ризику дещо погіршилася через зниження рентабельності капіталу. Прибутковості сектору надалі сприяють зростання процентних доходів та висока операційна ефективність банків.

Ризик ліквідності не змінився

Ризик ліквідності помірний. Банки надалі нарощують кошти клієнтів. Попри незначне зниження, коефіцієнт LCR в усіх валютах надалі суттєво перевищує регуляторні вимоги. Зберігається значний запас високоліквідних активів. Очікування фінустанов відносно ризику ліквідності в майбутньому поліпшилися.

Валютний ризик знизився

Валютний ризик знизився до помірного. Обмінний курс гривні до долара США останнім часом коливався у вузькому діапазоні. Значна фінансова допомога від країн-партнерів дала змогу наростити міжнародні резерви. Також поліпшилися оцінки банками рівня валютного ризику та девальваційні очікування населення. До того ж банки зберігають збалансовану чисту відкриту валютну позицію.

3.2. Ризик ліквідності та фондування

Припливи коштів у банківську систему дещо сповільнилися, а їхні темпи приросту майже зрівнялися в банків різних груп. Це свідчить про посилення конкуренції банків за ресурси. Наявний запас високоліквідних активів мінімізує ризики ліквідності та забезпечує банкам комфорт у подальшому нарощенні кредитного портфеля та вкладень в ОВДП.

Графік 3.2.1. Коефіцієнти покриття ліквідністю в усіх валютах (LCRвв) та в іноземних валютах (LCRів)

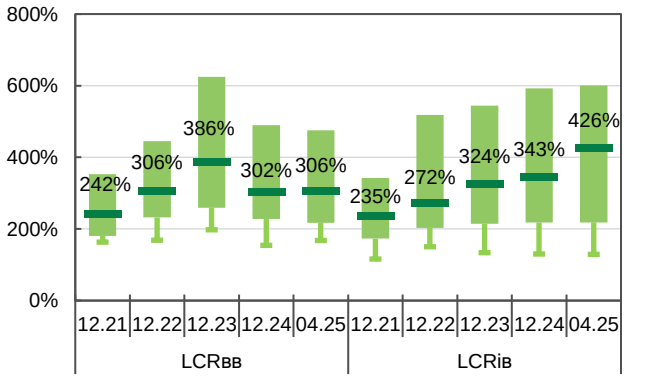

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Нижні лінії поза прямокутником – мінімум. Нормативне значення – 100%.

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.2. Високоліквідні активи в усіх валютах, млрд грн, та їхня частка в чистих активах

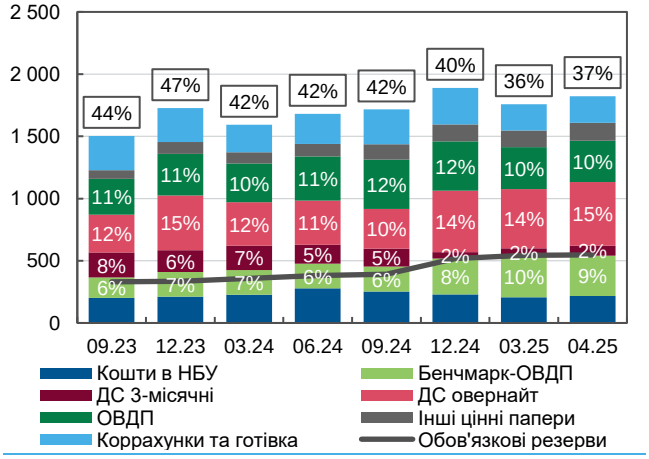

Відсотки показують частку в чистих активах. Дані за бенчмарк-ОВДП відображають номінальну вартість.

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.3. Зобов'язання банків, млрд грн

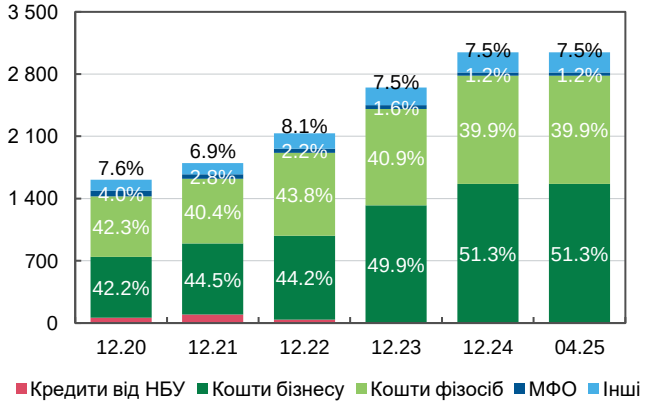

Джерело: НБУ.

Банки утримують значний запас ліквідності

У першому півріччі 2025 року банки сплатили значні обсяги податку на прибуток за підвищеною ставкою, а державні банки сплачували ще й дивіденди. Тож обсяги високоякісних ліквідних активів (ВЛА) банків дещо знизилися порівняно з початком року. Проте їхня частка в активах залишається більш ніж комфортною – 37%. Фінустанови надалі виконують норматив короткострокової ліквідності LCR в усіх валютах та в іноземній валюті з багаторазовим запасом. У нормі залишаються і показники середньострокової ліквідності – медіанне значення NSFR по системі майже вдвічі перевищує мінімальну вимогу. Жоден із банків не порушує зазначені нормативи. Згідно з опитуванням банків ризик ліквідності останнім часом навіть знизився.

У гривневих ВЛА з початку року зростала частка бенчмарк-ОВДП, якими банки можуть частково покривати підвищені торік вимоги до обов'язкових резервів та отримувати за ними процентні доходи. Водночас скоротилися частка та обсяги вкладень в інші ОВДП. Значними залишалися вкладення банків у депозитні сертифікати НБУ.

У ВЛА в іноземній валюті до третини знизилася частка коштів на рахунках у банках інвестиційного класу. Це наслідок регуляторного обмеження на їх врахування в нормативі LCR, тоді як фактичні обсяги цих коштів не скоротилися. Водночас банки помірно наростили обсяги цінних паперів інвестиційного класу, а їхня частка у ВЛА зросла до близько половини. Коррахунки в іноземних банках інвесткласу та інвестиції в цінні папери покривають близько 26% зобов'язань банків в іноземних валютах.

Припливи коштів клієнтів надалі підтримували фондування банків

Річні прирости гривневих вкладень бізнесу та населення наприкінці квітня становили 17% та 14% відповідно – це помітно менше, ніж торік. Позначилися відпливи коштів населення та бізнесу на початку року через активніше споживання, сплату податків та репатріацію дивідендів. У цілому після жвавого відновлення доходів бізнесу та населення в попередні роки зараз цей процес сповільнюється. Таке сповільнення припливів коштів у банківську систему відповідає економічній динаміці та не створює загроз для подальшого нарощення банками кредитів. Обсяг коштів в іноземній валюті майже не змінився, їхній гривневий еквівалент дещо знизився через зміцнення курсу.

Водночас на ринку посилюється конкуренція за вкладників. Про це свідчить наближення темпів приросту гривневих коштів у банків різних груп. Темпи нарощення вкладів бізнесу та населення у приватних банків навіть

Графік 3.2.4. Гривневі кошти бізнесу та населення за групами банків, 31 грудня 2021 року = 100%

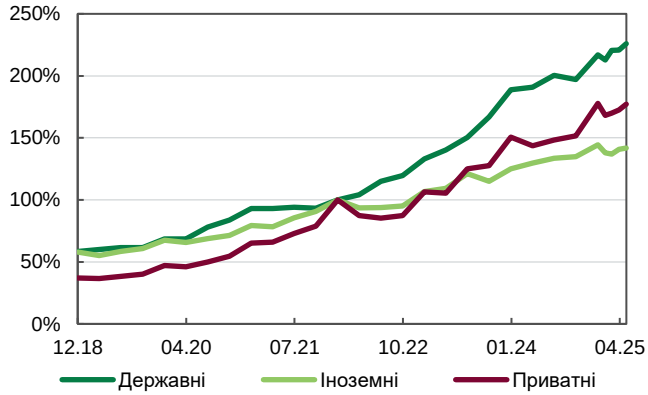

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.5. Річні темпи зміни коштів бізнесу та фізосіб

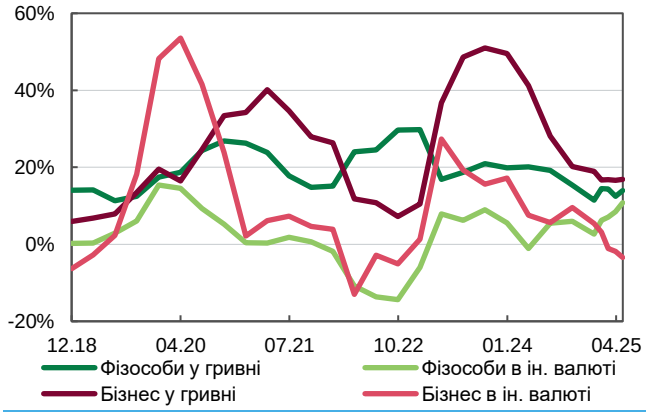

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.6. Рівень доларизації та частка строкових вкладів у коштах населення та бізнесу

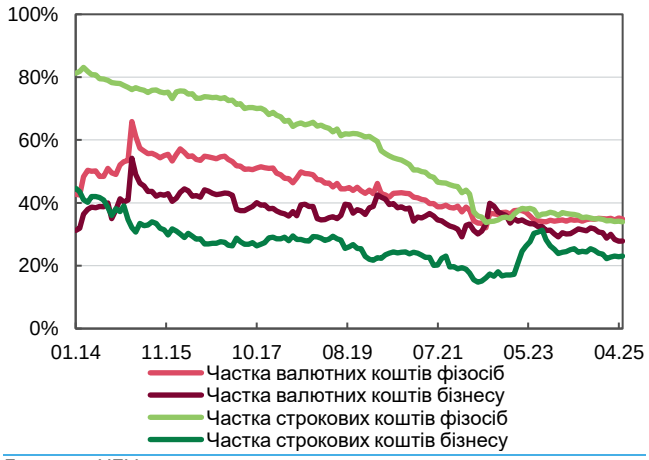

Джерело: НБУ.

перевищили швидкість припливів до державних банків. Вони були помітно вищими після повномасштабного вторгнення, бо частково клієнти вбачали в держбанках безпечну гавань, а частково – через посилення ролі прямих державних виплат на рахунки населення в цих установах. Безперебійна та ефективна робота сектору протягом останніх трьох років підтвердила, що банки всіх груп є надійними. Тож зараз спостерігається рівномірніший перерозподіл коштів між рахунками клієнтів в різних банках.

Кошти клієнтів залишалися основою фондування банків. Вони формують 92% зобов'язань із певним переважанням коштів бізнесу. З огляду на стабільне фондування та надлишкову ліквідність фінустанови й надалі не потребують альтернативного клієнтським коштам фондування. Хоча деякі фінустанови залучають кошти від МФО для реалізації окремих проєктів, їх обсяг практично не змінюється, а частка зовнішнього фондування залишається на найнижчих рівнях з 2004 року.

Строкова та валютна структури коштів не зазнали змін за пів року

Через значно більші середні суми вкладів порівняно із вкладами населення бізнес-клієнти традиційно мають сильніші важелі впливу на фінустанови. Великі вкладники-підприємства диктують цінові умови за своїми рахунками, орієнтуючись на облікову ставку НБУ. У результаті ставки за залученнями від корпорацій чутливіше реагують на зміну облікової ставки. Щоб утримати кошти та прихильність клієнтів, банки змушені були підвищувати ставки навіть за коштами на поточних рахунках. Водночас дохідність депозитів не позначається на строковій структурі вкладів бізнесу. Як і раніше, дві третини коштів залишаються на поточних рахунках з огляду на необхідність доступу до них для здійснення операційної діяльності.

Натомість навіть помірне підвищення депозитних ставок для населення забезпечило пожвавлення припливу коштів на строкові депозити. Відповідно частка строкових гривневих вкладень населення стабілізувалася близько 34%.

Рівень валютизації зобов'язань банків дещо знизився з початку року, однак у цілому залишається близьким до третини. Припливи коштів в іноземній валюті залишаються нижчими, ніж гривневих. У зобов'язаннях в іноземних валютах надалі домінують доларові, що становлять близько двох третин усіх коштів. Водночас постійно зростає частка євро – з 26% у грудні 2020 року до 31% у квітні 2025 року. У цілому банки незмінно очікують подальшого зниження частки валютних вкладень, адже, як і раніше, можливості використання цих коштів дуже обмежені, а підвищені резервні вимоги обмежують дохідність від таких вкладів для банків.

3.3. Ризик корпоративного кредитування

Гривневе кредитування набуло темпів, що востаннє спостерігалися перед повномасштабним вторгненням. Банки всіх груп активно нарощують портфелі, вони дедалі більше співпрацюють із позичальниками з нових для себе галузей, використовують різноманітніше коло інструментів, включно з консорціумним та спеціалізованим кредитуванням, надають довші кредити. Дедалі меншим стає покладання на державну підтримку в кредитуванні на поповнення обігових коштів бізнесу, поволі зростає частка кредитів на інвестиційні цілі за державною програмою "5-7-9%". Далася взнаки реалізація заходів Стратегії з розвитку кредитування. Новий портфель має високу якість.

Графік 3.3.1. Річна зміна чистих кредитів бізнесу

У банках, платоспроможних на кожну звітну дату.

Джерело: НБУ.

Графік 3.3.2. Зміна працюючих гривневих кредитів бізнесу, млрд грн

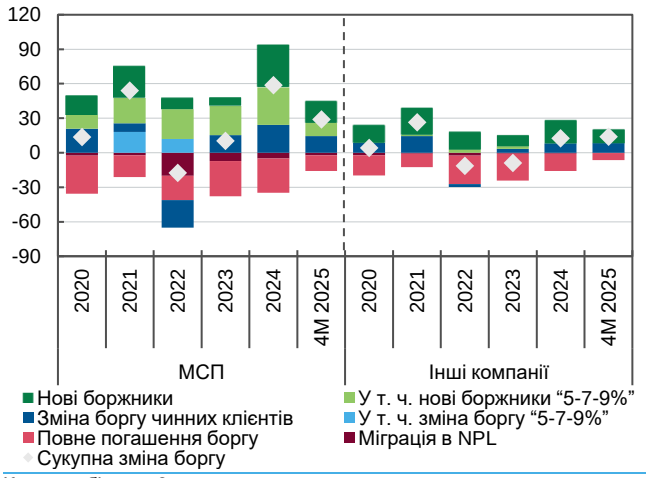

Кредити більше 2 млн грн.

Джерело: НБУ, ФРП.

Графік 3.3.3. Чисті гривневі кредити бізнесу за розміром боржників та кредиту, млрд грн

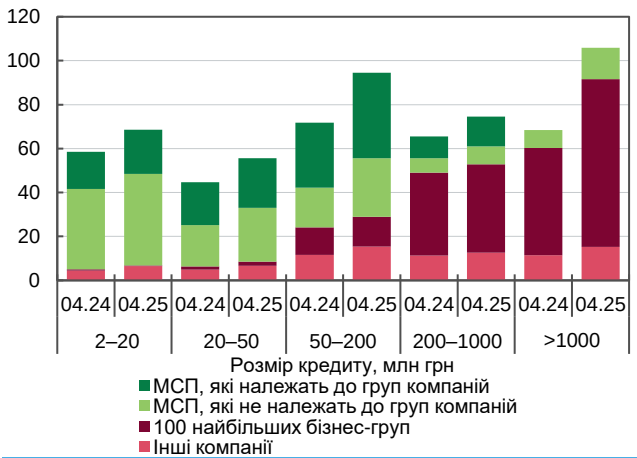

Кредити більше 2 млн грн.

Джерело: НБУ.

Кредити бізнесу надалі жваво зростають

Портфель гривневих корпоративних кредитів зростає дедалі швидше – річні темпи в квітні досягли майже 29%. Опитування банків свідчать, що попит бізнесу на кредити надалі посилювався. Його підживлювали як потреби підприємств в оборотному капіталі, так і дедалі промовистіший запит на фінансування капіталовкладень. Обсяги кредитів строком понад рік зростали значно швидше, ніж коротших. Щоправда, значна частка підприємств надалі сама фінансує свої потреби без залучення банківських кредитів. Хоча підприємства в опитуваннях зазначають про певне зростання потреби в позиках, в цілому вона залишається помірною. Зростання портфеля більшою мірою пов'язане із залученням нових клієнтів, ніж із нарощенням заборгованості чинними клієнтами.

Рушієм зростання кредитного портфеля надалі залишився сегмент МСП. Обсяги кредитів МСП зросли на 31% за рік, вони й надалі переважають у портфелі. Також дещо поліпшилася динаміка кредитування великого бізнесу. Підприємства, що з 2022 року фінансували свою діяльність переважно за рахунок власних ресурсів, поволі повертаються до використання банківських коштів.

Кредитування в іноземній валюті, як і раніше, неактивне. Портфель лише нещодавно перестав скорочуватися в річному вимірі. Однак ця тенденція не нова – загалом кредитний портфель в іноземній валюті так і не зріс з 2014 року. Навіть доти зростання було дуже помірним, а чимало наданих тоді кредитів в іноземній валюті згодом стали непрацюючими. Зараз банки реалістичніше оцінюють перспективи використання клієнтами позикових коштів та ризики кредитування. Тому фінустанови кредитують у валюті виключно за наявності в позичальників надходжень в іноземній валюті.

Конкуренція між банками обмежує кредитні ставки

Банки всіх груп активні в кредитуванні бізнесу. Останніми місяцями приріст портфеля був швидшим в іноземних банків, однак показники державних та приватних банків відставали незначно. У цілому конкуренція в сегменті достатньо жорстка. Саме конкурентний тиск банки називають рушієм послаблення умов кредитування в останні півтора року, відколи триває приріст портфеля. Причому фінустанови відзначають конкуренцію як у сегменті МСП, так і в кредитуванні більших компаній.

Яскравим свідченням конкуренції є помірна реакція кредитних ставок на зміни ключової ставки НБУ в останнє півріччя. Хоча облікова ставка сукупно зросла на 2.5 в. п., середні кредитні ставки зросли лише на 1.2 в. п. і в квітні

Графік 3.3.4. Чисті гривневі кредити бізнесу, млрд грн

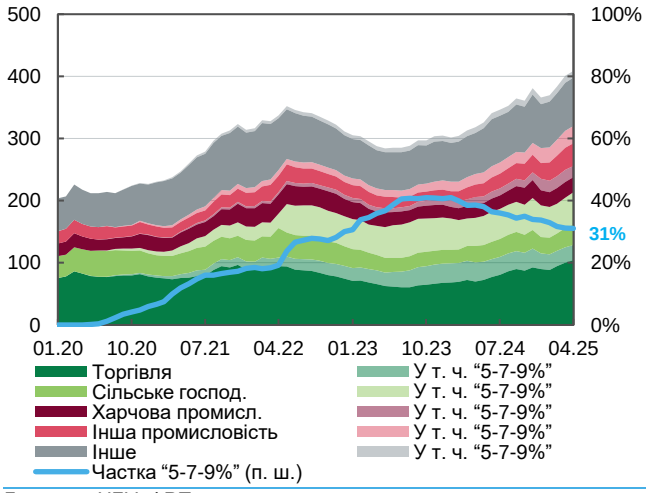

Джерело: НБУ, ФРП.

Графік 3.3.5. Обсяги валових кредитів клієнтів "5-7-9%", млрд грн

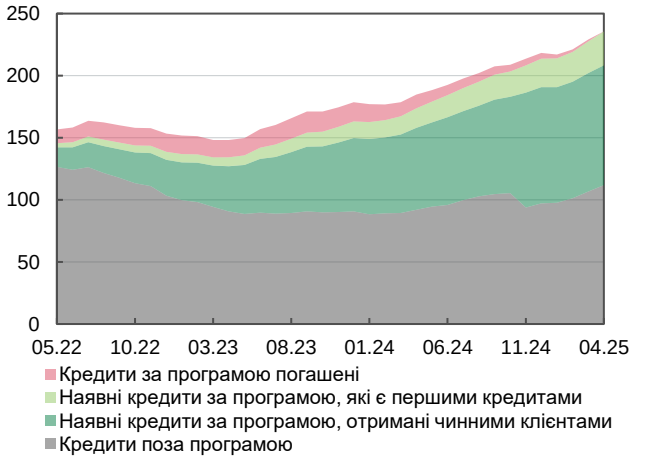

Кредити більше 2 млн грн.

Джерело: НБУ, ФРП.

Графік 3.3.6. Працюючі гривневі кредити бізнесу за строковістю та ефективною ставкою

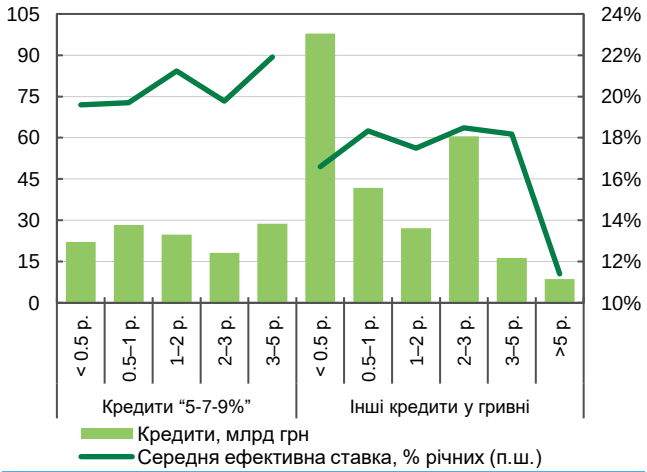

Кредити більше 2 млн грн. Ефективна процентна ставка – розрахункова ставка, що відображає сталий рівень дохідності (витратності) шляхом рівномірного розподілу доходів і витрат на всі періоди протягом строку дії кредиту.

Джерело: НБУ.

становили 15.6% річних. Такий їхній рівень дає змогу надалі активно принаджувати клієнтів. Хоча в опитуванні про умови кредитування банки відзначили певний негативний вплив зміни ставок на схвалення кредитних заявок, умови кредитування в цілому не змінилися за рахунок перегляду нецінових умов.

Роль державної підтримки значно послабилася

Прагнення банків відновити ринкове кредитування змушує менше покладатися на державні програми підтримки. Частка кредитів, наданих у межах програми "5-7-9%", знизилася на 7 в. п. за рік – до 31% чистого гривневого портфеля у квітні. Клієнти з кредитами за програмою часто мають інші несубсидійовані позики в банках. Скорочуються обсяги субсидійованих кредитів на поповнення обігових коштів. Цьому сприяють здійснені раніше зміни умов програми: підвищення компенсаційної ставки для кредитів на обігові кошти та зниження максимальної суми позики. Кредитування аграріїв за програмою помітно сповільнилося після запровадження вимог про дотримання банками екологічно-соціальних стандартів під час кредитування. У результаті до чверті зросла частка інвестиційних кредитів у нових видачах, що більше відповідає суті самої програми і краще таргетує бізнеси, які потребують підтримки. Крім того, залишається невирішеною проблема заборгованості з виплати банкам компенсацій. Хоча уряд затримує платежі на коротші терміни, обсяг заборгованості досі суттєвий і навряд чи знизиться до кінця цього року.

Попри позитивні зрушення, програма потребує подальшої трансформації (див. Програма "Доступні кредити 5-7-9%" змінюється повільно, ЗФС, грудень 2024 року). Передусім йдеться про усунення можливостей для завищення банками кредитних ставок та скорочення дозволеної програмою маржі понад депозитні ставки. Зараз поза програмою ставки в середньому на 3-4 в. п. нижчі для бізнесів усіх розмірів та кредитів усіх строків, адже банки коригують вартість позик, конкуруючи за клієнтів. Інший перспективний напрям змін у програмі – подальше обмеження кредитування на поповнення обігових коштів підприємств галузей, що потребують менше підтримки.

Стратегія з розвитку кредитування дає плоди

Основними позичальниками банків залишаються агрокомпанії та підприємства торгівлі. Ці галузі неодноразово демонстрували найвищу стійкість до кризових явищ: вони менше відчувають вплив шоків та швидше відновлюються. Однак паралельно банки дедалі активніше співпрацюють із клієнтами в менш закредитованих галузях, розвиток яких зараз підживлюється структурними змінами в економіці: харчовій промисловості та машинобудуванні включно з оборонними компаніями. Приріст кредитів тут жвавіший, ніж у середньому по портфелю. Банки і далі підтримують держкомпанії, однак частка цих позик у портфелі помірна – 15% (наприкінці 2021 року становила 10%). Врешті, концентрація портфеля за найбільшими клієнтами залишається помірною, найвища вона в

Графік 3.3.7. Чисті гривневі кредити бізнесу за концентрацією, млрд грн

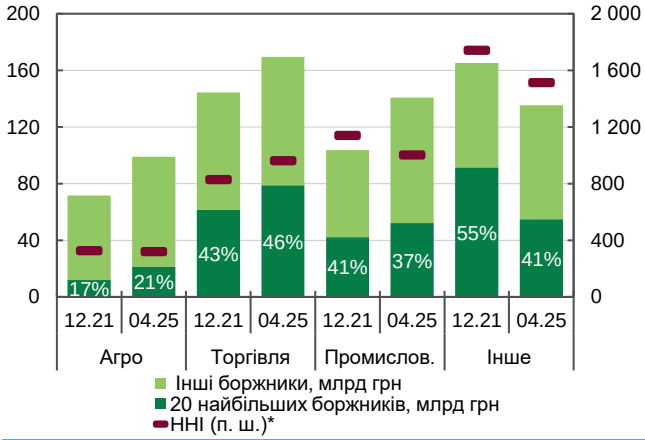

Боржник або група пов'язаних контрагентів у окремих банках за кредитами більше 2 млн грн.
* Індекс Херфіндаля – Хіршмана (ННІ) – індикатор концентрації галузі за кількістю боржників. Може набувати значень від 0 до 10 000 (до 1 000 – ринок є слабко концентрованим).

Джерело: розрахунки НБУ.

Графік 3.3.8. Розподіл працюючих кредитів бізнесу за рівнем покриття відсотків EBITDA

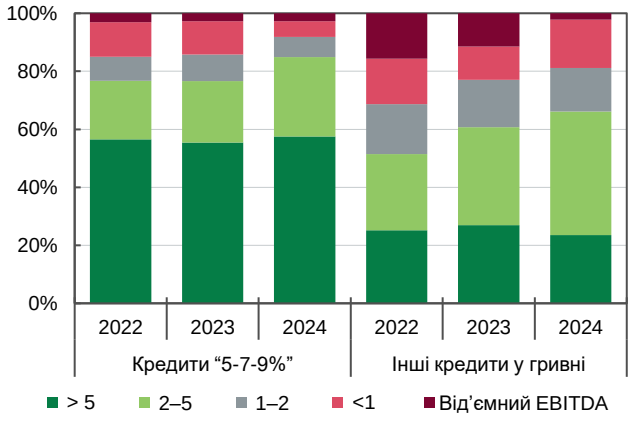

Кредити більше 2 млн грн.

Джерело: НБУ, Портал відкритих даних, ФРП.

Графік 3.3.9. Покриття резервами працюючих кредитів бізнесу

* Кредитний ризик відповідно до Положення № 351.

Джерело: НБУ.

держбанків. У тих фінустанов, що швидше нарощують портфель, концентрація знижується стрімкіше. Нині 17% чистих корпоративних банківських кредитів припадає на 20 найбільших груп приватних компаній. З 2021 року цей показник знизився на 1 в. п.

Збільшення кредитного портфеля за кількома напрямами – це також результат реалізації Стратегії з розвитку кредитування. Затверджена рік тому карта реформ успішно втілюється. Із кінця 2024 року започатковано передбачену цією Стратегією програму фінансування проєктів оборонно-промислового комплексу, до якої долучилася низка приватних та державних банків. У межах цієї програми вже підписані договори на суму близько 1 млрд грн.

Реалізація заходів Стратегії з розвитку кредитування сприяла кредитуванню проєктів в енергетиці, що співфінансуються банками – підписантами відповідного меморандуму. За рік, із червня 2024 року, банки надали 18 млрд грн кредитів. Вже фінансується розбудова генеруючих потужностей на близько 700 МВт. У цьому обсязі дещо менше половини – це газопоршневі когенераційні установки і ще понад третина – побудова сонячних електростанцій.

Вперше за тривалий час пожвавилася активність банків у фінансуванні спеціалізованих проєктів, а також з'явилися консорціумні кредити. Такі інструменти фінансування бізнесу складніше впровадити, однак вони часто ліпше відповідають потребам бізнесу і допомагають із реалізацією великих інвестиційних проєктів. Важливо, що ініціатива в цій сфері надходить від приватних українських банків.

Кредитний ризик не зростає, резерви скорочуються

Банкам вдається нарощувати портфель, зберігаючи його високу якість. Боргові метрики боржників із працюючими кредитами добрі. Середньозважене співвідношення операційного прибутку та фінансових витрат за 2024 рік поліпшилося до 3.6х. Середнє співвідношення чистого боргу та EBITDA знизилося до 4.2х. Рівень дефолтів бізнес-кредитів за останніх 12 місяців скоротився приблизно до 3%. Покриття фінансовими за МСФЗ та пруденційними резервами працюючого портфеля поступово скорочувалося. Вперше після повномасштабного вторгнення ці два показники наблизилися один до одного, що свідчить про завершення кризового періоду й поліпшення очікувань банків. Адже фінансові резерви відображають передусім очікування на найближчі 12 місяців, тоді як пруденційні резерви нейтральні до фази економічного циклу. У цілому банки й надалі дотримуються належних кредитних стандартів, що під час нарощення портфеля забезпечить контрольованість ризиків у сегменті.

Оновлення визначення NPL відповідно до стандартів ЄС (див. Вставка 3. "Зміна регуляторних вимог до визначення непрацюючих активів", ЗФС, червень 2024 року) мало очікувано помірний вплив на показник, додавши близько 1 в. п. до показника. Однак це не змінило тенденції:

Графік 3.3.10. Частка дефолтів* корпоративних позичальників за 12 місяців до дати за кількістю, згладжені показники

Кредити більше 2 млн грн.
* Відповідно до Положення № 351.

Джерело: НБУ.

частка NPL бізнесу надалі скорочувалася до 37% у квітні, або до 20% без урахування старих NPL. Покриття NPL резервами сягає майже 90%. Скорочення частки NPL відбувалося в усіх групах банків переважно завдяки нарощенню портфеля та активним діям банків зі списання та продажу непрацюючих активів.

Таблиця 1. Корпоративний кредитний портфель на 1 травня 2025 року

№ з/п	Назва галузі	Валові працюючі кредити			Міграція* кредитів у NPL за 12 міс.		Частка NPL**	Коефіцієнт боргового навантаження (Чистий борг / EBITDA)		Коефіцієнт покриття відсотків (EBITA / Фінансові витрати)		Структура позик, "5-7-9%", (усього 123 млрд грн)
		усього, млрд грн	у т. ч. МСП, млрд грн	покриття кредитним ризиком	за кількістю	за сумою боргу		2023	2024	2023	2024	
1	Сільське господарство	105	88	3.3%	1.8%	1.7%	13%	3.9	2.5	3.8	5.1	39.8%
2	Оптова торгівля зерном	25	9	4.5%	6.4%	5.4%	37%	5.5	4.8	2.3	2.9	1.6%
3	Торгівля нафтопродуктами	28	19	6.4%	9.3%	4.1%	4%	6.9	3.4	1.3	4.5	1.9%
4	Інша оптова торгівля	79	59	4.0%	2.9%	2.3%	12%	4.1	4.1	3.4	3.2	15.0%
5	Роздрібна торгівля	23	6	4.5%	0.5%	0.0%	17%	2.6	2.6	3.9	3.9	1.2%
6	Харчова промисловість	46	24	4.1%	1.8%	1.6%	13%	4.0	4.1	4.2	3.9	10.9%
7	Виробництво олії та жирів	24	10	2.0%	0.0%	0.0%	6%	5.0	2.6	3.0	3.8	1.3%
8	Добувна промисловість	5	1	5.0%	14.3%	10.0%	29%	3.6	2.8	3.5	3.1	0.1%
9	Металургія	10	7	3.8%	2.3%	8.8%	45%	3.3	3.6	3.8	3.8	3.2%
10	Машинобудування	15	7	2.4%	2.5%	0.7%	15%	6.9	4.7	4.2	4.2	3.3%
11	Хімічна промисловість	12	9	2.7%	1.7%	0.9%	4%	2.7	3.4	5.0	4.5	4.5%
12	Виробництво буд. матеріалів	6	3	3.7%	3.3%	3.3%	15%	5.4	4.4	4.3	4.1	1.6%
13	Легка промисловість	3	3	4.0%	5.0%	8.5%	14%	4.2	6.3	4.9	3.7	1.2%
14	Інша переробна промислов.	12	10	2.3%	1.6%	0.5%	11%	3.0	3.2	5.7	5.7	4.0%
15	Постачання е/е, ЖКП	11	7	6.4%	5.4%	0.9%	32%	5.8	3.3	3.9	4.4	1.2%
16	"Зелена" енергетика	9	5	5.7%	7.2%	10.2%	65%	6.2	2.4	2.7	5.2	0.5%
17	Операції з нерухомістю	14	9	6.2%	2.4%	2.8%	44%	7.8	7.3	1.9	2.0	0.2%
18	Комерційна нерухомість	8	7	5.3%	2.1%	0.3%	84%	5.3	5.6	2.5	2.5	0.3%
19	Транспорт	16	11	3.2%	3.7%	3.5%	18%	2.6	3.6	4.1	3.8	3.7%
20	Будівництво	7	4	4.1%	3.3%	7.1%	53%	5.9	2.8	4.1	5.1	2.1%
21	Фінансові послуги	20	19	0.6%	6.5%	0.2%	24%	2.8	7.4	0.7	1.5	0.1%
22	Інше	25	10	6.6%	4.4%	3.2%	43%	3.5	3.8	3.6	3.7	2.2%
23	Державні підприємства	76	13	2.4%	0.0%	0.0%	8%	6.1	5.7	1.9	2.5	0.0%
	Усього	578	345	3.8%	2.7%	2.0%	25%	4.6	4.2	3.2	3.6	100%

* Частка від загальної кількості або суми боргу боржників, які зазнали дефолту протягом 12 місяців, відповідно до вимог Положення № 351.
** Без урахування непрацюючих кредитів Приватбанку, пов'язаних із колишніми акціонерами та афілійованими з ними особами.

Джерело: Портал відкритих даних, НБУ.

3.4. Ризик роздрібного кредитування

Роздрібний кредитний портфель надалі стабільно зростає. Цьому сприяє стійкий споживчий попит населення та готовність банків кредитувати з огляду на поліпшення макроекономічних умов. Іпотечне кредитування все ще залежить від умов програми "єОселя", зміна яких має дати новий поштовх для розвитку ринкових продуктів. Боргове навантаження домогосподарств помірне, а показники якості портфеля прийнятні. Банки зберігають поміркованість у резервуванні кредитів.

Графік 3.4.1. Обсяг чистих гривневих кредитів фізичним особам, млрд грн

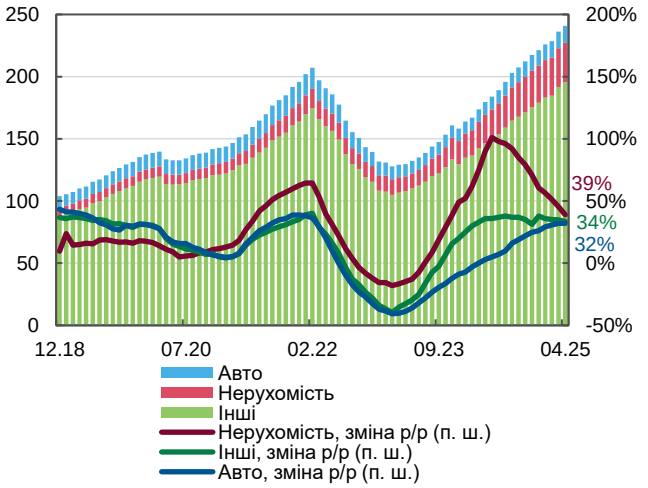

Джерело: НБУ.

Графік 3.4.2. Умови кредитування та темпи зростання споживчих кредитів

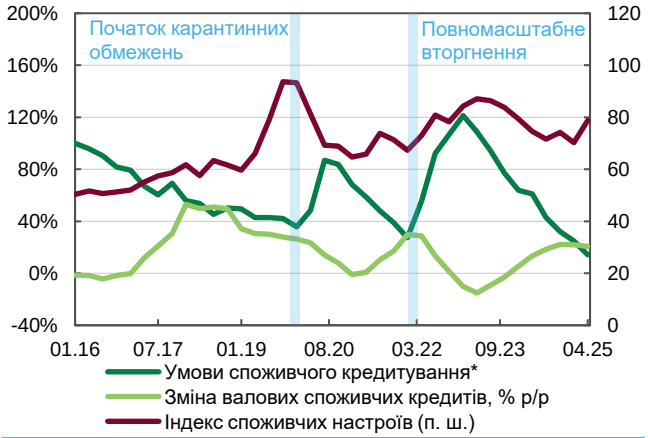

* Лінія відображає кумулятивну зміну балансів відповідей на запитання анкети "Як змінилися стандарти схвалення заявок на кредити домогосподарствам протягом поточного кварталу?" щоквартального Опитування про умови банківського кредитування. Зростання показника свідчить про посилення жорсткості кредитних стандартів.

Джерело: НБУ, Info Sapiens, щомісячні опитування населення (вік 16+).

Банки швидко нарощують роздрібні кредити

Чистий роздрібний кредитний портфель вже другий рік поспіль зростає незмінно високими темпами – на 34% у річному вимірі. Обсяг портфеля подвоївся порівняно з мінімумом 2022 року. Темпи зростання всіх його сегментів майже зрівнялися. У структурі портфеля беззаперечно переважають незабезпечені споживчі кредити. Вони зростають як завдяки збільшенню кількості клієнтів, так і з огляду на підвищення середньої суми кредитів. Іпотечний портфель зростає дещо швидше за незабезпечений, проте його приріст сповільнився внаслідок вищої бази порівняння та зниження темпів видачі. Приріст автокредитів досі був найнижчим, однак темпи зростання цього сегмента пришвидшуються.

Основний рушій попиту на споживчі кредити – це приріст споживання завдяки вищим доходам та збереженню високих споживчих настроїв. Оскільки населення вже призвичаїлося використовувати кредитні кошти як для задоволення поточних потреб, так і для здійснення дорожчих покупок, попит на споживчі кредити й надалі зберігатиметься. Банки прогнозують зростання попиту на позики в опитуванні про умови кредитування. Готовність банків задовольняти цей попит визначається їхньою оцінкою перспектив розвитку економіки. Кредитування різко знижується у відповідь на економічні потрясіння, як-от коронакриза чи повномасштабне вторгнення. З поліпшенням очікувань банки збільшують апетит до кредитування та спрощують доступ до кредитів. Нинішню ситуацію на ринку банки сприймають як сприятливу, що відображається в швидкому прирості портфеля. Поточне низьке кредитне проникнення залишає значний простір для подальшого його нарощення.

Динаміка іпотечного портфеля інертніша, ніж решти роздрібного. Після значних потрясінь банки потребують більше часу, щоб відновити кредитування. Попри поліпшення умов на ринку нерухомості після шоку повномасштабного вторгнення, ринкова іпотека відновлюється вкрай повільно. Переважна причина – її низька конкурентоздатність порівняно з продуктами програми "єОселя". Оновлення програми державної підтримки має надати новий поштовх сегменту, адже передбачається запровадження компенсації процентів за іпотекою до рівня ринкових. Це дасть банкам змогу встановлювати релевантні ринковим умовам ставки кредитування, а клієнтам – отримувати дешевші позики. Низка інших кроків, необхідних для поліпшення умов іпотеки, передбачена проєктом Стратегії з розвитку іпотечного кредитування (див. Вставка 1. Бачення Стратегії з розвитку іпотечного кредитування). Прийняття

Графік 3.4.3. Структура чистого незабезпеченого роздрібного портфеля за банками

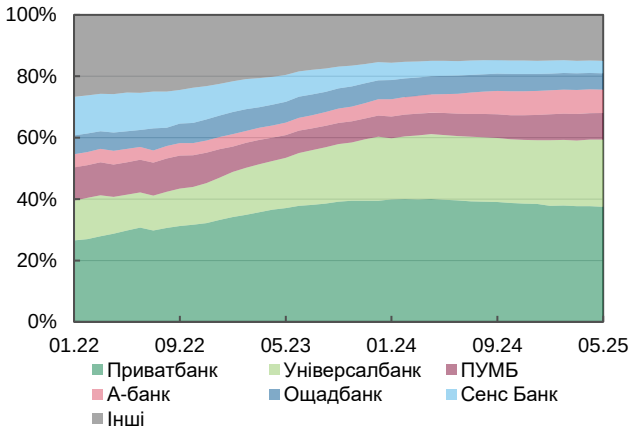

Джерело: НБУ.

Графік 3.4.4. Відношення валових роздрібних кредитів до річного ВВП та споживання

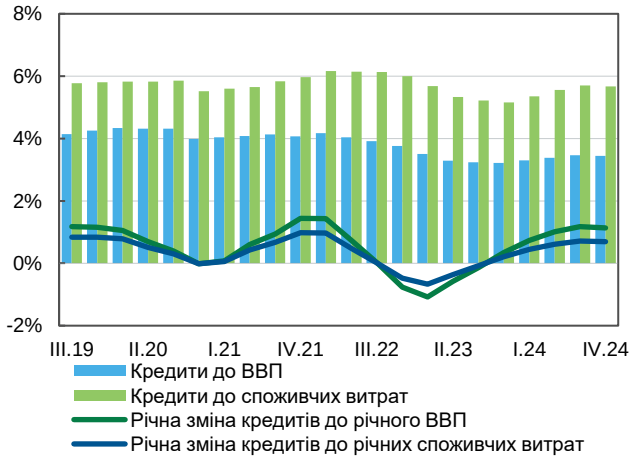

Джерело: НБУ, ДССУ.

Графік 3.4.5. Композиція портфеля та DSTI в розрізі груп позичальників за доходами на 1 квітня 2025 року

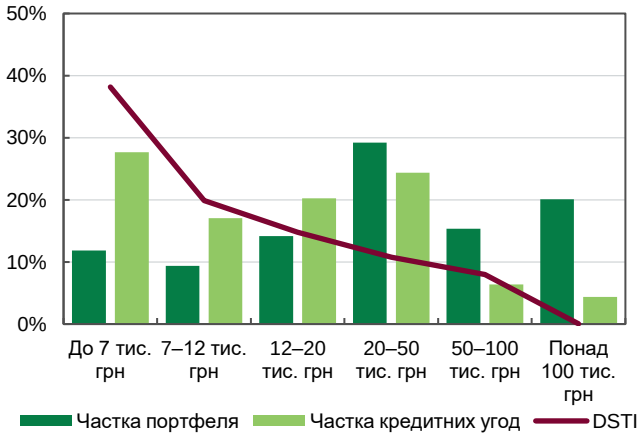

Ураховані лише позичальники з підтвердженими доходами.

Джерело: НБУ.

та подальше виконання цієї стратегії сприятиме зростанню іпотечного портфеля.

Конкуренція між банками в роздрібному кредитуванні напружена

Концентрація роздрібного портфеля різко зросла внаслідок скорочення портфеля у 2022 році. Вона й надалі залишається порівняно високою, хоч і поволі знижується. У планах більшості великих, зокрема універсальних, банків – активне нарощення незабезпеченого кредитування. За сприятливих макроумов ця частина портфеля значно поліпшує рентабельність банків з огляду на стабільно високу дохідність та незначні кредитні втрати. Додаткова мотивація нарощувати цей високодохідний портфель – це очікуване зниження ринкових ставок в інших сегментах після сповільнення інфляції та пом'якшення монетарної політики. Відповідно конкуренція в сегменті зростає. Щоб щонайменше втримати свою частку на ринку, банки інвестують в удосконалення мобільних застосунків, активно рекламують свої продукти та пропонують поліпшені умови активним користувачам: нижчі ставки, вищі ліміти, додаткові кешбеки тощо.

В іпотечному сегменті державні банки видають дві третини кредитів. Ці ж установи домінують у державній програмі "єОселя". Через фіксовану низьку маржу для банків, програма досі залишається радше соціальним проєктом. Попри те, що в програмі зареєстровано десяток фінустанов, більшість надає лише поодинокі кредити. Низка великих приватних банків, що були активними гравцями на цьому ринку до повномасштабного вторгнення, досі не відновила іпотечних програм. Без стимулу до розвитку ринкових продуктів, які би частково субсидіювалися, пожвавлення конкуренції в цьому сегменті малоймовірне.

З огляду на специфіку автокредитування, а саме покладання на продажі безпосередньо через автодилерів, незмінно чотири банки формують портфель у цьому сегменті, з них два – державні. Решта банків навіть не запроваджує відповідних програм.

Боргове навантаження клієнтів прийнятне

Співвідношення банківських і небанківських валових кредитів населенню та доходів дещо зросло, однак становить лише 10%, а незабезпечених кредитів – 8%. Низьке боргове навантаження населення в цілому пояснюється помірним охопленням кредитними продуктами, передусім іпотекою, та незначними розмірами незабезпечених позик. Боргове навантаження позичальників банків є вищим. Щоправда, на співвідношення доходів та суми боргу банки зважають передусім під час кредитування нерухомості. У незабезпеченому сегменті банки нечасто орієнтуються на боргові метрики, натомість використовуючи поведінкові характеристики клієнта для оцінки майбутньої платіжної дисципліни: обслуговування позик у минулому, частота і місце покупок, середній чек тощо. За інформацією від фінустанов, вони мають надійні дані про доходи клієнтів лише для 40% працюючого портфеля. Цей показник дуже

Графік 3.4.6. Розподіл наданих іпотечних кредитів за LTV

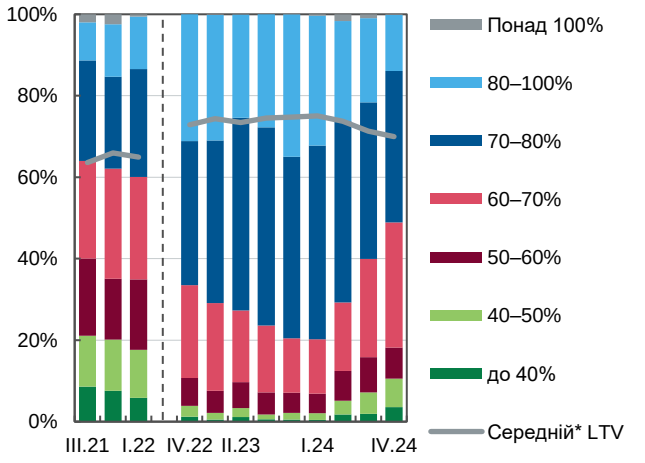

* Зважено за кількістю наданих кредитів.

Джерело: НБУ.

Графік 3.4.7. Окремі характеристики якості роздрібного кредитного портфеля

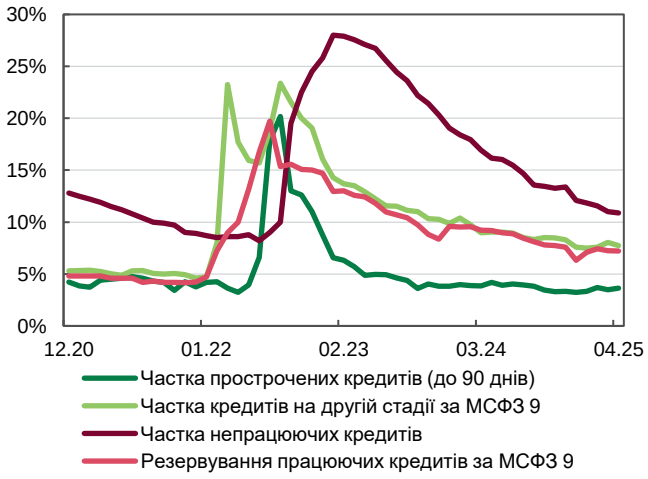

Резервування дорівнює відношенню резервів до валових кредитів.

Джерело: НБУ.

різниться між банками: один із найбільших кредиторів взагалі не має підтверджених даних про доходи позичальників, тоді як інші фінустанови мають інформацію про доходи майже всіх клієнтів. Недостатня увага до рівня доходів позичальників може посилювати ризики виникнення надмірного боргового тягаря.

Середній рівень витрат на обслуговування боргу до доходів (DSTI) клієнтів, доходи яких банки підтвердили, близький до 20%, що є добрим показником. У позичальників із іпотекою вищий DSTI – близько 40%. Середній розмір позики зростає зі зростанням доходів. Боргове навантаження вище для клієнтів із низькими доходами, однак їхня частка в портфелі незначна. Серед клієнтів, доходи яких відомі банкам, дві третини становлять особи із доходами понад 20 тис. грн в місяць. У цілому боргове навантаження клієнтів банків суттєво не змінилося порівняно з доковідними показниками (див. Домогосподарства та пов'язані ризики, ЗФС, червень 2020 року). Тож, попри певне послаблення стандартів кредитування, на що банки вказують в опитуванні про умови кредитування, характеристики роздрібного портфеля залишаються задовільними.

Зростає перший внесок в іпотеці

З обмеженням максимального віку житла, що підлягає кредитуванню за програмою "єОселя", знизилися обсяги кредитів на купівлю житла на вторинному ринку. У середньому вартість нового житла значно вища за максимальні суми кредитів у межах програми. Тож дедалі більшає частка першого внеску від клієнтів. Банки все частіше видають кредити з першим внеском понад 30%. Це призвело до зниження середнього відношення суми кредиту до застави (LTV) з майже 80% роком раніше до близько 70% зараз. Зниження LTV за незмінних середньої суми кредитів та боргового навантаження клієнтів послаблює ризики портфеля.

Якість роздрібного портфеля стабільно прийнятна

Попри швидке зростання портфеля, його якість залишається незмінною. Частка прострочених до 90 днів кредитів стабільно низька – 4%. Відповідно знижувалася й частка NPL. Згідно з опитуванням про умови кредитування, фінустанови все ще очікують певного погіршення якості роздрібних кредитів на горизонті одного року. Тож банки зберігають консерватизм, підтримуючи резервування на рівні 7% працюючого портфеля.

Відповідно до норм ЄС під час оцінювання достатності капіталу роздрібні кредити можуть отримати знижені ваги ризику. Однак з урахуванням історичних втрат за споживчим портфелем, передусім незабезпеченими позиками, та для збереження стійкості банків до ризиків у сегменті НБУ прийняв рішення зберегти ваги ризику для незабезпечених споживчих позик на рівні 100%, тоді як по іпотечних знизити до 45%. Оновлені вимоги до ваг кредитного ризику запрацюють із 2026 року. До певної міри таке рішення забезпечуватиме виконання макропруденційної цілі – стримування надмірного зростання портфеля без належного запасу капіталу.

3.5. Ризик прибутковості

Банки підтримують прибутковість, хоча їхня рентабельність помірніша, ніж у попередні два роки. Основа прибутковості – висока чиста процентна маржа. Перебалансування портфелів на користь кредитів і ОВДП у попередні періоди забезпечило стійкість дохідності операцій. Основний чинник тиску на маржу – здорожчання коштів на рахунках корпорацій. Частка комісійного та торгового результатів у доходах банків незмінна. Банки змушені нарощувати операційні витрати, що погіршує операційну ефективність окремих установ. Попри це, показники операційної ефективності сектору в цілому залишаються високими.

Графік 3.5.1. Рентабельність капіталу за прибутком до оподаткування

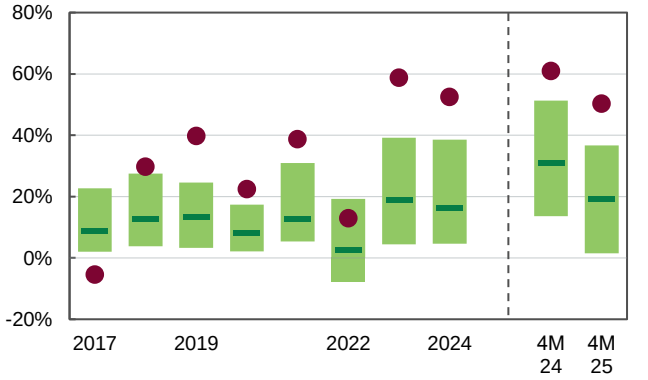

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Крапка – середнє. Банки, платоспроможні на 1 травня 2025 року

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.2. Дохідність активів та вартість зобов'язань

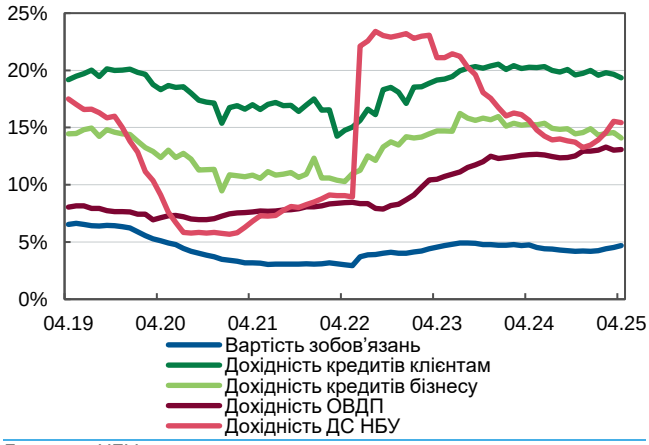

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.3. Вартість коштів бізнесу та населення у гривнях, % річних

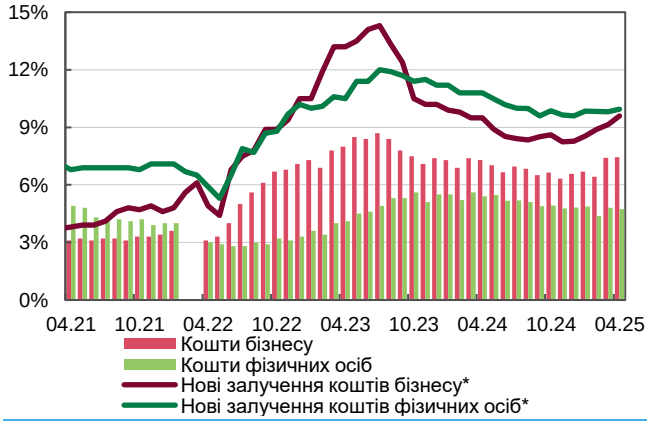

Дані про вартість депозитного портфелю та зобов'язань за лютий – березень 2022 року не подавалися. * Без пролонгації або інших змін контрактних умов.

Джерело: НБУ.

Рентабельність банків помірно знижується

Прибутковість банків перевищує середні історичні показники завдяки збереженню високої процентної маржі та операційної ефективності. Проте їхня рентабельність поступово знижується, якщо оцінювати динаміку за прибутком до оподаткування, щоб виключити ефект зміни ставки податку. За І квартал поточного року середня рентабельність капіталу за прибутком до оподаткування становила близько 50% і була на 10.7 в. п. нижчою, ніж за аналогічний період торік.

Після врахування податку на прибуток за ставкою 50% за 2024 рік рентабельність сектору становила 25%, що нижче, ніж у "довоєнному" 2021 році. Практика ретроспективного нарахування податку за підвищеною ставкою залишається значним викликом, що погіршує бізнес-клімат. Вона посилює невизначеність для банків, ускладнює планування капіталу, стримує їхні інвестиційні плани та спроможності для подальшого нарощення кредитів.

Дохідність активів банків майже не змінилася за вищої вартості зобов'язань

У грудні минулого року НБУ розпочав підвищення ключової ставки, а згодом переглянув операційний дизайн монетарної політики, збільшивши спред між ставками депозитних сертифікатів на три місяці та інструментів овернайт. У відповідь на ці зміни навесні зросли гривневі депозитні ставки для населення. З огляду на середню строковість депозитів зростання ставок відобразиться у вартості гривневого фондування населення з лагом до пів року. Водночас поточні вклади населення банки і далі використовують переважно безоплатно. Тож вартість роздрібних гривневих ресурсів майже не зросла. Натомість ставки за новими коштами бізнесу відчутно зросли. Бізнес скористався високою конкуренцією банків за ресурси, щоб отримати кращі умови розміщення коштів. Це збільшило вартість корпоративного фондування банків до 7% річних та створило основний тиск на процентну маржу.

Дохідність депозитних сертифікатів з грудня минулого року зросла, адже НБУ посилив монетарну політику, реагуючи на інфляційні ризики. Однак у середньому частка цих інструментів в активах у перші п'ять місяців цього року була меншою, ніж торік. Відповідно внесок вкладень у депозитні сертифікати у дохідність банківських активів не змінився. Дохідність портфеля ОВДП зросла: підвищилися ставки за новими розміщеннями, погашені старіші папери заміщувалися новими з вищою дохідністю. Зокрема, відбулися погашення низькодохідних капітальних ОВДП

Графік 3.5.4. Процентні доходи банків, у % до чистих активів

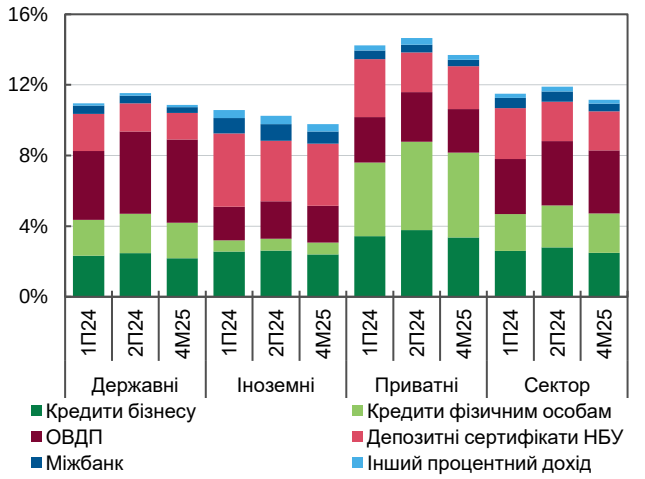

Дані приведено до річного виміру.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.5. Чиста процентна маржа банків

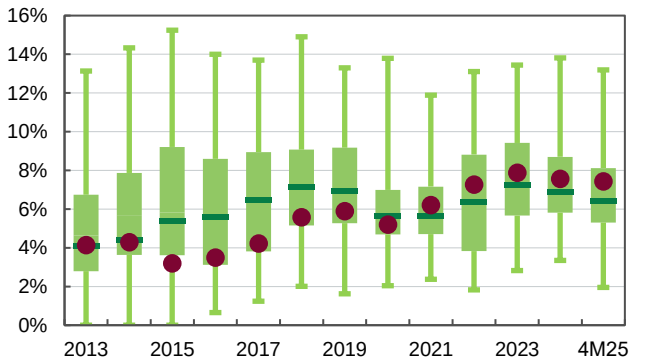

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Крапка – середнє. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – 5-й та 95-й персентиль.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.6. Вартість кредитного ризику (CoR)

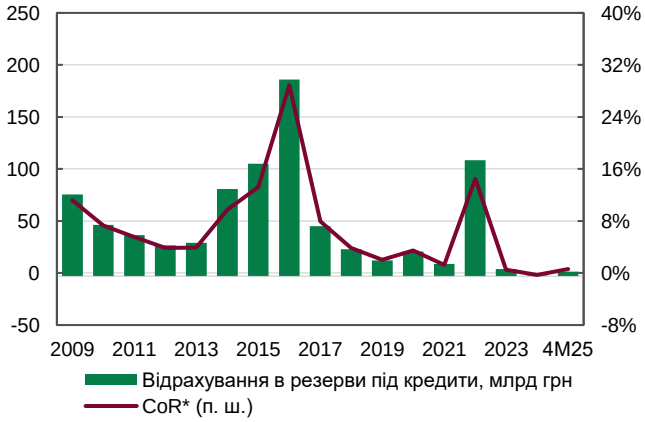

* Відрахування в резерви під кредити за відповідний період / чистий кредитний портфель.

Джерело: НБУ.

держбанків. Зростала і частка державних облігацій в активах. Тож у цілому внесок ОВДП у дохідність банківських активів зріс.

Внесок процентних доходів від кредитування клієнтів у підтримку загальної дохідності банківських операцій найстабільніший. В останні місяці, попри зміну монетарних умов, банки лише помірно підвищили кредитні ставки, щоб зберегти конкурентність своїх продуктів. Порівняно з середніми показниками минулого року ціна кредитів, навпаки, знизилася, передусім позик бізнесу. Нарощення обсягів кредитів компенсувало зниження ставок. Загалом сукупна дохідність активів залишилася майже сталою. Зростання ролі кредитування та інвестицій в ОВДП порівняно з депсертифікатами робить прибутковість банків стійкішою до змін монетарної політики.

Чиста процентна маржа банків скоротилася

Майже стала дохідність активів у поєднанні зі здорожчанням фондування зумовила певне скорочення чистої процентної маржі з 7.6% минулого року до 7.4% за перші чотири місяці цього року. Великі фінустанови дещо краще адаптуються до зміни ринкових ставок, підтримуючи маржу на комфортному для себе рівні. Зокрема, дещо зросла чиста процентна маржа в трьох найбільших державних банків.

Відкладені ефекти підвищення облікової ставки можуть мати лише помірний вплив на маржинальність банків. Можливий до кінця року перехід до зниження облікової ставки змінить фактори ризику для маржі банків. Основну загрозу становитиме швидка реакція дохідності коротких безризикових інструментів на зміну монетарних умов. Підтримати дохідність за таких умов банки зможуть завдяки активнішому нарощенню кредитів та державних цінних паперів.

Кредитні збитки банків помірні

Стабільне макроекономічне середовище та належні стандарти оцінки кредитних ризиків сприяють збереженню високої якості кредитів. Банки не мусять погіршувати параметри для розрахунку резервів за кредитами. Водночас уже вичерпався ефект від консервативного резервування минулих років: майже не залишилося простору для розформування резервів за наявним портфелем. Тож надалі резерви змінюються переважно через нарощення кредитів. Вартість кредитного ризику (Cost-of-Risk – CoR) для кредитів цього року зріс до 0.6% у річному вимірі. Через незмінність обсягів вкладень в ОВДП банки майже не витрачалися на їх дорезервування, тож витрати на резерви майже повністю пояснюються очікуваними втратами за кредитами. Процентна маржа банків дає змогу безболісно покрити сукупні відрахування у резерви.

Комісійний та торговий доходи формують понад чверть банківських доходів

Темпи зростання чистого комісійного доходу близькі до 12% за чотири місяці року порівняно з таким самим

Графік 3.5.7. Річна зміна комісійних доходів та витрат

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.8 Складові комісійних доходів 20 найбільших учасників ринку, млрд грн

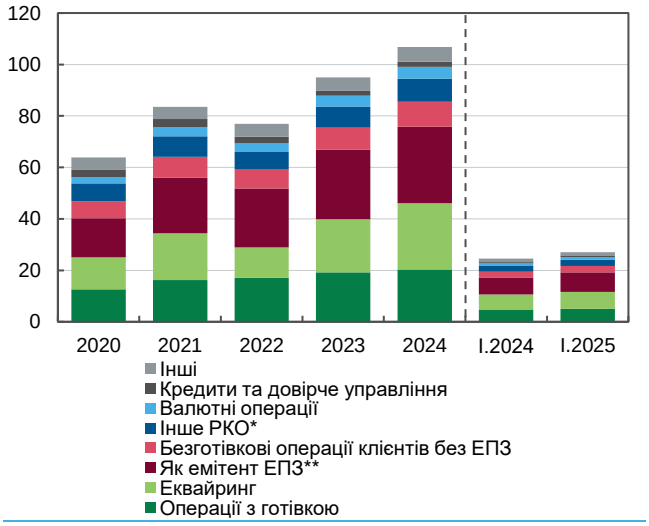

Дані опитування про комісійні доходи та витрати 20 найбільших за обсягом чистого комісійного доходу банків.
* РКО – розрахунково-касове обслуговування.
** ЕПЗ – електронні платіжні засоби.

Джерело: НБУ.

періодом торік. Це близько до минулорічних показників. Так само стабільна частка комісійного доходу в операційних доходах – дещо вище 17%. Зростання комісійного доходу стабілізувалося, його обсяг уже перевищив рівень до повномасштабного вторгнення. Це попри те, що деякі банки втратили комісійні доходи внаслідок припинення низки операцій через посилення фінансового моніторингу. Зростання насамперед зумовлене збільшенням обсягу клієнтських операцій, тоді як тарифи суттєво не переглядаються. Комісійні витрати зростають співмірно з доходами, хоч і менш рівномірно. Стабільним залишається внесок у доходи банків від торгових операцій (передусім переоцінки цінних паперів) та купівлі-продажу іноземної валюти. Надалі на комісійних доходах банків помірно позначиться зниження комісії інтерчендж до рівнів країн ЄС до кінця 2027 року.

Збереження високої маржі дає змогу здійснювати необхідні операційні витрати

Банки несуть вищі операційні витрати – за чотири місяці цього року вони зросли на 22% порівняно з таким самим періодом торік. Передусім зростають витрати на оплату праці персоналу, щоб утримати кваліфікованих працівників в умовах дефіциту кадрів. Утримання, відновлення, модернізація основних засобів та розвиток платіжної інфраструктури також потребують додаткових витрат. Нарощення операцій та збереження високої процентної маржі дає змогу більшості банків здійснювати необхідні витрати без загроз для ефективності. Співвідношення операційних витрат та операційних доходів (CIR) у середньому в секторі залишається на рівні до 40%.

Хоча переважна більшість фінустанов, насамперед великих, зберігає хороші показники CIR, до одинадцяти зросла кількість операційно збиткових банків. Це малі банки, п’ять з яких були операційно збитковими ще на початок 2022 року. Їхня операційна збитковість пов’язана із задавненими проблемами неефективних бізнес-моделей. Нормалізація ринкових умов та активізація конкуренції виявляє ці вади. Однак через свій малий розмір ці банки не впливають на стійкість і роботу сектору.

Вставка 2. Воєнні плани відновлення діяльності більшості банків прийнятні

У 2024 році українські банки вперше від початку повномасштабного вторгнення подали плани відновлення діяльності. Установи актуалізували документи з урахуванням воєнних реалій, зокрема оновили перелік індикаторів для моніторингу ризиків, зробили стрес-сценарії детальнішими та розширили перелік заходів для відновлення. Проте плани відновлення діяльності багатьох банків мали недоліки: неповна система індикаторів, фінансові показники, що не чутливі до зовнішніх шоків, а заявлені заходи відновлення не завжди можна втілити з очікуваними ефектами в кризових умовах. Національний банк надав банкам рекомендації для поліпшення планів відновлення діяльності в майбутньому.

Більшість банків підготувала прийнятні плани відновлення діяльності з першої спроби

Ефективна реакція фінансових установ на розгортання кризи – це завжди результат системної підготовки, зокрема розроблення планів відновлення діяльності (далі – плани відновлення). Кожний такий документ містить оцінку впливу гіпотетичних криз на фінансовий стан банку, систему індикаторів для своєчасного реагування на них і перелік заходів для оздоровлення фінустанови. Несприятливі гіпотетичні сценарії, що лягають в основу планів відновлення, доповнюють регуляторне стрес-тестування та мають важливі особливості:

- повинні обов'язково призводити до порушення банками регуляторних вимог до капіталу та ліквідності – в основі може бути реверсивне стрес-тестування;
- мають враховувати бізнес-модель банку та передбачати специфічні ризики, зокрема пов'язані з ключовими контрагентами та функціями банку. Таке моделювання краще відображає профіль ризику конкретної фінустанови.

Розроблення планів відновлення – невід'ємний елемент систем управління ризиками українських банків з 2020 року. Після повномасштабного вторгнення НБУ не вимагав їхнього щорічного оновлення від фінустанов. Під час спричиненої війною глибокої кризи зусилля банків були спрямовані на відновлення власного фінансового стану, зокрема втілення раніше розроблених планів відновлення (див. Як банки готувалися до роботи в надзвичайних умовах, ЗФС, червень 2022 року).

З 2024 року з огляду на стабілізацію економіки НБУ знову зобов'язав банки актуалізувати плани відновлення. Щоправда, вони могли застосовувати лише один загальноринковий стрес-сценарій (на противагу трьом або чотирьом за стандартними вимогами). НБУ визнав прийнятними плани відновлення 35 банків. Ці фінустанови врахували в планах відновлення попередні рекомендації регулятора: вони уточнили перелік індикаторів для моніторингу ризиків, розробили детальніші сценарії та розширили перелік заходів відновлення. Плани решти 25 банків містили суттєві недоліки, які фінустанови мали усунути до червня 2025 року.

Система індикаторів не повністю враховує особливості банків

Для моніторингу фінансового стану в планах відновлення банки використовують систему індикаторів, яка побудована за принципом світлофора: значення індикаторів можуть потрапляти у "зелену зону", "жовту зону" або "червону зону". За нормальних умов значення показників перебувають у "зеленій зоні". Зниження показника до "жовтої зони" – це сигнал про необхідність ужити окремих заходів плану. Потрапляння до "червоної зони" – свідчення стресової ситуації, що потребує негайної реалізації плану відновлення діяльності.

До системи індикаторів "світлофора" банки включають показники макро- та ринкових умов, капіталізації, ліквідності, прибутковості та якості активів. Матриця індикаторів повинна охоплювати мінімально необхідний перелік, зокрема нормативи капіталу та ліквідності. В оновлених планах відновлення низка системно важливих банків доповнила систему індикаторів показниками відпливів коштів та іншими метриками ліквідності, операційної ефективності (CIR), рівня втрат від операційного ризику. Однак банкам бракувало уваги до макрофакторів, які безпосередньо впливають на їхню діяльність. Ігнорування важливих для банку показників обмежує можливість фінустанов здійснювати ефективний моніторинг діяльності.

Графік В.2.1. Кількість індикаторів "світлофора" в системно важливих банках

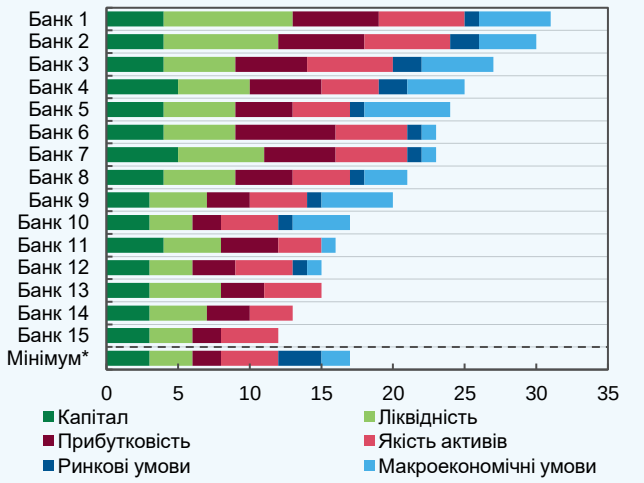

* Мінімально необхідний перелік показників згідно з Положенням про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп (Положення № 95).

Джерело: дані банків.

Інше зауваження – банки часто встановлюють порогові значення "жовтої зони" та "червоної зони" нормативів капіталу та ліквідності близько до мінімальних пруденційних вимог. Надто низькі порогові значення роблять малоймовірною належну своєчасну реакцію банків на погіршення фінансового стану.

Графік В.2.2. Норматив достатності капіталу 1 рівня (розподіл за банками)

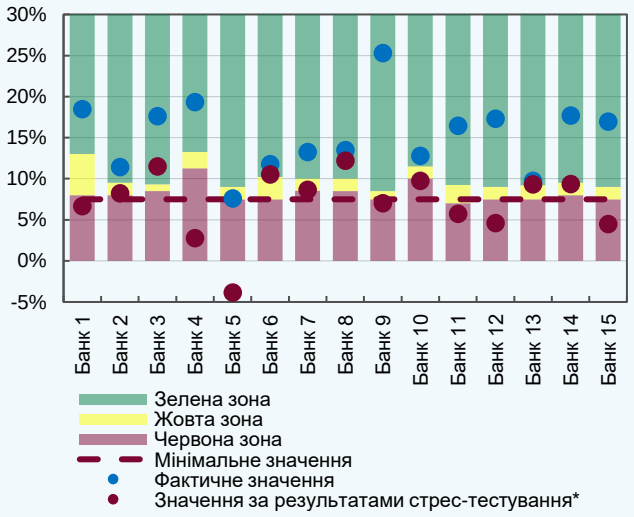

* За наявності в плані відновлення банку більше одного сценарію зазначено результати найконсервативнішого.

Джерело: дані банків.

Стрес-сценарії банків достатньо консервативні, проте чутливість до шоків недооцінена

У планах відновлення банки сконцентрувалися на сценаріях значного погіршення безпекових ризиків. З огляду на високі капіталізацію та ліквідність банки часто змушені припускати дуже глибоку кризу, щоб вона призвела до порушення мінімальних вимог. Для системно важливих банків медіана падіння реального ВВП становить 11%, інфляція – 20%, а річна девальвація гривні до долара – 24%. Це помітно гірше за припущення несприятливого сценарію цьогорічного стрес-тесту НБУ.

Внаслідок реалізації стрес-сценаріїв у планах відновлення достатність капіталу 1 рівня банків у середньому знижується на 8.5 в. п. Це значно більше ніж скорочення на 2 в. п. у несприятливому сценарії нормативної перспективи в ICAAP, однак співмірно з результатами оцінок стійкості НБУ 2019 та 2021 років, які мали значно м'якші макроекономічні припущення.

Таблиця 2. Параметри сценаріїв стрес-тестування, зміна у %

Показник	2024	Оцінка стійкості 2025	Стрес-сценарії у планах відновлення*		
			Мін.	Медіана	Макс.
Реальний ВВП	2.9	-3.1	-50.0	-11.4	0.0
ІСЦ	12.0	17.9	16.0	20.0	105.0
Валютний курс**	-9.6	-11.9	-57.5	-24.0	-9.1

* За наявності в плані відновлення банку більше одного сценарію зазначено найконсервативніший. ** Валютний курс гривні до долара США.

Джерело: розрахунки НБУ.

Консерватизм макроекономічних припущень – це часто наслідок недооцінювання банками чутливості своїх фінансових показників до зовнішніх шоків. Наприклад, чимало установ не припускали реалізації процентного ризику під час кризи, не переоцінювали фінансові інструменти та не враховували ефекти розривів у строковості активів і зобов'язань. У несприятливих сценаріях чиста процентна маржа знижується в середньому лише на 2 в. п., що зіставно з базовим сценарієм оцінки стійкості у 2023 році. Інший недолік – банки лише зрідка припускали збої в роботі критичних контрагентів. Далеко не в усіх фінустанов припущення про відпливи клієнтських коштів були гармонійно інтегровані в макросценарії.

Низка заходів з відновлення банків потребує часу, а їхні ефекти не певні

У планах відновлення системно важливі банки в середньому підібрали по п'ять заходів, які подекуди одночасно поліпшують як капітал, так і ліквідність. Найпопулярнішими були скорочення операційних витрат, продаж нерухомості та непрофільних активів, реструктуризація непрацюючих кредитів. Такі заходи іноді складно реалізувати у стислі терміни, а їхня ефективність нижча у стресових умовах. Зокрема, під час кризи продаж нерухомості чи інших активів можливий лише зі значним дисконтом, скорочення витрат може негативно вплинути на операційну стійкість банку, а відновлення якості кредитів із статусу непрацюючих навіть після реструктуризації потребує тривалого часу, особливо в кризових умовах. Водночас банки недостатньо уваги приділяють аналізу та тестуванню таких варіантів відновлення капіталу та ліквідності, як докапіталізація акціонером чи отримання кредитів рефінансування від НБУ.

Графік В.2.3. Заходи планів відновлення діяльності, кількість банків

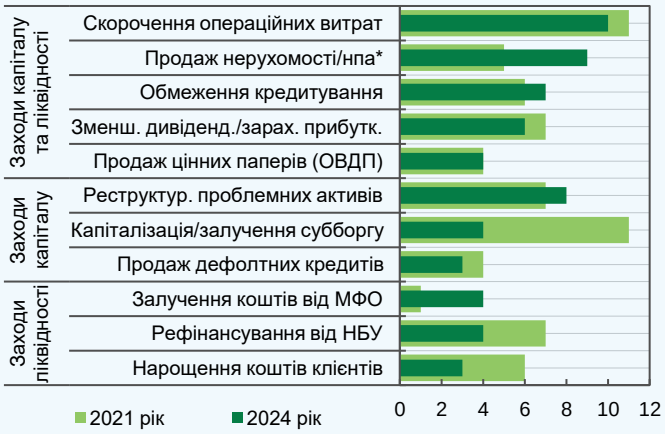

* Непрофільні активи.

Джерело: дані банків.

НБУ вчергове надав банкам низку рекомендацій для поліпшення планів відновлення діяльності та підвищення їхньої стійкості в майбутньому. Передусім слід доповнити систему індикаторів показниками, що враховують специфіку та масштаб діяльності фінустанов, а також відкалібрувати порогові значення індикаторів із урахуванням поточних значень та бізнес-плану. Стрес-сценарії повинні містити припущення стосовно усіх релевантних для банку факторів ризику, а моделювання кризових явищ – ураховувати реальну чутливість показників банку до них. Перелік варіантів відновлення має бути розширено з урахуванням обмеженої здатності втілити окремі заходи в умовах жорсткої кризи. З 2025 року банки мають розширити перелік стрес-сценаріїв у планах відновлення. Надалі системно важливі банки та банки, які є відповідальними особами банківських груп, будуть зобов'язані оновлювати плани відновлення діяльності щороку, а решта фінустанов – раз на два роки.

3.6. Ризик достатності капіталу

Банки зберігають достатній запас капіталу для підтримання стійкості та подальшого кредитування. Однак друге ретроспективне підвищення податку на прибуток банків дещо знизило достатність капіталу порівняно з початком року. На цей та наступний роки заплановано кілька оновлень вимог до капіталу, передусім оновлення ваг кредитного ризику та запровадження коефіцієнта левериджу. Ці зміни гармонізують пруденційні вимоги в Україні з нормами ЄС, проте не створять тиску на капітал банків, а подекуди навіть пом'якшать його, сприяючи нарощенню кредитування. Результати цьогорічної оцінки стійкості дадуть змогу визначити графік впровадження буферів капіталу.

Графік 3.6.1. Складові регулятивного капіталу та нормативи їх достатності

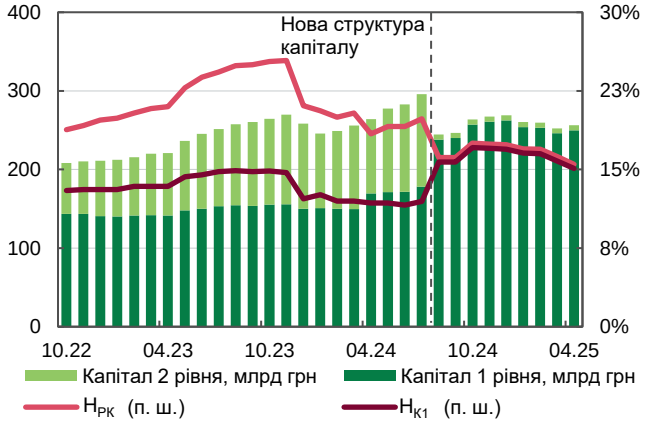

НРК – норматив достатності регулятивного капіталу, НК1 – норматив достатності капіталу 1 рівня.
До серпня 2024 замість капіталу 1 та 2 рівнів відображено основний і додатковий капітали відповідно, а замість НРК та НК1 – Н2 та Н3 як їхні найближчі відповідники.

Джерело: НБУ.

Графік 3.6.2. Розподіл нормативів достатності капіталу 1 рівня (до серпня 2024 основного капіталу) за часткою активів банків

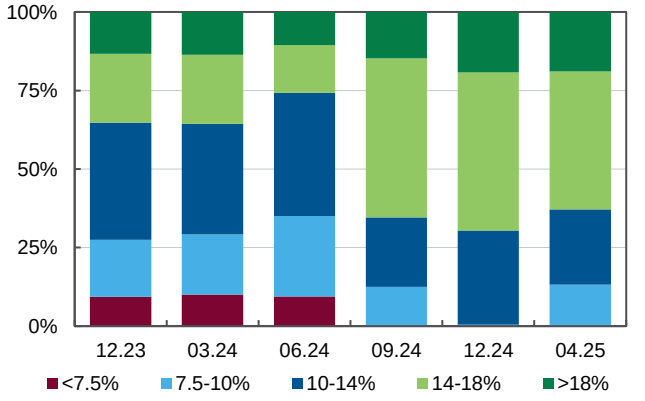

Джерело: НБУ.

Банки зберігають суттєвий запас капіталу

Достатність капіталу банків надалі суттєво перевищує мінімальні рівні. Щоправда, динаміка цього показника останніми місяцями низхідна. Повторне ретроспективне підвищене оподаткування прибутків банків минулого року призвело до зниження регулятивного капіталу банків у І кварталі цьогоріч. Загалом за результатами 2024 року банки спрямували до бюджету майже 96 млрд грн податку на прибуток. Крім того, у першому півріччі 2025 року державні банки мають сплатити до бюджету ще близько 35 млрд грн дивідендів – ці суми за новими правилами не включаються до регулятивного капіталу. Також на зниження достатності капіталу вплинула щорічна переоцінка обсягу капіталу для покриття операційного ризику – за рік він зріс на 19%.

Після переходу на трирівневу структуру в складі капіталу домінують інструменти основного капіталу 1 рівня. Це капітал найвищої якості, що доступний для поглинання збитків без обмежень і негайно. Така композиція капіталу підвищує стійкість системи. З огляду на значний запас капіталу 1 рівня банки майже не потребують залучення інших інструментів. Середньозважена достатність капіталу кожного з рівнів близька до 15%, що значно вище за мінімальні вимоги. Зараз лише один невеликий банк періодично порушує мінімальні вимоги капіталу, ще три маленькі банки мають менший за мінімально необхідний розмір регулятивного капіталу. Проте частка активів цих банків в активах системи – близько 0.1%, тож це не несе ризиків для сектору.

Поточний запас капіталу банків достатній для підтримання стійкості та подальшого кредитування. Крім того, капітал поповнюється завдяки прибутковій діяльності. Однак з огляду на оновлені вимоги включення прибутку до регулятивного капіталу відбуватиметься лише за результатами річного або проміжного аудиту. Тож нарощуючи активи протягом року, банки переважно розраховуватимуть на накопичений запас капіталу, а це потребує виваженого планування. Водночас повторювана практика ретроспективного оподаткування прибутків створює невизначеність та значно обмежує потенціал банків до кредитування.

Подальша гармонізація вимог до капіталу зі стандартами ЄС не потребуватиме його збільшення

Торішні зміни вимог до капіталу – оновлення структури, включення повною мірою ринкових та операційних ризиків – не завершили циклу запланованих регуляторних новацій. Наступні кроки з наближення банківського регулювання до норм ЄС включають:

Графік 3.6.3. Еквівалент зважених за ризиками активів банків, млрд грн

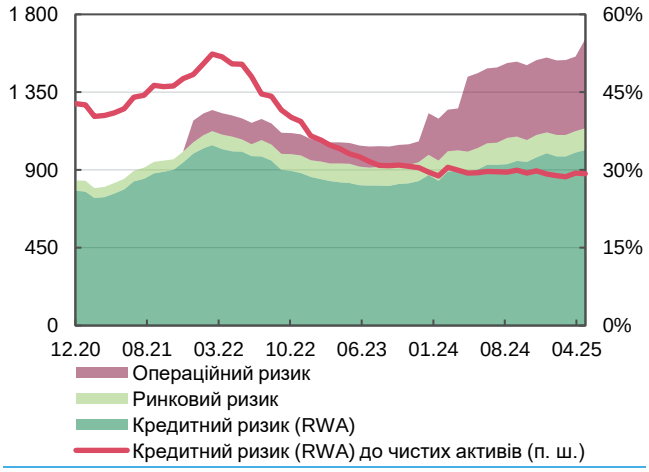

Джерело: НБУ.

Графік 3.6.4. Співвідношення капіталу та чистих активів банків

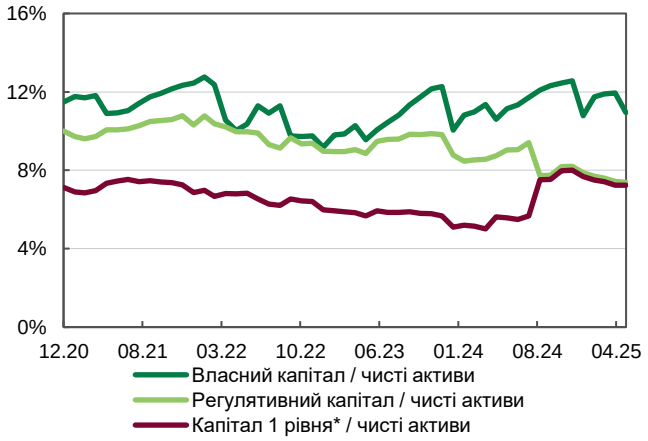

* До серпня 2024 року – основний капітал.

Джерело: НБУ.

Графік 3.6.5. Коефіцієнт щільності* та частка банків, для яких норматив левериджу є обмежувальним

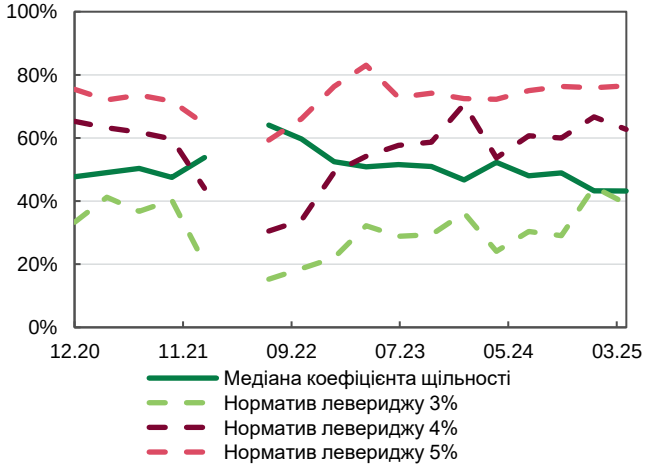

* Співвідношення ризикозважених активів до позабалансових активів та зобов'язань.

Джерело: розрахунки НБУ.

- оновлення підходу до розрахунку кредитного ризику, що має покриватися капіталом. Надалі вага кредитного ризику оцінюватиметься базуючись не лише на типі інструменту, але й на ризику контрагента. В основу оцінки ризику покладено використання міжнародних кредитних рейтингів. Якщо в боржника немає рейтингу, кредиту присвоюватиметься вища вага ризику, за більшістю експозицій вона дорівнюватиме нинішнім 100%. Водночас запроваджуються знижені ваги ризику для добре диверсифікованих портфелів працюючих кредитів МСП та іпотеки – 75% та 45% відповідно. Такі ваги ризику встановлюватимуться за дотримання низки критеріїв, зокрема максимального розміру кредитів МСП та умови, що розмір експозиції не перевищує 80% вартості нерухомості, – і лише для працюючих кредитів. Також розшириться перелік інструментів для пом'якшення кредитного ризику, передусім перелік прийнятних гарантій. Оновлені вимоги запрацюють із серпня 2026 року, а тестові розрахунки розпочнуться із березня наступного року;
- покриття капіталом ризику розрахунку (англ. settlement risk). Він відображає ймовірність виникнення збитків або недоотриманих доходів у разі нездійснення контрагентами розрахунків за операціями з купівлі, продажу та обміну цінних паперів, товарів та іноземної валюти. Цей ризик впливатиме на рівень достатності капіталу з березня 2026 року, а тестові розрахунки почнуться вже в листопаді цього року;
- покриття ризику коригування кредитної оцінки (англ. credit value adjustment, CVA). Цей ризик виникає через зміну вартості позабіржових деривативів унаслідок погіршення платоспроможності контрагента. Його також буде включено до розрахунку достатності капіталу з березня 2026 року.

За попередніми прогнозами, необхідність покривати капіталом ризики розрахунку та коригування кредитної оцінки істотно не вплине на достатність капіталу через їхній несуттєвий обсяг. Оновлені вимоги до розрахунку зважених за кредитним ризиком активів можуть стимулювати кредитування, адже для низки активів та контрагентів ваги ризику знизяться. Передусім це стосується експозицій на МСП та іпотеки. Тож перелічені новації не стримуватимуть нарощення банками кредитів.

Запроваджується коефіцієнт левериджу

Із вересня вимоги до капіталу банків поповняться новим нормативом – коефіцієнтом левериджу LR (англ. leverage ratio). Запровадження LR у світі почалося після світової фінансової кризи, однією з причин якої була недооцінка рівнів ризиків окремих інструментів. Перевагою нового нормативу є його простота і прозорість. LR визначає рівень покриття капіталом ризиків за усіма активними операціями без їх ризикозважування. LR розраховується як співвідношення капіталу 1 рівня та сукупних активів і позабалансових зобов'язань (з урахуванням ймовірності їх перетворення в балансові). Підходи до розрахунку LR затверджені НБУ влітку минулого року, з квітня триває його тестовий розрахунок. Базельський комітет з банківського нагляду та норми CRR встановили мінімальне значення коефіцієнта левериджу на рівні 3%.

Графік 3.6.6. Динаміка коефіцієнта левериджу за кількістю банків

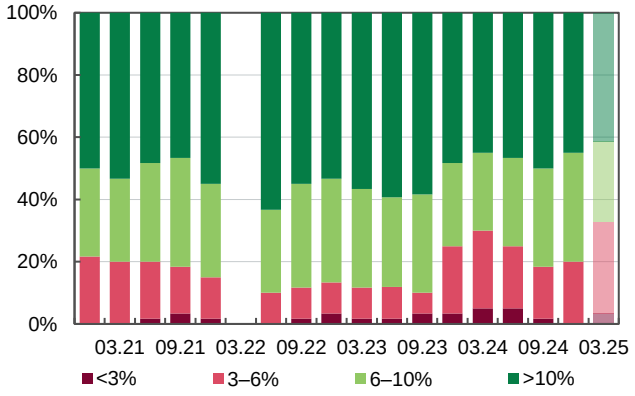

На 1 квітня 2025 року надано тестові розрахунки банків, до того власні розрахунки НБУ.

Джерело: розрахунки НБУ.

Таблиця 3. Пріоритетність напрямів використання накопичених прибутків банків

Порядок пріоритетності:	
1	Покриття неочікуваних втрат від ризиків, що реалізуються під час війни
2	Виконання відтермінованих вимог до покриття капіталом ризиків: ▪ операційного ризику в повній мірі (запроваджено); ▪ ринкового ризику (запроваджено); ▪ 100% ваг ризику за валютними ОВДП (зараз з урахуванням коригуючих коефіцієнтів вага ризику становить 50%)
3	Виконання нових норм, затвердження яких планується у 2025–2026 роках, зокрема: ▪ оновленої структури регулятивного капіталу (запроваджено); ▪ оновлених ваг кредитного ризику окремих активів (прийнято НПА, буде запроваджено з 2026 року); ▪ ризику розрахунку (прийнято НПА, буде запроваджено з 2026 року); ▪ коефіцієнта левериджу (прийнято НПА, буде запроваджено з осені 2025 року) ▪ ризик коригування кредитної оцінки
4	Формування буфера консервації капіталу та буфера системної важливості
5	Розподіл дивідендів

Джерело: НБУ.

На тестових даних перевірено застосовність такої мінімальної вимоги в Україні.

LR буде обмежувальним (англ. binding) для частини банків, адже слугує додатковим запобіжником від надмірного зростання їхніх балансів. Обмежувальність LR визначається співвідношенням між ризикозваженими активами і позабалансовими зобов'язаннями та знаменником LR: сукупними активами і позабалансовими зобов'язаннями. Це співвідношення називається коефіцієнтом щільності. Коефіцієнт щільності потрібно порівняти із співвідношенням між мінімальними рівнями нормативу достатності капіталу 1 рівня та LR. Якщо коефіцієнт щільності нижче за це співвідношення, тоді нарощення банком операцій скоріше призведе до порушення ним LR, а достатність капіталу перевищуватиме мінімальні вимоги. Щоб обидві вимоги до капіталу – коефіцієнт LR і нормативи достатності – працювали ефективно, на ринку має бути приблизно порівну банків, обмежених кожною із вимог. У разі встановлення мінімального значення LR на рівні 3% коефіцієнт левериджу буде обмежувальним для близько 40% українських банків. За вищого мінімального значення нормативу частка обмежених LR банків непропорційно зростатиме.

Запровадження LR передбачає додаткове покриття ризиків нарощення позабалансових зобов'язань, державних цінних паперів та інструментів НБУ. Згідно з тестовими розрахунками більшість банків без проблем виконають нову вимогу і зможуть надалі нарощувати ці операції, передусім вкладення в ОВДП. Тим паче частка державних цінних паперів в активах залишається на "довоєнних" рівнях.

Цьогоріч буде визначено строки встановлення буферів капіталу

Із січня розпочалася оцінка стійкості банківської системи. Вже завершено перший її етап – оцінка якості активів. Результати підтвердили в цілому правильне визначення банками розміру кредитного ризику (пруденційних резервів) і відсутність прихованих ризиків у балансах. Наступний крок – стрес-тестування 21 найбільшого банку за базовим та несприятливим сценаріями. Результати оцінки стійкості будуть відомі наприкінці літа, а восени за потреби банки розроблять та виконуватимуть програми капіталізації або реструктуризації.

Результати цьогорічної оцінки стійкості будуть підґрунтям для визначення кроків НБУ із запровадження буферів капіталу. Буферів консервації капіталу та системної важливості банки мають дотримуватися постійно, а їхні рівні незмінні: 2.5% та від 1 до 2% залежно від рівня системної важливості. Для цих буферів НБУ визначить графік впровадження. Також буде запроваджено процедуру щоквартальної оцінки та встановлення розміру контрциклічного буфера капіталу (див. Вставка 5. НБУ регулярно оцінюватиме Індекс фінансового циклу для України). Відповідне рішення анонсуватиметься за рік до активації. Впровадження буферів капіталу є останнім етапом перед скасуванням обмеження на виплату банками дивідендів.

Вставка 3. Збитки банків від операційного ризику знижуються

Банки надалі зазнають збитків від зумовлених війною подій операційного ризику. Проте у 2024 році їхні обсяги були суттєво нижчими ніж у 2022 році. З огляду на накопичену інформацію про збитки від операційного ризику Національний банк може точніше оцінити потребу банків у капіталі для покриття операційного ризику та відмовитися від надмірного консерватизму при його розрахунку.

Втрати банків від операційного ризику знизилися

Згідно з інформацією банків, у 2024 році сукупний обсяг збитків від подій операційного ризику (ОР) становив 1.6 млрд грн. Це вчетверо менше, ніж збитки від ОР у рік повномасштабного вторгнення (обидва показники вказані без урахування недоотриманих доходів), що свідчить про послаблення ОР. Щоправда кількість зафіксованих подій ОР значно різниться навіть у банків зі схожими ризик-профілями. Це є доказом різниці підходів фінустанов до обліку подій ОР та можливої недооцінки втрат.

НБУ проаналізував сто найбільших за обсягом втрат від подій ОР банків. Вони спричинили близько трьох чвертей торішніх збитків від ОР. Найбільше епізодів ОР були пов'язані з управлінням процесами. Більшість подій цього типу є наслідком реалізації комплаєнс-ризиків та юридичних ризиків. Другий тип за кількістю подій – зовнішнє шахрайство. Ці події згенерували найвищі середні збитки передусім через кілька значних інцидентів одного банку. Співмірними за обсягами та концентрацією, хоч і нечисленними, були збитки від збоїв у роботі систем. Лише половина банків зазначили про часткове відшкодування збитків від подій ОР – в середньому близько 20% обсягу валових втрат.

Чверть збитків у 2024 році пов'язані з подіями ОР минулих періодів. Такі тривалі наслідки характерні для значних потрясінь, як-то війна. Однак дедалі більше банків намагаються зафіксувати повну реалізацію збитку та закрити в базах даних минулі події, в тому числі пов'язані з бойовими діями.

Графік В.3.1. Типи найбільших подій* ОР банків у 2024 році

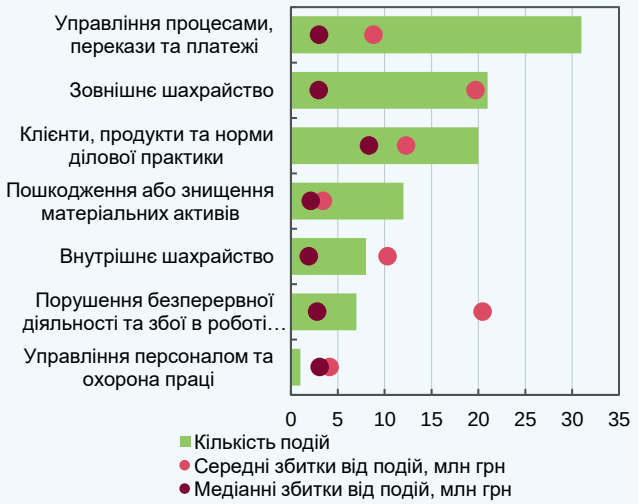

* 100 найбільших за обсягом валових збитків подій ОР.

Джерело: НБУ, дані банків.

Понад 40% від усіх торішніх збитків від ОР банки пов'язують із війною. Ця частка знизилася майже вдвічі порівняно з 2022 роком. Близько двох третин воєнних збитків становить втрата готівки та банківських металів на тимчасово окупованих територіях одного великого банку, які установа класифікувала як зовнішнє шахрайство. Крім того, до цієї категорії також відносяться збитки від пошкодження та втрати майна.

Ведення повної та надійної статистики збитків від подій ОР дає змогу банку краще управляти ризиками, зокрема точніше оцінювати потребу в капіталі в ICAAP, готувати реалістичніші плани забезпечення безперервної діяльності (BCP) та відновлення діяльності. Ця інформація також корисна для регулятора, передусім, щоб калібрувати потребу в капіталі під ОР.

Вимоги до капіталу банків під ОР варто наблизити до європейських

Вимоги до капіталу під покриття ОР в Україні дещо консервативніші, ніж у ЄС. Упроваджуючи їх у 2019 році, НБУ обрав такий підхід через те, що на той час не було даних про події ОР. Зафіксовані у 2024 році суми збитків від ОР становлять лише 4% від капіталу під ОР на початок року. У 2022 році це співвідношення було близьким до 25%. Тобто, наявний капітал дає змогу із запасом покрити навіть втрати від ОР на рівні 2022 року, які без перебільшення можна назвати екстремальними. Тож є підстави відмовитися від надмірного консерватизму та перейти до загальних європейських підходів в оцінці капіталу під ОР під час визначення граничного коефіцієнта зважування (α). Цей коефіцієнт визначає потребу в капіталі як відсоток від масштабу операцій банку (виміряний бізнес-індикатором). Зараз він є фіксованим – 15%, водночас у Європі диференціюється від 12% до 18% залежно від розміру бізнес-індикатора банку. Така зміна збереже достатню стійкість системи до ОР і наблизить вітчизняні підходи до європейських.

Графік В.3.2. Середня частка активів, зважених на ОР, до загальних ризикозважених активів окремих банків у 2024 році

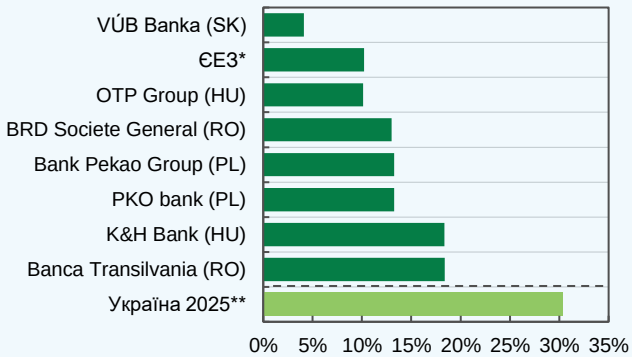

* У цілому в державах Європейської економічної зони, за даними EBA на 1 липня 2024 року.

** Медіана в розрізі банків на 1 травня 2025 року.

Джерело: НБУ, EBA, дані банків.

Вставка 4. Україна йде до еквівалентності банківського регулювання нормам ЄС

Україна наближатиме своє законодавство до європейського під час вступу до ЄС. У регулюванні фінансового сектору цьому поклала початок угода про асоціацію за якою досягнуто значного прогресу. Повна гармонізація всіх норм із європейськими може потребувати ще тривалого часу, проміжною метою є отримання статусу еквівалентності регулювання банків. Такий статус спростить роботу європейських банків на українському ринку і сприятиме активнішому фінансуванню економіки. НБУ планує протягом року наблизитися до початку оцінки еквівалентності.

З моменту укладення угоди про асоціацію між Україною та ЄС європейські підходи до регулювання фінансового сектору стали дороговказом для вдосконалення вітчизняного регуляторного поля. Перші помітні кроки у впровадженні європейських стандартів здійснені під час банківської реформи із 2015 року. Відтоді Україна пройшла через складний період пандемії коронавірусу, а зараз проходить через виклики повномасштабної війни. Це об'єктивно стримувало темпи впровадження принципово нових для банків норм. Однак за десятиліття реформ досягнуто значного прогресу в оновленні банківського регулювання. Зокрема, відповідно до європейських підходів встановлено вимоги до структури регулятивного капіталу та ризиків, які він покриває, нормативів ліквідності та левериджу, стандартів корпоративного управління та управління ризиками.

Першочергово у вітчизняне законодавство впроваджувалися норми з найістотнішим впливом на стійкість сектору. НБУ зважав на особливості розвитку української банківської системи: не запроваджувалися підходи, що є непропорційно складними для простих фінансових інструментів, із якими працюють українські банки.

З огляду на намір інтегруватися до ЄС Україні потрібно буде з часом забезпечити повну гармонізацію вітчизняних вимог із європейськими. Остаточний план дій буде затверджено за результатами переговорів про вступ за відповідними розділами з Європейською комісією. З огляду на попередній досвід та практику інших країн повна гармонізація законодавства – складний процес і може тривати навіть після вступу до ЄС.

Однак до моменту повної гармонізації банківського законодавства з нормами ЄС НБУ має ще проміжну мету – забезпечити еквівалентність вітчизняних регуляторних норм та наглядової практики правилам ЄС. Це зі свого боку має усунути низку бар'єрів для роботи на локальному ринку європейських банків. Один із важливих очікуваних результатів еквівалентності – це можливість для банків ЄС ураховувати інвестиції своїх дочірніх компаній у цінні папери країни їхнього перебування з нульовим ризиком. Зараз подекуди інвестиції, що здійснені українськими банками в ОВДП, на рівні консолідованої звітності материнських банків в ЄС отримують максимальну вагу кредитного ризику під час оцінки достатності капіталу. Зниження цієї ваги вивільнить капітал. Банки змогли б використати його для активнішого кредитування бізнесу чи уряду.

Еквівалентність із регулюванням у ЄС свідчить про те, що загалом у юрисдикції якість банківського регулювання та нагляду дає зіставний ефект з тим, який досягається в Європі. Оцінка еквівалентності здійснюється Європейським органом із банківського нагляду, EBA, та затверджується Європейською комісією. Зараз понад 20 країн, зокрема низка країн Європи, що не є членами ЄС, отримали підтвердження еквівалентності свого регулювання вимогам ЄС. Процес отримання такого статусу ґрунтується на самооцінці регуляторів, що звернулися за отриманням відповідного статусу. Початок оцінки регуляторної еквівалентності можливий, якщо в законодавстві країни, що її проходить, забезпечено еквівалентність у сфері професійної таємниці. Зараз НБУ завершує підготовку змін до законодавства України для впровадження відповідних норм, зокрема про нерозголошення інформації, що стала відома від регулятора іншої країни. Цей процес планується закінчити до кінця року. Після їх запровадження можна буде безпосередньо розпочати оцінку регуляторної еквівалентності.

Оцінка еквівалентності здійснюється за понад дюжиною компонентів, зокрема такими, як вимоги до структури капіталу, покриття капіталом кожного з ризиків, нормативів ліквідності та левериджу, звітування, дотримання ринкової дисципліни та розкриття інформації, сек'юритизація, макропруденційні вимоги та наглядовий підхід. Першу самооцінку еквівалентності НБУ провів у 2022 році за сприяння ЄБРР. Тоді результат засвідчив наявність орієнтовно половини ключових норм, за якими здійснюється аналіз. Відтоді самооцінка регулярно уточнюється. Нині рівень впровадження вимог та практики для досягнення еквівалентності перевищує 75%.

Найбільші лакуни зараз зумовлені браком таких складових:

- законодавства про сек'юритизацію;
- вимог до утримання банками капітальних інструментів для врегулювання (наприклад, TLAC/MREL);
- підвищених вимог до глобальних системно важливих банків;
- вимог до утримання буферів капіталу;
- вимог до розкриття інформації про ризики відповідно до Pillar III.

З огляду на заплановані строки розроблення необхідних змін до банківського регулювання та законодавства України вже наступного року є шанс усунути зазначені прогалини та наблизитися до початку проходження оцінки еквівалентності. Саме такий план закріплено в Стратегії розвитку фінансового сектору.

Вставка 5. НБУ регулярно оцінюватиме Індекс фінансового циклу для України

Щоб упередити накопичення системних ризиків, необхідно відстежувати фінансові цикли. Для цього Національний банк розробив Індекс фінансового циклу. Індекс використовуватиметься як один з орієнтирів для калібрування інструментів макропруденційної політики, передусім контрциклічного буфера капіталу.

Фінансові системи розвиваються циклічно – періоди зростання змінюються фазами спаду. У висхідній фазі фінансового циклу оптимізм учасників ринку сприяє активному кредитуванню, вищій економічній активності, а отже зростанню цін на активи. У таких умовах фінустанови часто недооцінюють ризики, що спричиняє накопичення дисбалансів та системних загроз для фінансової стабільності. Як правило, ризики реалізуються у фазі спаду фінансового циклу, що може призвести до серйозних економічних потрясінь. Макропруденційна політика покликана упередити накопичення системних ризиків. Тож своєчасне визначення фази фінансового циклу необхідне для ефективної макропруденційної політики. Використання індикаторів, що дають змогу відслідкувати фазу фінансового циклу, передбачене Базельськими стандартами.

Для оцінки фаз фінансового циклу в Україні НБУ розробив власний індикатор – індекс фінансового циклу[3] (ІФЦ). ІФЦ складається з чотирьох субіндексів, які відображають ключові чинники фінансового циклу: боргове навантаження приватного сектору (бізнесу та населення), умови кредитування та попит на кредити, стан ринку нерухомості, макроекономічні умови.

Кожен субіндекс включає від двох до шести індикаторів. Відібрано ті індикатори, що найліпше завчасно відображають наближення фінсектору до певної фази циклу. Для розрахунку індексу використано квартальні дані. Для низки індикаторів дані доступні з 2001 року, відтоді й розраховано ІФЦ. Проте, оскільки дані всіх індикаторів доступні лише з кінця 2011 року, розрахунок внесків кожного субіндексу здійснено з цього періоду.

Вхідні дані було попередньо оброблено. Низка індикаторів згладжена методом ковзного середнього, щоб зменшити їхню короткострокову волатильність та виявити фундаментальні зміни в динаміці. Усі індикатори розраховано таким чином, щоб вищі значення показника підкреслювали пожвавлення фінансового циклу.

Обсяги кредитів для низки індикаторів скориговано на зміну обмінного курсу пропорційно рівню доларизації кредитного портфеля. Також за курсом скориговано ціни на ринку нерухомості, які часто встановлюються із орієнтиром на еквівалент у доларах США. Такі коригування дають змогу уникнути хибних сигналів від зміни індикаторів через девальвацію.

Більшість індикаторів включається до ІФЦ у розривах, тобто як відхилення фактичних значень індикатора від його довгострокового рівноважного рівня. Усі розриви показників, крім розриву випуску[4], обчислюються за допомогою двостороннього фільтра Годріка – Прескотта – методу згладжування часових рядів для виокремлення його трендової компоненти. Таким чином, індикатори вказують на фазу підйому фінансового циклу, коли значення вище довгострокового тренду, й фазу скорочення, коли значення нижче тренду.

Таблиця 4. Складові індексу фінансового циклу

Субіндекс	Індикатор
Боргове навантаження приватного сектору	Розрив відношення наданих кредитів приватному сектору / нефінансовим корпораціям / домогосподарствам до ВВП
	Розрив коефіцієнта обслуговування боргу домогосподарств
	Розрив відношення нових кредитів нефінансових корпорацій / домогосподарств до ВВП
Умови кредитування та попит на кредити	Розрив рівня відсоткових ставок за новими кредитами нефінансовим корпораціям / домогосподарствам
	Середня зміна стандартів схвалення заявок / попиту на кредити корпоративному сектору та домогосподарствам протягом попереднього та наступного кварталів
	Запити із пошуку кредитів у Google*
Ринок нерухомості**	Розрив рівня реальних цін на житлову нерухомість
	Розрив відношення “ціна до річного доходу”
	Розрив відношення “ціна до річної ренти”
Макроекономічні умови	Розрив ВВП
	Відношення сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу до ВВП

* Частота пошуку слова “кредит” у Google протягом кварталу.
** Індикатори субіндексу для первинного ринку Києва.

Джерело: НБУ.

Надалі всі індикатори приведено до однакової розмірності – нормалізовано через ділення різниці між поточним та середнім значеннями індикатора на його стандартне відхилення. У результаті історичні нормалізовані значення всіх індикаторів переважно розташовані в діапазоні між -2 та +2 із середнім значенням нуль. Значення самого ІФЦ надалі теж перебуватимуть у цих межах.

Субіндекси ІФЦ є простим середнім нормалізованих індикаторів. Значення ІФЦ розраховується як просте середнє чотирьох субіндексів. Ураховуючи залишкову волатильність побудованого квартального ІФЦ протягом року, індекс додатково згладжується за допомогою фільтра Годріка – Прескотта з використання параметру згладжування, що відповідає річній частоті даних. Значення ІФЦ можуть дещо коригуватися ретроспективно із кожним оновленням інформації з огляду на статистичні властивості двостороннього фільтра Годріка – Прескотта.

[3] Повний опис методології наведено у Geršl, A., Dadashova, P., Bazhenova, Y., Hlazunov, A., Krasovytskyi, D. (2025). The Financial Cycle Index of Ukraine. NBU Working Papers, 1/2025. Kyiv: National Bank of Ukraine.
[4] Детальний опис методології розрахунку розриву випуску наведено в Інфляційному звіті НБУ, жовтень 2021 року.

Однак з огляду на історичну динаміку ІФЦ такі коригування не викривлюють загальні судження про фазу циклу. Остаточний ІФЦ коливається у вужчих межах, ніж окремі індикатори, оскільки індекс поєднує складові фінансового циклу, деякі з яких можуть вказувати на спад, тоді як інші – на зростання.

Найвищого значення ІФЦ набув у 2007 році перед світовою фінансовою кризою. Декілька років до кризи індекс поступово зростав, сигналізуючи про накопичення проциклічних ризиків, передусім через кредитну експансію і бульбашку на ринку нерухомості. Після фінансової кризи ІФЦ відображав передусім макроекономічні дисбаланси, що з часом супроводжувалися зростанням боргового навантаження бізнесу та населення. Після 2016 року рівень ІФЦ перебував на нейтральному рівні, тож і економічні шоки, які Україна пережила у 2020 та 2022 роках, не спровокували фінансові кризи. Протягом останнього року ІФЦ має висхідну динаміку, зумовлену переважно макроекономічними чинниками. Щоправда наявні макроекономічні дисбаланси обумовлені тривалим впливом війни і компенсуються значною міжнародною допомогою, тому зростання індексу варто інтерпретувати із урахуванням воєнних особливостей роботи економіки.

ІФЦ доповнить систему показників, якими користується НБУ для макропруденційного аналізу. На відміну від високочастотного ІФС, який відображає рівень стресу в секторі на певний момент часу, ІФЦ має прогнозну здатність і відображає саме середньострокові циклічні коливання фінансового сектору. Також ІФЦ доповнює карту ризиків, яка фокусується на прогнозі рівня ризиків у секторі, інформацією про дисбаланси, що є причинами посилення цих ризиків.

Розраховане значення ІФЦ є одним із орієнтирів для прийняття рішень про запровадження макропруденційних інструментів, передусім контрциклічного буфера капіталу. Це повністю узгоджується з нормами директив ЄС та рекомендаціями Європейської ради з системних ризиків, які підкреслюють важливість розробки та використання індикаторів кредитного циклу при визначенні рівня цього буфера. Значне зростання ІФЦ сигналізуватиме про підстави для вищого значення буфера. Проте під час прийняття рішення про розмір контрциклічного буфера капіталу буде розглядатися широкий набір показників, що характеризують рівень кредитних ризиків банків, динаміку нормативів достатності капіталу, результати стрес-тестування банків, причини та можливі наслідки виявлених ІФЦ чинників циклу. Рішення НБУ про встановлення певного рівня контрциклічного буфера капіталу прийматимуться щоквартально та супроводжуватимуться аналітичними матеріалами, зокрема й оціненим значенням ІФЦ. Рішення про запровадження контрциклічного буфера капіталу НБУ прийме разом із рішенням про рівні інших буферів за результатами цьогорічної оцінки стійкості банків та банківської системи.

Графік В.5.1. Індекс фінансового циклу

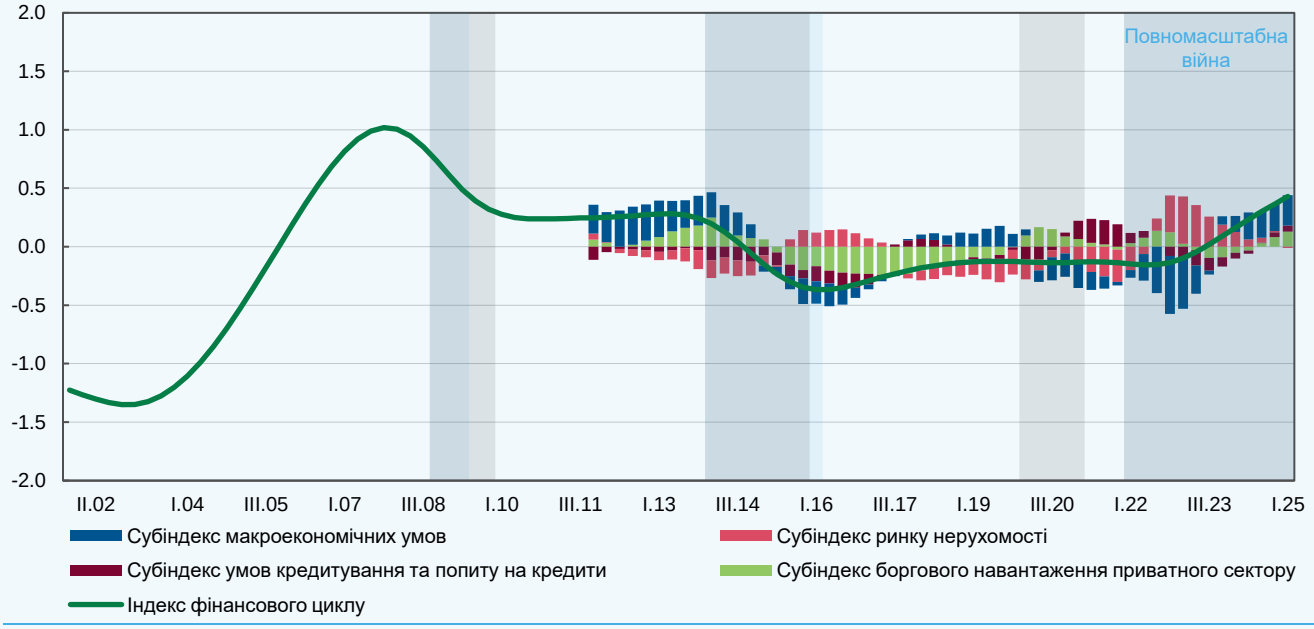

Блакитна заливка вказує на періоди фінансових криз, сіра заливка – на періоди економічних криз. Періоди криз визначені відповідно до Filatov (2021).

Джерело: розрахунки НБУ.

Вставка 6. Управління ESG ризиками в банках України поліпшується

Банки України інтегрують управління екологічними, соціальними та управлінськими (ESG) ризиками у свої бізнес-процеси. Опитування НБУ засвідчило помітний прогрес у цьому напрямі.

Україна рухається до моделі сталого розвитку

За рік в Україні помітно пожвавилися процеси з розбудови сталих фінансів й управління екологічними, соціальними та управлінськими (ESG) ризиками[5]. На рівні держави вже окреслені першочергові заходи для розбудови сталих фінансів. Серед них варто виділити передусім запровадження:

- "зеленої" таксономії та відповідної термінології, що ґрунтуватимуться на європейських документах. Таксономія встановить чіткі технічні критерії для діяльності, що може вважатися екологічно сталою в різних секторах економіки;
- звітності для компаній, включно з фінустановами, зі сталого розвитку на основі європейської директиви CSRD та Європейських стандартів звітності зі сталого розвитку ESRS;
- класифікації та ознак продуктів, передусім фінансових інструментів, що сприяють сталому розвитку;
- вимог до управління ESG ризиками.

З огляду на охоплення широкого переліку сфер запланованою трансформацією до неї залучено багато держінституцій: уряд, НКЦПФР, НБУ. У 2024 році створено Офіс зеленого переходу під егідою Мінекономіки, який координує зусилля інституцій.

НБУ представив бачення моделі управління ESG ризиками у фінансовому секторі

Вплив ESG ризиків на піднаглядні НБУ фінустанови є двовимірним: безпосередній на їхню господарську діяльність та через діяльність клієнтів, яких вони фінансують. Відповідно фінустанови справляють значний вплив на швидкість переходу до сталої економіки. Тож у квітні НБУ розробив Білу книгу, що окреслює перспективний стан управління ESG ризиками у фінансовому секторі та містить план заходів для його досягнення. Він поширюється на всі банки та інші суспільно важливі фінустанови або ті, що мають значний вплив на сталий розвиток та вищу експозицію до ESG ризиків. Відповідно до цього бачення на середньостроковому горизонті ці установи:

- матимуть стратегічні документи з управління ESG ризиками. Такі документи відображатимуть подвійний вплив ESG ризиків на установу, міститимуть кількісні та якісні ESG зобов'язання, а також списки виключень – видів діяльності, які установа не фінансує;
- управлятимуть ESG ризиками в межах побудованої системи корпоративного управління;
- належно ідентифікуватимуть ці ризики, у тому числі в оцінках ліквідності та капіталу;
- збиратимуть та оброблятимуть інформацію від клієнтів, про їхні ESG ризики, комунікуватимуть із ними для зниження відповідних загроз;
- розкриватимуть інформацію про свої ESG ризики та ESG профіль своїх кредитів та інших інвестицій.

Банки усвідомлюють вплив ESG ризиків

Торік НБУ вперше опитав найбільші банки про кліматичні ризики як одну з ключових складових ESG ризиків (див. ЗФС за червень 2024 року). У квітні НБУ провів повторне опитування 58 банків про управління всіма складовими ESG ризиків. Результати підтвердили, що банки зазнають впливу цих ризиків на власну діяльність уже зараз – про це повідомили близько трьох чвертей опитаних банків. Більшість банків очікують, що ESG ризики впливатимуть на платоспроможність корпоративних клієнтів та попит на фінансові послуги. Кліматичні ризики переходу[6] та соціальні ризики позначатимуться на репутації фінустанов, передусім через необхідність відповідати дедалі вищим вимогам. Близько чверті банків очікують, що фізичні кліматичні ризики вплинуть на вартість застав, безперервність їхньої діяльності та цілісність активів.

Графік В.6.1. Частка банків, що зазначили про вплив ризиків на відповідні показники

Джерело: опитування банків.

Банки вважають, що в середньостроковій перспективі ймовірність реалізації ESG ризиків є найвищою. Водночас фінустанови частіше вбачають нові можливості в управлінні ESG ризиками, ніж загрози для свого бізнесу.

Участь у державних програмах підтримки спонукає банки краще управляти ESG ризиками

Понад половина банків уже розробила системи екологічного та соціального управління. Побудова системи охоплює розроблення стратегічного документа – політики або стратегії – з управління екологічними та соціальними ризиками, а також впровадження процесів,

[5] Відповідно до Регламенту ЄС про вимоги до капіталу (CRR) ESG ризики – це ризики будь-якого негативного фінансового впливу, що виникає внаслідок поточної або потенційної дії ESG факторів на фінустанову, її контрагентів або її активи.

[6] Ризики переходу означають ризик будь-якого негативного фінансового впливу на установу внаслідок поточного або перспективного ефекту переходу до екологічно стійкої економіки для її контрагентів або активів. Фізичні ризики означають ризики будь-якого негативного фінансового впливу для установи через поточний або перспективний фізичний вплив навколишнього середовища на її контрагентів або активи.

процедур та набір кваліфікованого персоналу для їх виконання. Щоправда, чіткі вимірювані цілі для зниження ризиків мають лише десять банків. Тільки 40% банків знайшли персонал із досвідом оцінки ESG ризиків.

Запровадження системи екологічного та соціального управління є однією з вимог участі в програмах підтримки кредитування ФРП та Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Поки ці вимоги стосуються лише кредитування аграріїв, однак із листопада поширяться на всі програми відповідних фондів. Доступ до державної підтримки мотивував фінустанови прискорити розроблення таких систем.

Банки досягли більшого прогресу в інтеграції соціальної та управлінської складових у свою діяльність порівняно з екологічною. Майже всі фінустанови впровадили стандарти етичної поведінки, вживають антишахрайських та антикорупційних заходів. Водночас залишається багато незапроваджених елементів екологічних складових. Наприклад, оцінювати власний карбоновий слід майже половина банків збирається лише в довгостроковій перспективі, а чверть – взагалі не планує.

Поки звітність зі сталого розвитку в Україні не обов'язкова, лише близько десяти банків готують такі звіти добровільно та в довільному форматі.

Графік В.6.2. Впровадження окремих ESG процесів в банках

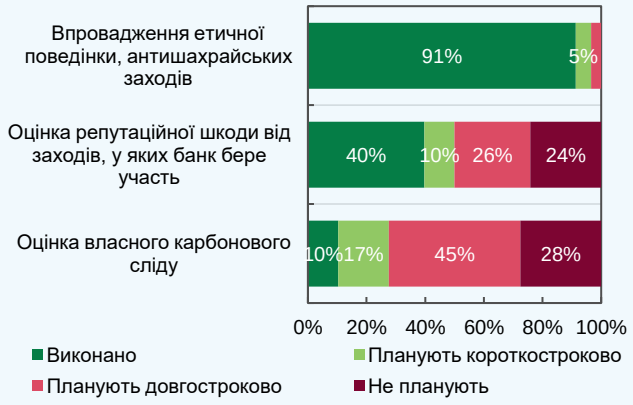

Джерело: опитування банків.

Управління ESG ризиками ще не повністю інтегроване в систему ризик-менеджменту

Повноцінна інтеграція управління ESG ризиками в загальну систему управління ризиками банків ще не відбулася. За свідченнями банків, менше половини з них інтегрувала ESG ризики в усі три лінії захисту. Однак лише в третини банків обов'язки з управління ESG ризиками повноцінно визначені і покладені на підрозділ з управління ризиками. У поодиноких фінустановах дотримання процедур оцінки ESG ризиків перевіряє підрозділ аудиту. 16 банків призначили відповідальних за цей напрям серед членів правління, чотири банки мають відповідальних у складі наглядових рад. Жоден банк не зазначив, що винагорода членів наглядової ради чи правління прив'язана до досягнення ESG цілей.

Нині банки переважно визначають ESG ризики як тригери традиційних для фінустанов видів ризиків, передусім кредитного та операційного, та не виділяють їх в окрему категорію. Проте дев'ять банків визнали ESG ризики суттєвими (минулого року таких було чотири). Третина банків не вбачає перспектив визначення ESG ризиків суттєвими навіть у довгостроковій перспективі.

Графік В.6.3. Включення ESG ризиків до оцінок ризиків на рівні банків

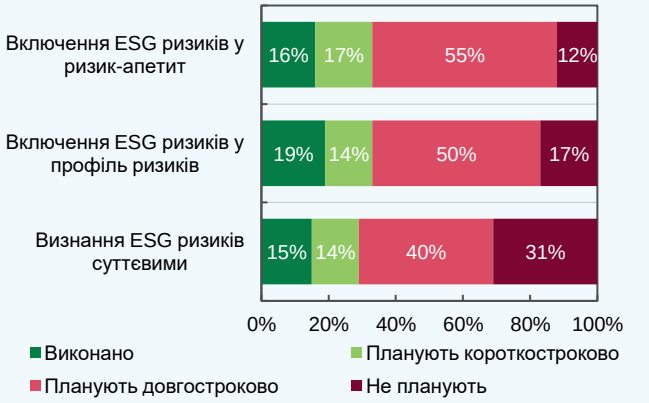

Джерело: опитування банків.

Взаємодія з клієнтами у сфері ESG несистемна

У кредитний процес оцінка ESG ризиків інтегрована на етапі прийняття рішення та під час проведення щорічного перегляду кредиту (credit review). Однак результати такої оцінки рідко впливають на цінові умови кредитів. Ковенантами в кредитних угодах часто є вимоги отримання природоохоронної дозвільної документації. Оцінка ESG профіля клієнтів гальмується необізнаністю позичальників, недостатньо глибокою експертизою з боку банків та браком розуміння, як використовувати зібрану інформацію для оцінки ризиків. Лише чверть банків збирає дані про ефективність використання ресурсів клієнтами й близько десятої частини – про вуглецеву інтенсивність діяльності. Водночас державні програми передбачають обов'язкову оцінку екологічно-соціального профіля клієнта.

Таблиця 5. Частка банків, що повідомили про врахування ESG ризиків у кредитному процесі

Процес	Бізнес	Населення
Схвалення кредиту	66% (+27 в. п.)	22% (+19 в. п.)
Проведення щорічного credit review	40% (+25 в. п.)	5% (+5 в. п.)
Оцінювання забезпечення	21% (+15 в. п.)	12% (+9 в. п.)
Оцінювання прийнятності забезп.	19% (+10 в. п.)	12% (+9 в. п.)
Встановлення процентної ставки	10% (+6 в. п.)	-
Оцінювання LGD	5% (+5 в. п.)	-
Оцінювання PD	3% (+3 в. п.)	-

У дужках зазначена зміна у відсоткових пунктах позитивних відповідей порівняно з 2024 роком.

Джерело: опитування банків.

Як і торік, лише кілька банків пропонують "сталі" кредитні продукти – 16 видів для бізнесу та дев'ять для населення. Більшість продуктів реалізується у співпраці з МФО та фінансується їхнім коштом. Такі кредити мають переважно тривалий термін – до 10 років. Трактування банками сталості продуктів дуже різняться. Коли немає чітких критеріїв, неможливо однозначно стверджувати, чи відповідають продукти ознакам сталості.

Рекомендації

Забезпечення фінансової стабільності в умовах воєнного часу потребує злагоджених зусиль та координації дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієвої взаємодії державних інституцій. Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам свої рекомендації та оприлюднює власні пріоритети на найближчий час.

Рекомендації державним інституціям

Надалі своєчасно втілювати погоджені з партнерами реформи

У травні Рада з фінансової стабільності ухвалила оновлені Стратегію розвитку фінансового сектору України та Стратегію з розвитку кредитування. Було актуалізовано строки та доповнено перелік заходів, необхідних передусім для подальшого розвитку інфраструктури фінансового сектору та активнішого фінансування потреб економіки. Реалізація запланованих реформ відображена і в зобов'язаннях України за програмами фінансування від МВФ, Ukraine Facility та ERA. Відповідно їхнє втілення залишається передумовою надходження міжнародної фінансової підтримки, а отже, – забезпечення макрофінансової стабільності в умовах війни. Нинішній темп реформ дав змогу успішно пройти восьмий перегляд за програмою з МВФ. Водночас затримки у втіленні окремих кроків слід усунути для своєчасного подальшого надходження коштів.

Ключові законодавчі зміни, які передбачені Стратегією розвитку фінансового сектору, необхідні для підтримки фінансової стабільності та виконання домовленостей з міжнародними партнерами, містяться у законопроєктах:
- про систему страхування воєнних ризиків (№ 12372), який передбачає запровадження системи обов'язкового страхування низки об'єктів, передусім новобудов та іпотеки, зі стандартизованими умовами;
- про ухвалення актів, необхідних для приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) (№ 13233), зокрема у сфері фінансового моніторингу.

Ще одним кроком із реалізації стратегій стане виконання ухваленого в червні закону "Про факторинг". Він визначає права та обов'язки сторін договору факторингу, сприятиме запобіганню шахрайству і зрештою розширить доступ до фінансування для МСП. Законодавче врегулювання факторингу відкриває простір для розвитку ринку врегулювання непрацюючих кредитів, адже дозволяє відступлення кредитів бізнесу ширшому колу компаній. Також необхідно завершити розроблення та ухвалити зміни до закону про оцінку майна та оціночну діяльність, які наблизять регулювання в цій сфері до європейських стандартів, поліпшать якість та надійність оцінок вартості майна.

Ухвалити та виконувати Стратегію з розвитку іпотечного кредитування

Завершується розроблення Стратегії з розвитку іпотечного кредитування, концепція якої погоджена залученими інституціями та міжнародними партнерами. Документ містить перелік необхідних реформ для зниження ризиків іпотечного кредитування, його здешевлення, а отже, – полегшення доступу населення до іпотеки. Один з елементів стратегії стосується реформування державної підтримки іпотечного кредитування. Надалі Стратегія з розвитку іпотечного кредитування має стати елементом ширшої "Житлової стратегії", яка розробляється Міністерством розвитку громад та територій України і передбачатиме необхідні кроки для розвитку ринку нерухомості в цілому.

Завершити оптимізацію державних програм підтримки кредитування

Уряд підготував черговий пакет змін до умов державної програми "Доступні кредити 5-7-9%". У червні базові процентні ставки, за якими банки надають кошти, скорочуються на 1–2 в. п., також до 5 млн грн знижується максимальна сума кредиту на фінансування оборотного капіталу. Однак заборгованість із компенсації банкам процентів досі залишається значною, а отже, необхідно надалі сфокусувати програму на тих сферах, що потребують підтримки. Додатковим викликом є запровадження у листопаді вимог до систем екологічного та соціального управління банків за всіма напрямами. Тож банкам та ФРП потрібно узгодити порядок взаємодії банків із клієнтами, передусім версії опитувальників про екологічно-соціальний профіль бізнесу, щоб зберегти доступ до

програми клієнтів, які потребують підтримки. Також завершується доопрацювання оновленого дизайну програми “єОселя” для запровадження механізму компенсації процентної ставки для клієнтів. Оновлення програми має сприяти масштабуванню іпотеки та забезпечити розвиток ринкового попиту на житлову нерухомість.

Рекомендації фінансовим установам

Банкам адаптуватися до нових регуляторних вимог

З огляду на подальше оновлення НБУ регуляторних вимог відповідно до правил ЄС банкам необхідно:

- виконувати норматив коефіцієнта левериджу, який запроваджуватиметься з вересня цього року;
- здійснити тестові розрахунки та приготуватися до врахування в нормативі достатності капіталу ризику розрахунку, ризику коригування кредитної оцінки та оновленого підходу до зважування активів за кредитним ризиком.

Крім того, до кінця року банкам необхідно розробити та виконати програми капіталізації або реструктуризації, якщо за результатами оцінки стійкості для них будуть встановлені підвищені рівні нормативів достатності капіталу.

Банкам розвивати компетенцію в екологічному та соціальному управлінні

Банки, які надалі братимуть участь у програмах ФРП та Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, мають розбудовувати власні системи екологічного та соціального управління. Зокрема, банкам потрібно напрацювати процедури для оцінки та зниження за потреби соціальних та екологічних ризиків клієнтів. Надалі орієнтиром для розбудови системи управління ESG ризиками фінустанов стануть заходи Білої книги з управління ESG ризиками, розробленої НБУ.

Надавачам небанківських фінансових послуг забезпечити виконання вимог законодавства, зокрема:

- дотримуватися вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів і фінансового моніторингу та поліпшити управління відповідними ризиками;
- страховикам та фінансовим компаніям – дотримуватися нормативів капіталу та вчасно усувати їх порушення, кредитним спілкам – виконувати оновлені вимоги до платоспроможності та корпоративного управління;
- забезпечувати якісне та своєчасне подання звітності, впровадити автоматизацію внутрішніх облікових систем. Із початку року кредитні спілки надають всю звітність на щомісячній основі, із 1 квітня фінансові компанії та ломбарди повинні надавати дані про регуляторні баланси та позабалансові зобов’язання щомісячно, а з 1 липня – і решту звітності один раз на місяць.

Пріоритети Національного банку

Завершити оцінку стійкості банків та оприлюднити її результати

З червня НБУ розпочав стрес-тестування за базовим і несприятливим сценаріями 21 найбільшого банку в межах оцінки стійкості банків та банківського сектору. За підсумками оцінки стійкості для частини банків буде визначено необхідні рівні достатності капіталу, яких вони повинні будуть досягнути до кінця цього року.

Продовжити імплементацію регуляторних стандартів ЄС

НБУ працюватиме над забезпеченням більшої відповідності українського регуляторного середовища європейським нормам. Цього року НБУ вдосконалить вимоги до організації системи управління ризиком третіх сторін у банках. Крім того, за результатами оцінки стійкості банків НБУ визначить графік впровадження буферів капіталу. Розробляються вимоги до оприлюднення банками інформації відповідно до Pillar III та завершується розроблення процедур встановлення підвищених вимог за Pillar II. До кінця року НБУ прагне підготуватися до формального початку процедури оцінки еквівалентності регулювання нормам ЄС.

Поступово запроваджувати вимоги з управління ESG ризиками для фінустанов

НБУ виконуватиме заходи відповідно до обговореної зі стейкхолдерами Білої книги з управління ESG ризиками у фінансовому секторі. Запровадження вимог буде поступовим і враховуватиме системну важливість установ.

Абревіатури та скорочення

У звіті, якщо не зазначено інше, дані наведено для банків, платоспроможних станом на 1 травня 2025 року, у розділах 3.2, 3.4, 3.5 та 3.6 – для платоспроможних на кожну звітну дату.

Повномасштабна війна / вторгнення	Широкомасштабна війна росії проти України з 24 лютого 2022 року
“Довоєнний”	До повномасштабного вторгнення
АПК	Агропромисловий комплекс
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВЛА	Високоліквідні активи
Держбанки	Банки з державною часткою
“5-7-9%”	Державна програма “Доступні кредити 5-7-9%”
ДАБІ	Державна інспекція архітектури та містобудування
ДКСУ	Державна казначейська служба України
ДС	Депозитний сертифікат
ДССУ	Державна служба статистики України
е/е	Електроенергія
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄС	Європейський Союз
ЖКП	Житлово-комунальні послуги
ЗФС	Звіт про фінансову стабільність
ІСЦ	Індекс споживчих цін
МВФ	Міжнародний валютний фонд
Мін’юст	Міністерство юстиції України
МСП	Малі та середні підприємства
МСФЗ	Міжнародні стандарти фінансової звітності
МФО	Міжнародна фінансова організація
НАІС	ДП “Національні інформаційні системи”
НБУ, Національний банк	Національний банк України
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
НПА	Нормативно-правовий акт
ОВДП	Облігації внутрішньої державної позики
ОПЕК	Організація країн-виробників нафти
ПФУ	Пенсійний фонд України
СОТ	Світова організація торгівлі
США	Сполучені Штати Америки
тис.	тисяча
млн	мільйон
млрд	мільярд
грн	гривня
дол.	долар США
дол. екв.	у доларовому еквіваленті
МВт	Мегавати
в. п.	відсотковий пункт
ТРЦ	Торговельно-розважальні центри
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ФДМУ	Фонд державного майна України
Фізособа	Фізична особа
Фінустанова	Фінансова установа
ФОП	Фізична особа-підприємець
ФРП	Фонд розвитку підприємництва
УФЖК, Укрфінжитло	Українська фінансова житлова компанія
Положення № 351	Постанова Правління НБУ від 30 липня 2016 року № 351 “Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями”
CIR	Cost-to-income ratio
CoR	Cost of risk
CRR	Регламент ЄС № 575/2013 про вимоги до капіталу
DSTI	Debt service-to-income
EBA	European banking authority
EBITDA	Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization
ERA	Extraordinary Revenue Acceleration
ESG	Environmental, Social, and Governance
G7	“Група семи”
ICAAP	Internal capital adequacy assessment process
LCR	Liquidity coverage ratio
LGD	Loss given default
LTV	Loan-to-value
NPL	Non-performing loan
NSFR	Net stable funding ratio
PD	Probability of default
Pillar III	Вимоги з розкриття інформації відповідно до Базель III
ROE	Return on equity
р/р	у річному вимірі, річна зміна, до відповідного періоду попереднього року
кв. м	квадратні метри
М, міс.	місяць
П	півріччя
р.	рік
п. ш.	права шкала
х (ікс)	кількість разів